

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЧЕРНІГІВЩИНИ

Обласна науково-практична конференція

2016

Департамент культури і туризму, національностей та релігій
Чернігівської облдержадміністрації

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека
ім. В. Г. Короленка

Чернігівська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

Чернігівське обласне відділення Української
бібліотечної асоціації

«КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЧЕРНІГІВЩИНИ»

**Обласна науково-практична конференція
до 25-ї річниці незалежності України 17 – 18 серпня 2016 р.
Збірник матеріалів**

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2016

УДК 02:908
ББК 78.554+78.3
К 78

К 78 Краєзнавча діяльність бібліотек Чернігівщини : обл. наук.-практ. конф. до 25-ї річниці незалежності України, [м. Чернігів], 17-18 серп. 2016 р. : зб. матеріалів / Департамент культури і туризму, національностей та релігій Черніг. ОДА, Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, Черніг. обл. орг. НСКУ, Черніг. обл. від-ня УБА ; [упоряд.: П. Грищенко, І. Каганова ; відп. ред. І. Аліференко]. – Чернігів : Десна Поліграф , 2016. – 148 с.

ISBN 978-617-7491-38-4

У збірнику матеріалів обласної науково-практичної конференції подані доповіді учасників конференції, що відбулась 17-18 серпня 2016 року в Чернігівській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка.

Автори статей відповідають за достовірність і вірогідність викладеної інформації, за належність поданого матеріалу їм особисто, за правильне цитування джерел та посилання на них.

**УДК 02:908
ББК 78.554+78.3**

ISBN978-617-7491-38-4

© Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка

ЗМІСТ

Шаповал П. Д. Побачити свій шлях у життя	5
Аліференко І. М. Краєзнавча діяльність бібліотек Чернігівської області: здобутки та перспективи розвитку	7
Коваленко О. Б. Історія Чернігово-Сіверщини в «Українських збірниках» з бібліотеки О. М. Лазаревського.....	15
Кисельова В. П., Михайлова О. В. Видання й публікації з історії міст і сіл краю в електронному довідковому апараті бібліотек: питання оптимізації	21
Рахно О. Я. Чернігівське губернське земство і питання фінансування Чернігівської громадської бібліотеки	25
Демченко Т. П. Українська книга на полицях Чернігівської громадської бібліотеки (1877 – початок ХХ ст.).....	30
Горобець С. М. Місцева періодика радянської доби з фондів Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка як різновид ідеологічної зброї.....	35
Гейда О. С. Рукописний відділ Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка: перспективи створення.....	40
Москаленко М. І. Меморіальна бібліотека М. М. Коцюбинського.....	47
Каганова І. Я. Краєзнавча джерельна база Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка як основа створення обласного тому містознавчої енциклопедії «Історія міст і сіл Української РСР»	58
Яснівська Л. В. Досвід Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка з укладання біобібліографічних покажчиків	63
Мокросноп Н. П. Популяризація краєзнавчих ресурсів, продуктів і послуг: досвід Щорської ЦБС	68
Казакова Л. М. Сучасне бібліотечне краєзнавство – традиційні та інноваційні аспекти в діяльності бібліотек для дітей	71
Нагорна Н. М. З глибин архіву: сторінки історії земських народних книгозбірень Ніжинського повіту.....	79
Ільяс В. П. Бібліотечне краєзнавство: сучасні технології.....	85
Коваленко О. О. Книга в житті і діяльності Г. О. Милорадовича	89

Лобода Г. В. Інноваційні технології в краєзнавчій бібліотечній діяльності з молоддю	94
Михайленко В. М. Бібліотека – осередок краєзнавства у сільській місцевості: деякі аспекти краєзнавчої роботи бібліотек Коропщини	99
Гусева Л. Популяризація краєзнавчих ресурсів Ніжинської міської централізованої бібліотечної системи	106
Притиковська Л. М. Сільські бібліотеки – центри відродження і збереження історико-культурної спадщини рідного краю та історичної пам'яті народу	110
Царенок А. В., Царенок Т. М. Виставкова робота відділу абонементу Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка як засіб популяризації краєзнавчої літератури	113
Грищенко П. В., Сльозка О. А. З відкритим серцем до людей. До 100-річчя від дня народження П. О. Гученка – директора Чернігівської обласної бібліотеки (1959-1978 р.р.)	117
Карбовська Н. В. Робота з патентними документами у Чернігівській ОУНБ ім. В. Г. Короленка.....	122
Прочай Н. В. З історії Ічнянської бібліотеки для дорослих.....	128
Студьонова Л. В. «Якщо нащадки запросять звіт за нашу діяльність в галузі культури, ми їм покажемо наші бібліотеки»	133
Дорошенко Ю. В., Манірко Т. К. Бібліотеки як центри краєзнавчої інформації	137
Резолюція обласної науково-практичної конференції «Краєзнавча діяльність бібліотек Чернігівщини»	142
Відомості про авторів.....	145

ПОБАЧИТИ СВІЙ ШЛЯХ У ЖИТТЯ

Надзвичайно приємно вітати хранителів часу, котрі зібралися для обміну думками і досвідом з доволі різнобарвного і непростого кола проблем – краєзнавства і ролі бібліотек.

Хотів би поділитися власними думками і досвідом саме із залучення до такого пошуку широких верств небайдужих. Насамперед, зауважу – важливість такої планомірної і постійної роботи важко переоцінити. Адже працюємо таким чином на майбутнє. Бо, наприклад, коли ми почали збір матеріалів для книги «Трудом і звитягою освячені» про моє рідне село Рождественське на Коропщині, то були вражені тією щирою зацікавленістю і безкорисливою допомогою, котрі надавали авторам жителі села. І особливо – школа. Не лише подвижники – вчителі, а й учні. Вони приносили сімейні фотографії і документальні реліквії, записували розповіді дідів, батьків. Інтерес, викликаний пошуками нових і нових документів переріс у бажання створити в школі музей села. Можу з гордістю сказати: зібрання матеріальних свідчень буремних подій нині в Рождественському одне з найповніших. Принаймні, не кожне село може розповісти про себе мовою оригінальних паспортів минулих століть, приписних свідоцтв, виборчих бюлетенів, квитанцій про збір продподатку...

Така діяльність залучила до вивчення історії свого села, роду не лише учнів школи, а й їхніх батьків. Книга з немалим по нинішнім часам тиражем розлетілася по домівках, затребувана земляками, що роз'їхалися по всьому світу. Хіба це не стимул до пошуків?

Без пильного погляду у минуле не буде благополучного майбутнього. Згадаймо відомий вислів Григорія Сковороди: «Пізнай свій

край..., себе, свій рід, свій нарід, свою землю – і ти побачиш свій шлях у життя...».

Ми інколи не замислюємося: а для чого треба пам'ятати багатовікову історію, мудрість предків, досвід, традиції? Все це не повинно втратити свого значення. Адже минуле і сьогодення тісно переплетені, саме таке поєднання дає змогу пізнати самих себе. Знання, що базується на міцних підвалинах вивчення рідного краю, малої батьківщини дає змогу збудувати великий будинок історії нашої країни.

Стверджую це не голослівно – два роки тому ми завершили роботу над серйозною книгою про історію Городні. Книга «Неопалима купина – наша славна Городня» мовою документів нагадала сучасникам, не лише яким квітучим і заможним було повітове містечко, а й розповіла про дбайливе використання громадського майна, про засоби утримання шкіл, медицини, ремонту загальних доріг. Ці красномовні приклади змусили червоніти не одного нинішнього чиновника, яким читачі цитували і переказували сторінки видання. Тож вчасно згадана історія – непоганий вчитель.

В цьому мене переконує досвід підготовки ще однієї краєзнавчої книги про дипломатів-уродженців Чернігівщини, котра недавно вийшла друком.

Без перебільшення відзначу – це колективний труд інтелігенції Придеснянського краю. Історико-художнє видання «Служити народу – найвища честь!» створене письменниками і журналістами, архівістами і музейниками, бібліотекарями і науковцями. Нариси про цікаві особистості послів та консулів, які представляли нашу країну за кордоном, охопили період від Козаччини до сьогодення.

Звичайно, підняти такий пласт історичних і архівних матеріалів, дати їм виважену і аргументовану оцінку було неможливо без фахівців.

Тож відкриттям нових, мало - а подекуди і зовсім невідомих фактів, книга завдячує небайдужим чернігівським дослідниками.

Маю надію, що писане сучасниками, згодиться нащадкам, буде спонукати їх до роздумів, аналогій, вбереже від непоправних помилок. Адже ми не манкурти, без роду і племені, а сини і дочки славних предків. Саме така думка, вважаю, повинна приводити до цікавих місць у пошуках істини спраглих до неї людей. І коли їх стане більше завдяки нашим з вами спільним зусиллям, будемо вважати, ми виконали власний план. Тож бажаю вам плідної роботи і натхнення на нелегкому шляху краєзнавчих пошуків!

Інна Аліференко

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Потреба місцевих громад у корінних перетвореннях, реформуванні місцевого самоврядування зумовила необхідність пошуку нових шляхів і підходів до вирішення всієї сукупності соціальних і культурних проблем територій.

Інноваційний пошук концепції подальшого розвитку бібліотек, розташованих у малих містах, сільській місцевості та і в обласному центрі також, потребує нових підходів і нестандартних дій. Про це йдеться у Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України 23 березня 2016 р. № 219-р.

Зрозуміло, що це обумовлено:

- Змінами в соціокультурному середовищі місцевих громад;

- Зростаючою потребою цих територіальних утворень в більш якісних та доступних послугах і повній інформації;
- Недостатньою адаптацією бібліотек до сучасних економічних, культурних та ідеологічних умов територій.

Так само зрозуміло, що для вирішення цих потреб, пошуків нових підходів бібліотека, має інтегруватись у виробниче, соціальне і культурне життя міста чи села, стати його духовною складовою.

Різноманітна краєзнавча діяльність бібліотек якнайкраще підходить, є найбільш важливим чинником злиття бібліотек з іншими складовими повсякденного життя громад.

Традиційно вагомим є краєзнавчий напрямок роботи і бібліотек Чернігівщини. Адже, особливо сьогодні, краєзнавство набуває нового змісту, знаходиться у стані пошуку нових форм і методів дослідження. Спостерігається небувалий інтерес до малої Батьківщини. Багато науковців, краєзнавців, любителів історії рідного краю сьогодні звертаються до історії своїх міст, сіл, родин.

Краєзнавча робота бібліотек області багатовекторна: від комплектування фондів аж до видання краєзнавчих книг і покажчиків, популяризації знань про край і краєзнавчих видань.

Основою діяльності бібліотек залишається робота з формування краєзнавчого фонду: збір місцевих видань, документів про свій край. Поповненню бібліотечних фондів сприяє обласна програма підтримки місцевих авторів, завдяки якій обласні, районні, міські та сільські книгозбірні мають змогу отримувати нові краєзнавчі видання. Протягом останніх 5 років видано понад 100 назв книг. За рахунок державних коштів неодноразово друкувались і доробки працівників бібліотек. Готуються і нові видання. Так, до 140 річчя Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка побачить світ документально-художній твір

біографічно-краєзнавчого характеру «Чернігівський beau monde, або Записки бібліографа» працівника бібліотеки Людмили Студьонової.

Для краєзнавчої сфери пріоритетне значення має також проблема збереження краєзнавчих та місцевих документів для нинішніх і майбутніх поколінь, яка набуває особливого соціального значення. Нині мова йде і про бібліографічні описи джерел, і про електронні копії для повнотекстових баз даних.

Для поповнення краєзнавчого каталогу електронних баз даних та фонду літературою краєзнавчого характеру Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка вже давно займається пошуком і створенням колекцій рідкісних і цінних книг з історії краю. Вже 10 років ведеться їх опис з відображенням у краєзнавчому каталозі. Це вимагає нового підходу до процесів збереження краєзнавчих фондів, які нині все більше пов'язуються з переведенням документів на мікроносії та оцифруванням документів. Переведення фондів в цифрову форму – найперспективніший напрямок збереження найцінніших краєзнавчих документів.

З 2002 р. нами реалізується проект «Електронна бібліотека». Його мета: збір електронних документів та створення електронних аналогів друкованих видань історико-культурного значення для збереження культурної спадщини, що знаходиться у фондах бібліотеки та інших закладах культури м. Чернігова та запобігання фізичного зносу документів. Використання ЕБ дає змогу користувачам оперативного локального та віддаленого доступу до інтегрованого краєзнавчого ресурсу в електронному вигляді, розширює інформаційний простір бібліотеки та регіону, шляхом інтеграції інформаційних ресурсів Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка у всесвітній інформаційний простір. Багато користувачів мають можливість працювати одночасно з одним і тим же виданням. Процес формування фонду електронних ресурсів,

функціонування Електронної бібліотеки, технологію її ведення, режим доступу до її ресурсів визначає «Положення про електронну бібліотеку краєзнавчих видань Чернігівщини».

Електронна бібліотека краєзнавчих видань Чернігівщини складається з 7 сторінок, забезпечена пошуковим сервісом електронного каталогу автоматизованої системи ІРБІС.

Першою була впорядкована сторінка «Наші видання», що включає видання за останні 16 років: статистичні, методичні матеріали, бібліографічні покажчики, краєзнавчі видання.

На сторінці «Книжкова пам'ять України. Чернігівщина» збираються оцифровані видання з рідкісного фонду нашої бібліотеки. Відбір видань до оцифрування проводиться працівниками відділів краєзнавства та зберігання фонду, з урахуванням частоти видачі документів. Найбільшою популярністю користуються краєзнавчі видання XVIII-XIX століть з історії Чернігівського краю, статистичні звіти, а також підшивки газети «Черниговские епархиальные известия». Інколи видання оцифровуються на прохання користувачів бібліотеки.

Робота по оцифруванню чернігівських книг ведеться не тільки з власних фондів, а й з фондів інших бібліотек України, обласного історичного музею ім. В. В. Тарновського, меморіальної бібліотеки М. М. Коцюбинського Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника М. М. Коцюбинського, обласного архіву, приватних колекцій.

Наша бібліотека співпрацює з Національною Парламентською бібліотекою по створенню електронної бібліотеки «Культура України». Частина повнотекстових видань нашої електронної бібліотеки розміщена і на сайті головної бібліотеки України.

Сьогодення диктує свої вимоги. Йдучи назустріч побажанням місцевих авторів, зацікавленість у популяризації їх творів була створена

сторінка «Митці Сіверянського краю». На цій сторінці розміщені електронні версії друкованих видань та самостійні електронні видання творів місцевих авторів: художні, історичні, мистецтвознавчі та ін. Відповідно до законодавства з кожним автором укладено договір на передачу невиключного права на твір.

Однією з останніх новинок нашої електронної бібліотеки є сторінки «Іменні колекції» та «Тематична колекція», де збираються матеріали (електронні аналоги друкованих видань з фондів бібліотеки) про знані особистості, чия діяльність пов'язана з Чернігівщиною.

Працівники відділу краєзнавства бібліотеки ведуть 3 власні краєзнавчі бази даних: «Відомі особистості», «Пам'ятні місця», «Календар знаменних і пам'ятних дат».

Створенням електронних баз сьогодні займаються ряд районних і навіть сільських бібліотек області. Так, Прилуцька районна бібліотека має на сайті власні бази «Краєзнавці Прилуччини», «Молоді таланти», «Письменники», «Художники». Куликівська ЦБ веде електронний ресурс «Куликівщина в цифрах і фактах», на основі якої формується «Календар знаменних і пам'ятних дат» та краєзнавчі закладки філій.

Електронну бібліотеку з 2006 року формує на своєму сайті Козелецька центральна районна бібліотека.

На жаль, недостатнє фінансування не сприяє розвитку кооперації бібліотечної справи. Створення корпоративного каталогу місцевих видань дало б змогу оперативніше і з найбільшою повнотою збирати і систематизувати матеріали про Чернігівщину та витратити при цьому мінімальні ресурси.

Одним із основних напрямків краєзнавчої діяльності бібліотек залишається видавнича робота. У започаткованій у 2003 році Чернігівською ОУНБ ім. В. Г. Короленка серії «Історики та краєзнавці

Чернігівщини» вже побачив світ 21 випуск біобібліографічних покажчиків. Серед останніх випусків «Юрій Миколайович Ситий», «Аркадій Васильович Верзилов». Готується до друку чергове видання «Василь Михайлович Хижняков».

Життя диктує нові напрямки роботи направлені на задоволення потреб громади. Роль бібліотеки, як регіонального центру сьогодні – це ще і збирання інформації про історію краю безпосередньо серед громадян, усноісторичні дослідження: спогадів, фотографій тощо. Так, у 2013 році було досліджено історію цивільної авіації Чернігівщини. Як результат – видана книга «Віддані магії неба», упорядник – бібліотекар відділу краєзнавства В. І. Солонікова.

Цікавими є видання і наших ЦБС. Це серії: «Вони знайшли себе в житті», «Відкриваємо нові імена», «Твої люди, Городнянщино!» Городнянської ЦБС, «Їх іменами названі вулиці Козельця» (Козелецька ЦБС), «Їх Батьківщина – Щорська земля» (Щорська ЦБС) інші.

Заслужовують на увагу дослідження до річниці Чорнобильської трагедії (видання Чернігівської районної ЦБС «Долі обпалені Чорнобилем. Чернігівський район»).

У зв'язку з подіями у Криму та на Сході нашої країни бібліотекарі збирають інформацію про земляків - мужніх воїнів, які ціною власного життя і здоров'я захищають сьогодні незалежність держави на Донбасі. Результатом такої роботи вже стали книги «Борись в ім'я честі» (Чернігівська районна ЦБС) та «Ви назавжди в наших серцях» (Менська ЦБС).

Викликає зацікавленість «Інформаційний бюлетень «Літературний Мрин», що видається з 2011 року силами бібліотекарів та членів літературного клубу Мринської сільської філії Носівської ЦБС за

підтримки сільської ради. Готують його ентузіасти - бібліотекарі з власної ініціативи та за власні кошти. Видання щомісячне. Вийшло вже 55 номерів. Це унікальне видання є своєрідним літописом села. Для прикладу: кілька новин: «Відбулась чергова сесія сільської ради; фінансовий звіт села; мринський танцювальний колектив зайняв I місце у міжнародному фестивалі-конкурсі; у клубі з'явився Wi-Fi, відбулася зустріч однокласників; вшанували пам'ять жертв політичних репресій». Крім того на сторінках бюлетеня друкуються місцеві літератори. Є сторінки присвячені історії Мрина: Мрин на сторінках преси 40 років тому, рубрики «Про людей хороших», «Вітаємо», «Вічна пам'ять». Є й дитяча сторінка. Односельці люблять газету і з нетерпінням чекають наступний номер.

До 140-річчя заснування Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка колектив бібліотеки досліджує історію свого закладу, яка тісно пов'язана з історією міста Чернігова. Через призму історії обласної бібліотеки (звітність, інформації тощо) можна досліджувати історію міста та області. До того ж у звітах містяться дані, яких не можна знайти в офіційних друкованих джерелах. Оприлюднення інформації у хронологічному порядку з історії книгозбірні допоможе знайти відповіді на питання: що цікавого і важливого відбувалось у нашій бібліотеці, хто працював, як формувались фонди, як проводилось обслуговування читачів, хто опікувався діяльністю бібліотеки. Планується також систематизувати та видати архівні документи, першоджерела, спогади працівників, користувачів.

Останніми роками набула нового змісту і популяризація краєзнавчих знань. Зміцнюються зв'язки бібліотек з органами влади, громадськими організаціями, музеями, місцевими краєзнавцями. При висвітленні

актуальних тем з життя громади застосовуються, як традиційні, так і нові, інноваційні форми роботи.

Так, в рамках засідань клубу «Краєзнавець», у ОУНБ ім. В. Г. Короленка проводяться круглі столи, презентації книг, вечори пам'яті тощо. Уже цього року відбулись вечір пам'яті «Залишаю цей куточок раю з вічною сльозиною в очах...» з нагоди 70-річчя від дня народження поета, журналіста та фотохудожника Василя Струтинського, вручення обласної літературно-мистецької премії імені Леоніда Глібова, засідання, присвячені видатним особам, які зробили значний вклад у розбудову Чернігова та і Чернігівщини загалом.

Краєзнавчий квест «Галопом по Щорсівщині», як інноваційну форму роботи, започаткували працівники Щорської централізованої бібліотечної системи.

У травні 2016 р. у Городнянській центральній бібліотеці відбулась краєзнавча конференція «Краєзнавство – джерело духовної культури Городнянщини».

Без участі бібліотечних працівників проходить на Чернігівщині жодний ярмарок. Під час ювілейного Троїцького ярмарку Менська центральна районна та дитяча районна бібліотеки організували біля бібліотеки «Бібліомістечко».

Бібліотечні працівники різними формами і методами намагаються донести до своїх користувачів відомості про славні імена в історії району. Їх мета – вивчити історію свого міста, району, села, відкрити її невідомі сторінки, щоб не втратити зв'язок минулого і теперішнього часу, зберегти всі традиції.

У бібліотеках області діють краєзнавчі куточки «Земля любові і надії», «Квітни, рідна земле!» (Куликівська ЦБС). У бібліотеках-філіях збираються матеріали з історії села, альбоми, тематичні папки,

експонуються виставки світлин: «Сторінками мого рідного села», «Село моє, для мене ти єдине», «Село, краса твоя – люди», «Минуле рідного села». Проводяться презентації книг про рідний край, творів місцевих авторів. Створено краєзнавчо-етнічні куточки: «Наш рідний край улюблена земля», «Храм душі, найдорожча земля – Куликівщино рідна моя», етно-кімнати, де відбуваються засідання фольклорних клубів, серед яких «Диво калинове», «Горлиця», «Краєзнавець». Збираються записи старожилів про народні обряди, пісні, звичаї, приказки, прислів'я, легенди та діалекти.

Загалом роль краєзнавчої діяльності бібліотеки в організації культурно-інформаційного простору для місцевої громади набагато глибша і ширша. У виступі згадано лише фрагменти цікавинок і знахідок. Багатогранна вона у більшості ЦБС області.

У підсумку все це дає підставу зробити висновок, що бібліотечне краєзнавство є важливим чинником і перспективним напрямком діяльності будь-якої бібліотеки, що суттєво впливає на культурний та інформаційний простір місцевої громади.

Олександр Коваленко

ІСТОРІЯ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ В «УКРАЇНСЬКИХ ЗБІРНИКАХ» З БІБЛІОТЕКИ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

Біографи видатного українського історика О. М. Лазаревського (1834 – 1902) зазвичай відзначали його бібліофільські уподобання. Зокрема, М. Василенко з цього приводу зауважив: «Збирати книжки О. Лазаревський почав ще давно, треба думати, коли він був гімназистом... Пізніше це зробилося його пристрастю. Не своя практична мета керувала ним при цьому, а любов до книги бібліофіла та бажання зібрати, по можливості, усе, що так або інакше торкалося України і що

давно було забуто або загубилося серед друкованого матеріалу»¹. Молодший син історика Г. Лазаревський засвідчив, що «кожної неділі щоранку, яка б не була погода, він був уже на Подолі, на так званому товчку, вишукуючи там у букіністів, що продавали книжки просто з землі, не одну цінну знахідку, поповнюючи свою книгозбірню»². Крім того, за дорученням О. Лазаревського, друзі та колеги розшукували й купували для нього книги, часописи ба навіть комплекти періодичних видань в інших містах³. Водночас, як наголосив М. Василенко, О. Лазаревський «не був книголюбом задля самої книжки. На бібліотеку він дивився з практичного боку. Тому він широко одчиняв для користування свої шафи і охоче давав своїм знайомим книжки»⁴.

Цілком природньо О. Лазаревського турбувала подальша доля його книгозбірні, й незадовго до своєї смерті, восени 1901 р., він передав її до бібліотеки Київського університету св. Володимира на правах окремого відділу з позначенням імені дарувальника (щоправда, частина книг і надалі зберігалася у родинному маєтку в с. Підлипному неподалік від Конотопа). Згодом, у 1927 р. зібрання О. Лазаревського успадкувала Всенародна бібліотека України, правонаступницею якої є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України. Нині книгозбірня О. Лазаревського складається з понад 1 тис. одиниць і має статус меморіального зібрання⁵.

Особливий інтерес становлять конволюти різного формату, що складаються з невеликих за обсягом книжок, брошур, окремих відбитків і вирізок з журналів та газет, опрацьованих з використанням кольорових ситців. Як зазначив М. Василенко, у такий спосіб О. Лазаревський прагнув «зберегти та зафіксувати ті малюнки ситців та тканини, що їх носили сучасні дівчата та жінки... Таким чином склалася з них дуже цікава колекція, що колись, без сумніву, зверне на себе увагу етнографа, який

зацікавиться виучуванням художнього смаку українського народу наприкінці ХІХ століття»⁶. На шкіряних корінцях конволютів витіснено порядкові номери і назви конволютів: «Украинский сборник» (№ 1–6), «Малороссийский сборник» (№ 7–24), «Малорусский сборник» (№ 25–210)⁶. У середньому кожний з них містить близько 16 друків (найменша кількість – від 2 до 3, найбільша – від 124 до 161). З 210 збірників, впорядкованих О. Лазаревським, на сьогодні збереглися 199, решта 11 були втрачені за нез'ясованих обставин. Ці збірники, як і бібліотека О. Лазаревського в цілому, присвячені виключно українській тематиці (з історією Кубані включно). До них увійшли твори українських авторів; твори, написані українською мовою; твори, надруковані в Україні; дотичні до української тематики твори не українських авторів, видані поза межами України. Цікаво, що до збірників потрапили й твори тогочасних публіцистів виразного антиукраїнського спрямування⁷.

Як слушно зауважив С. Білокінь, «газети й журнали, з яких учений брав статті для своїх «Українських збірників», ... остільки рідкісні, що майже ніколи не потрапляли, тим більше зараз не потрапляють у поле зору бібліографів». Самозрозуміло, що зорієнтуватися у змісті цих конволютів, які нараховують близько 3,5 тис. різних за походженням і обсягом друків, без покажчика практично неможливо. На щастя, такий рукописний покажчик зберігся у бібліотеці С. Білоконя. Вочевидь він був упорядкований мовознавцем і перекладачем Є. Тимченком і містить численні правки та доповнення, що належать видатному українському бібліографу Ф. Максименку⁸.

Як відомо, життя і діяльність О. Лазаревського були безпосередньо пов'язані з Чернігово-Сіверщиною, а історія цього регіону повсякчас перебувала в полі його дослідницьких практик. Відтак цілком закономірно до «Українських збірників» О. Лазаревського потрапив цілий комплекс

відповідних матеріалів. Це, передусім, добірка історичних студій Г. Милорадовича, з яким О. Лазаревський підтримував зв'язок і співробітничав протягом усього життя⁹. Помітне місце у складі «Українських збірників» належить публікаціям ще одного чернігівського приятеля О. Лазаревського – О. Ханенка¹⁰. Серед так званих алігатів – окремих друків, з яких складаються конволюти, були історико-статистичні описи монастирів, церков і парафій Чернігівської єпархії архієпископа Філарета (Гумілевського) та М. Страдомського. О. Лазаревський колекціонував публікації з історії міст і сіл регіону, відтак до збірників потрапили нариси М. Маркова, В. Домбровського і В. Хижнякова про Чернігів, Г. Милорадовича про Любеч, О. Ханенка про Почеп, М. Калиновського про Седнів, М. Рклицького про Новгород-Сіверський, В. Токмакова про Мглин, В. Маценка про Прилуцький повіт, М. Александровича про Остерський повіт, Г. Єсимонтовського про Суразький повіт та ін.

Відомий джерелознавець, О. Лазаревський включив до складу «Українських збірників» публікації документів з фамільних архівів представників козацької старшини Чернігово-Сіверщини, nobілітованих царським урядом наприкінці XVIII ст. (передусім Милорадовичів та Ханенків), описово-статистичні джерела (зокрема, матеріали Генерального слідства про маєтності 1729 – 1730 pp.), пам'ятки регіонального літописання XVII – XVIII ст. («Южнорусские летописи», оприлюднені М. Білозерським, літопис Густинського монастиря), приходські літописи, впорядковані місцевими священиками у с. Ваганичі Городнянського, с. Вишеньки Кролевецького, с. Курилівка й с. Плоске Ніжинського повітів.

«Українські збірники» також містять низку матеріалів з історії освітніх закладів регіону – Ніжинської гімназії вищих наук, Новгород-

Сіверської чоловічої гімназії, Чернігівської жіночої гімназії, Школи бджільництва П. Прокоповича у с. Пальчиках.

До «Українських збірників» потрапили й описи артефактів, виявлених під час археологічних розкопок на Чернігівщині, а також пам'яток, що зберігалися в Музеї українських старожитностей В. Тарновського і Чернігівському архієрейському домі. Етнографічні уподобання О. М. Лазаревського засвідчують вміщені у конволютах публікації С. Носа, Б. Грінченка та О. Малинки.

Як цілком слушно зазначив С. Білокінь, «колекція такого великого масштабу, де охоплено публікації з початку ХІХ ст. і до самого його кінця, зібрані з такої великої кількості періодичних видань, – видатне бібліофільське й загальнокультурне явище»¹¹. На часі публікація покажчика до «Українських збірників» О. Лазаревського, що уможливить використання цього інформаційного масиву сучасними дослідниками.

Джерела та література

1. Василенко М. Олександр Матвійович Лазаревський (1834 – 1902): матеріали до його біографії //Україна. – 1927. – Кн. 4. – С. 61.
2. Лазаревський Г. О. Київська старовина. – Київ: МАУП, 2007. – С. 37.
3. Колесник Є.О. Бібліотека О.М. Лазаревського //Український історичний журнал. – 1987. – № 1. – С. 124.
4. Василенко М. Олександр Матвійович Лазаревський (1834 – 1902): матеріали до його біографії //Україна. – 1927. – Кн. 4. – С. 62.
5. Исаева Н. М. Коллекция А. М. Лазаревского в составе книжных фондов Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР //Библиотечно-библиографическая информация библиотек АН СССР и Академий наук союзных республик. – Москва, 1968. – № 2. – С.109;

Колесник Є. О. Бібліотека О. М. Лазаревського //Український історичний журнал. – 1987. – № 1. – С. 127; Герасименко Н. Олександр Лазаревський: життя і творчість (1834 – 1902). – Київ, 2012. – С. 58.

6. Василенко М.П. Олександр Матвійович Лазаревський (1834 – 1902): матеріали до його біографії // Україна. – 1927. – Кн. 4. – С. 62.

7. Исаева Н.М. Коллекция А. М. Лазаревского в составе книжных фондов Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР //Библиотечно-библиографическая информация библиотек АН СССР и Академий наук союзных республик. – Москва, 1968. – № 2. – С. 110 – 111; Колесник Є. О. Бібліотека О. М. Лазаревського //Український історичний журнал. – 1987. – № 1. – С. 126.

8. Білокінь С. І. «Українські збірники» О. Лазаревського //Сіверянський літопис. – 1995. – № 6. – С. 59 – 60; Його ж. Раритети української бібліографії у збірках Олександра Лазаревського та Михайла Хмарова //Київська старовина. – 1998. – № 4. – С. 137 – 139.

9. Див.: Федоренко П. О. М. Лазаревський та культурні цінності Чернігівщини //Український археографічний збірник. – Київ, 1927. – Т. II. – С. XXV, XXVIII, XXX – XXXII, XXXIV, XXXVIII – XLIV, XLVII.

10. Див.: Шевелів Б. Листи О. М. Лазаревського до О. І. Ханенка //Ювілейний збірник на пошану академіка М. С. Грушевського. – Київ, 1928. – Т. 2. – С. 477 – 489.

11. Білокінь С. І. Раритети української бібліографії у збірках Олександра Лазаревського та Михайла Хмарова //Київська старовина. – 1998. – № 4. – С. 139.

Валентина Кисельова, Ольга Михайлова
ВИДАННЯ Й ПУБЛІКАЦІЇ З ІСТОРІЇ МІСТ І СІЛ КРАЮ
В ЕЛЕКТРОННОМУ ДОВІДКОВОМУ АПАРАТІ БІБЛІОТЕК:
ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ

Одним із основних завдань для бібліотечних установ є збереження історико-культурного надбання України та забезпечення доступу до нього на основі нових інформаційних технологій. Національна історична бібліотека України (далі – НІБУ), виконуючи функції методичного центру в галузі історико-краєзнавчої діяльності, приділяє особливу увагу питанням організації й використання краєзнавчих ресурсів, зокрема, здійснює постійний моніторинг краєзнавчого контенту бібліотечних сайтів регіональних книгозбірень, акумулює інформацію про кращий досвід краєзнавчої роботи бібліотек у базі даних (БД) «Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства» та щорічних випусках інформаційного бюлетеня «Краєзнавча робота в бібліотеках України».

Результати науково-дослідної роботи відділу історичного краєзнавства НІБУ показують, що сьогодні на сайті будь-якої публічної бібліотеки, яка вважає себе осередком культурного життя регіону, є інформація про свій населений пункт, його історію. Структура цієї інформації чітко не регламентується, тож книгозбірні широко використовують різні форми висвітлення та популяризації краєзнавчих документів. Детально про краєзнавчий контент на сайтах регіональних бібліотек України та зміни в його організації в порівнянні з попередніми роками йшлося у 25-му випуску згаданого бюлетеня.

Нами з'ясовано, що на бібліотечних Веб-сторінках розміщено значний масив інформації історико-краєзнавчого змісту, в тому числі, краєзнавчі каталоги й БД, однак, їх якісні характеристики не завжди відповідають вимогам сучасності. Враховуючи те, що користувачі

бібліотек у процесі розшуку необхідних відомостей про певний населений пункт, передусім, звертаються до краєзнавчих каталогів, а віддалені користувачі – до електронного довідкового апарату, нині особливо актуалізувалася проблема оцінки якості цього довідкового апарату, зокрема, вивчення можливостей отримання релевантної інформації про краєзнавчі документи шляхом пошуку в електронному каталозі (ЕК) на бібліотечному сайті. Причому, наші дослідження показали, що славнозвісний «інформаційний шум» у даному випадку – не найбільше лихо. Результати аналізу електронного довідкового апарату кількох регіональних книгозбірень, проведеного фахівцями НІБУ у 2015 році висвітлили ряд недоліків, які є типовими в процесі каталогізації видань і публікацій краєзнавчого змісту.

Зокрема, виявлені деякі типові помилки каталогізаторів, що обтяжують для користувача пошук необхідної краєзнавчої інформації. Наприклад, при формуванні бібліографічних записів (БЗ) каталогізатори часто не вказують усі географічні атрибути, які слід зазначати, розкриваючи зміст саме краєзнавчих документів, тобто, вказувати не лише назву села, а й район. За наявності однойменних сіл у цьому районі в структурі відповідного БЗ має бути й назва сільради. В окремих випадках в анотації треба вказувати сучасний статус населеного пункту, адже частина сіл увійшла до складу інших або вже зникла.

Нами встановлено також, що кількість тематично присвячених суто історії населених пунктів бібліографічних записів у краєзнавчих БД коливається у межах від 6,5% (Миколаївська ОУНБ) до 26% (Тернопільська ОУНБ) – від загальної кількості БЗ краєзнавчого змісту, тобто, переважає аналітична інформація про поточні події.

Таким чином, тим бібліотекам, які є центрами поширення краєзнавчих знань у своїй області (районі, місті, селищі), для оптимізації

інформаційного потенціалу краєзнавчого електронного довідкового апарату бажано, передусім, провести аналіз бібліографічної інформації про населені пункти свого регіону, що містять ЕК та краєзнавчі БД, виявити існуючі лакуни. Саме на основі такого аналізу можна організувати планомірну роботу з доповнення краєзнавчих БД відомостями з історії тих населених пунктів, про які відсутня інформація в електронному довідковому апараті, та поліпшити якість надання користувачам інформаційних продуктів і послуг.

Сьогодні необхідно систематично відслідковувати офіційну інформацію щодо змін у підпорядкуванні сіл, їх перейменування та оперативно вносити відповідні дані в краєзнавчу БД. Саме офіційні відомості про міста і села є важливим підґрунтям не лише для формування назв рубрик у БЗ, а й для подальшого вивчення історії населених пунктів краю. Потрібно розширювати хронологічні межі краєзнавчих БД за рахунок опрацювання місцевих ретроспективних джерел інформації про історію міст і сіл регіону.

Проведені дослідження також показали необхідність вивчення можливостей пошуку інформації з історії населених пунктів, яку містять ЕК та БД НІБУ. На наш погляд, сьогодні актуалізувалася проблема забезпечення користувачів інформацією щодо Київської області, адже, хоча на сайті Київської обласної бібліотеки для дітей, яка фактично виконує функції методичного центру публічних бібліотек області, можна знайти загальні відомості про населені пункти цього регіону, однак, більш значний масив бібліографічних даних, необхідний для сучасних наукових досліджень з історії міст і сіл Київщини, нині акумульовано саме в електронному довідковому апараті НІБУ.

Слід зазначити, що ознайомлення з наявною у відкритому доступі інформацією про населені пункти Київщини показало відсутність

бібліографічних даних про першоджерела, з яких взято фактографічні відомості, подані у Вікіпедії щодо певного міста чи села. Зважаючи на це, у поточному році нами здійснюється наукове дослідження за темою «Інформаційний потенціал ЕК та БД НІБУ в контексті створення сучасної бібліографічної бази з історії міст і сіл України (на прикладі Київської області)». Це дослідження допоможе привернути увагу до проблеми якості обробки інформаційного потоку з краєзнавства, зокрема, дозволить виявити прогалини в наповненні географічних і предметних рубрик довідкового апарату НІБУ, тобто, встановити інформаційні лакуни та визначити коло джерел для подальшого їх посторінкового розпису з метою оптимізації висвітлення видань і публікацій з історії міст і сіл Київщини на сайті НІБУ.

Сподіваємося, що бібліотекам Чернігівщини стане у пригоді напрацьований нами досвід роботи в напрямі удосконалення краєзнавчого контенту веб-сайтів книгозбірень, зокрема, стосовно визначення конкретних шляхів оптимізації висвітлення видань і публікацій з історії міст і сіл в ЕК та БД. Методика проведення дослідження електронного довідкового апарату в даному тематичному аспекті не є складною: в основу статистичних таблиць покладено перелік населених пунктів регіону за сучасним адміністративно-територіальним поділом та кількість джерел інформації, які доступні користувачеві за запитом на назву конкретного міста, селища, села в електронному довідковому апараті. Детально про технологію цієї роботи викладено у 26-му випуску інформаційного бюлетеня «Краєзнавча робота в бібліотеках України» на сайті НІБУ, а результати цього річного дослідження планується опублікувати в наступному, 27-му випуску бюлетеня.

ЧЕРНІГІВСЬКЕ ГУБЕРНСЬКЕ ЗЕМСТВО І ПИТАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Чернігівська громадська бібліотека, відкрита демократично налаштованою інтелігенцією міста 15 березня 1877 р. на підставі Статуту, затвердженого міністром внутрішніх справ 9 лютого того ж таки року, відіграла помітну роль у культурному та громадському житті міста та губернії другої половини XIX – початку XX ст. Втім, питання фінансової допомоги їй Чернігівським губернським земством ще не знайшло відображення в літературі. Дане повідомлення має на меті певною мірою заповнити цю прогалину.

Зазначимо, що серед 50 членів-засновників бібліотеки переважна більшість була земськими гласними або службовцями. Серед них слід відзначити земських статистиків В. Є. Варзара, О. О. Русова, П. П. Червінського та членів їх родин, які фактично ініціювали та взяли активну участь у реалізації цього проекту. Багато для становлення бібліотеки зробили земські гласні О. П. Карпінський, І. А. Лизогуб, О. Ф. Ліндфорс, І. Г. Рашевський, П. Н. Солонина, О. А. Тищинський, В. М. Хижняков, П. П. Червінський, І. Л. Шраг [6, с. 3-4]. Саме завдяки пожертвам членів-засновників, які становили $\frac{3}{4}$ всіх її прибутків, відбулось становлення та функціонування бібліотеки в перші роки існування. До того ж засновники подарували бібліотеці й значну кількість книг з власних бібліотек [6, с. 7].

Згідно § 3 «Устава Черниговской общественной библиотеки» основними джерелами надходження коштів мали бути попередні добровільні внески на заснування бібліотеки, плата за читання газет, журналів і книг, а також пожертви грошима та книгами [6, с.81]. Звісно, що цих коштів для нормального функціонування та розвитку

бібліотеки не вистачало, тому всі зусилля правління були спрямовані на пошук коштів для придбання нових книг, передплату періодичних видань, заробітну платню бібліотекарю, плати за приміщення тощо. Тому правління бібліотеки організовувало народні читання, публічні лекції, концерти, вистави.

Зазначимо, що з самого початку існування Чернігівська громадська бібліотека орендувала приміщення у центрі міста, який спочатку належав нащадкам купця Я. М. Цвета, а потім Чернігівському губернському земству, яке у 1887 р. придбало цей будинок для розміщення у ньому губернської земської управи, земської друкарні та інших служб губернського земства [5]. Будинок знаходився на розі Святославської вулиці та Красної площі (будинок сучасної обласної державної адміністрації). Бібліотечна читальня займала у ньому круглу кімнату на нижньому поверсі.

Втім, грошові надходження бібліотеки не покривали її витрат та не давали можливості для належного розвитку, тому 1 грудня 1896 р. загальне зібрання членів Чернігівської громадської бібліотеки постановило а) просить городское управление принять отопление помещения Библиотеки на счет города; б) просить городской банк о выдаче Библиотеке ежегодной субсидии в размере 200 руб.; в) просить Черниговское губернское земское собрание об ассигновании пособия Библиотеке». Як бачимо, значна частина основних витрат на утримання бібліотеки покладалися на субсидії з боку основних установ Чернігова [6, с.78].

Клопотання правління бібліотеки були підтримані вищеназваними установами. У Звіті бібліотеки за 1897 р. зазначалося, що «губернское земское собрание в своем заседании 27 февраля 1897 г. назначило Библиотеке субсидию на 1897 г. в размере 200 руб.» [6, с.95].

На засіданні Чернігівського губернського земського зібрання 28 січня 1895 р. обговорювалося питання про спільну діяльність громадської бібліотеки та земського книжкового складу та переведення бібліотеки в земський будинок на Шосейній вулиці, де розміщувався книжковий склад. З цього приводу гласний Л. Я. Рудановський, зокрема, зазначив: «Только что шел вопрос о переводе общественной библиотеки в земский дом, и я от души присоединяюсь к этому предложению, потому что общественная библиотека прекрасное учреждение, и я позволю себе сделать еще одно предложение: те штрафные деньги, которые собираются за опаздывание гг. гласных в собрание обратить на это учреждение». Однак, голова зібрання, Ф. А. Лизогуб, пояснив, що «эти деньги обращены уже на детский приют» [1]. Того ж таки року Чернігівська міська дума безкоштовно виділила громадській бібліотеці будинок по вулиці Преображенській і питання об'єднання з земським книжковим складом було знято [6, с. 77].

Напевно, під час підготовки та видання каталогів чи іншої документації у 1896 р. Чернігівська громадська бібліотека заборгувала Чернігівській земській друкарні 500 руб. На засіданні Чернігівського губернського земського зібрання 29 листопада 1902 р. гласні обговорювали питання допомоги бібліотеці у розмірі 200 руб., а також клопотання правління бібліотеки щодо «сложения долга библиотеке в сумме 500 руб.». У журналах зібрання зазначалося: «За Черниговской общественной библиотекой с 1896 года числится долг, за заказы ее в земской типографии, в сумме 500 р. Долг этот накопился благодаря тому, что библиотека была введена в заблуждение заявлением одного из своих членов, что заказы ее печатаются на земский счет. Это заявление до некоторой степени как бы подтвердилось тем, что управа довольно большой промежуток времени не присылала требований на эту сумму.

Общественная библиотека ходатайствует о сложении этого долга, так как уплата такой крупной суммы в один раз отразилась бы очень неблагоприятно на весь ход дел библиотеки, лишая ее возможности увеличить свой книжный запас, что повлекло бы за собой уменьшение подписчиков, иначе говоря, прямо повело бы ее к упадку.

Не считая возможным сложить такую крупную сумму, тем более, что она относится к специальным средствам типографии, губернская управа, входя в затруднительное положение библиотеки, полагает рассрочить ей уплату долга на 10 лет, начиная с 1903 года. Общественная библиотека ходатайствует также о назначении ей, по примеру прошлых лет, пособия в сумме 200 руб. Губернская управа предлагает удовлетворить это ходатайство». Натомість земська кошторисна комісія пропонувала «недоимку в 500 руб. рассрочить на 5 лет, удерживая по 100 руб. из ассигнуемого пособия пока таковое производится».

Тим не менш, зібрання підтримало пропозицію губернської земської управи і ухвалило: «Рассрочить уплату долга Черниговской общественной библиотеке в сумме 500 руб. на 10 лет равными частями, причем долг этот должен быть удерживаемым из ежегодного пособия библиотеке» [2].

На початку XX ст. для гласних Чернігівського губернського земського зібрання стало звичним явищем виділяти 200 руб. субсидії Чернігівській громадській бібліотеці і це йшло лише стрічкою у кошторисі видатків. Зокрема, 1 грудня 1904 р. зібрання знову виділило бібліотеці названу суму [3].

В останній раз Чернігівське губернське земське зібрання обговорювало питання допомоги Чернігівській громадській бібліотеці 26 листопада 1909 р і внесло в кошторис 1910 р. 200 руб.[4].

Таким чином, земські діячі відіграли помітну роль у створенні, становленні та розвитку Чернігівської громадської бібліотеки, а фінансова

допомога їй з боку Чернігівського губернського земства впродовж тривалого часу її існування покривала 6–8 % загальних її витрат. З переходом бібліотеки у підпорядкування міської думи, земство припинило видачу їй грошової допомоги.

Джерела та література

1. Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания XXX очередной сессии 1894 года, состоявшейся 20 января – 1 февраля 1895 года. – Чернигов, 1896. – С. 268.
2. Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания XXXVIII очередной сессии 1902 года (26 ноября – 11 декабря). – Чернигов, 1903. – С. 62
3. Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания XL очередной сессии (26 ноября – 14 декабря). – Чернигов, 1905. – С. 40.
4. Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания 45 очередной сессии 1909 года, состоявшейся 26 ноября – 9 декабря 1909 года. – Чернигов, 1910. – С. 13.
5. О покупке дома для губернской управы //Земский сборник Черниговской губернии. – 1887. – № 3–6. – С. 146 – 147.
6. Очерк развития Черниговской общественной библиотечки за 20 лет ее существования (1877 – 1896) и Отчет Библиотеки за 1897 год. – Чернигов: Типография Губернского Земства, 1898. – 116 с.

**УКРАЇНСЬКА КНИГА НА ПОЛИЦЯХ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ
(1877 – початок XX ст.)**

Як засвідчує «Каталог» Чернігівської громадської бібліотеки, укладений на початку XX ст., її фонди були справді різноманітними й багатими; зібрані упродовж майже чверті століття література й періодика могли задовольнити вибагливі смаки любителів красного письменства, потребу в спеціальній та навчальній літературі.

Однак це не стосується теми нашого повідомлення: україномовної книги. Над останньою домокловим мечем висіли заборони сумнозвісного Емського указу (1876 р.). Як відомо, статтями цього документу в Російській імперії не дозволялося нічого друкувати «на малорусском наречии», окрім історичних пам'яток та творів художньої літератури, однак останні цензура пропускала лише за умови написання російською орфографією. З бібліотек нижчих і середніх училищ в «малороссийских губерниях» вилучалися практично всі українські книги, запроваджувалася жорстка, прискіплива й принизлива форма цензури щодо видань українською мовою [1, с. 100–101].

Ці заборони не могли не позначитися на стані книжкових фондів Чернігівської бібліотеки. Навіть такої явно призначеної для заробітчан і зовсім не «крамольної» книжки як «Про Херсонські заробитки, колы и як ихъ шукаты и що коштуе туды достаться по залізний дорози або пароходом» (видана у 1899 р., ціна 7 коп.) не велено було тримати в народних безкоштовних бібліотеках-читальнях [2]. До речі, українська література могла друкуватися в імперії тільки такою орфографією, названою «ярижкою». Ми зберегли автентичне написання назв книг, щоб показати, настільки подібна практика була чужа українській мові.

Перш ніж перейти до конкретного аналізу стану україномовної книги, варто зазначити, що жодної вини в ситуації з боку засновників бібліотеки, її подальших керівників і працівників, не вбачається. Адже О. Тищинський, І. Шраг, О. Русов, подружжя Грінченків, Коцюбинських увійшли в історію як видатні представники національно-визвольного руху, члени чернігівської «Громади» й важко сумніватися в тому, що поширення української книги й освіти рідною мовою було їхньою метою й сенсом громадської діяльності. Як впливає із широковідомих споминів М. Грінченка й А. Верзилова, стосовно бібліотеки громадяни мали далекосяжні плани: у 1890-х рр. Громада «хотіла почати українізувати її і взагалі мати там свій вплив. Проведено було декого з громадян, навіть у Раду. Але мало що пощастило зробити...». Автори мемуарів вважають, що причиною невдачі була протидія тих, кого дипломатично названо «хорошие человеки» [3, с. 482]. Однак, очевидно, що принаймні до 1905 р. головною перешкодою все-таки виступали заборонні артикули Емського указу, які ретельно впроваджувалися центральними й місцевими органами імперської влади при активній підтримці adeptів, як би сказали тепер, «русского мира». До речі, потенціал для сприйняття української й україномовної книги у Чернігові все ж таки існував. Наприкінці 90-х рр. XIX ст., коли громадську бібліотеку очолили І. Шраг й О. Русов у щорічному звіті стали друкувати дані про кількість книговидач.

На першому місці у 1898 р. перебували казки Г. Х. Андерсена (202 вимоги), а на другому – твори М. Гоголя [4, с. 20].

Повертаючись до каталога, зазначимо, що в ньому на початок XX ст. (1904 р.) зафіксовано 172 примірники зберігання україномовної літератури [5, с. 254–259, с. 19–20]. Це – художні твори, видані в містах Російської імперії (Київ, Катеринослав, Одеса, Полтава, Харків, Чернігів, СПб, Москва), за винятком твору Г. Григорієвича «Тато на заручинах», у

вихідних даних якого зазначено: Львів, 1885 р. [5, с. 255]. Крім цього маловідомого автора, у додатках вказано ще одну книгу зарубіжного українського письменника – «Збірник творів» І. Франка, виданий у Києві у 1903 р. [5, с. 20]. До покажчика внесено також «Повісти» О. Федьковича, де й коли їх видано, не вказано [5, с. 258]. Можливо, це спроба приховати твори Осипа-Юрія Федьковича, видані за кордоном й нелегально ввезені до Російської імперії.

У списку є чимало так званих «водевілів», на зразок творінь Г. Бораковського «Стари до молодых не пригортайтесь» або «Де два цилуються, третій губ не простягай» [5, с. 254], але, крім подібної літератури, непогано представлені й класики національної літератури: Марко Вовчок, Л. Глібов, П. Грабовський, Б. Грінченко, Г. Квітка-Основ'яненко, О. Кониський, І. Котляревський, М. Коцюбинський, М. Кропивницький, П. Куліш, І. Левицький (Нечуй-Левицький), Панас Мирний, Олена Пчілка, В. Самійленко, А. Свидницький, М. Старицький, Іван Карпенко-Карий, Т. Шевченко. У кількісному відношенні на полицях бібліотеки найбільше осіло творів Б. Грінченка, що й не дивно, з огляду на те, яку бурхливу видавничу діяльність він розгорнув у Чернігові. Найдавніша україномовна бібліотечна книга побачила світ у Петербурзі в 1809 р.: це «Виргиліева Енеїда, на малороссийский язык переложенная» І. Котляревським, потім ідуть «Байки и прибаютки» Л. Боровиковського (Київ, 1852 р.), «Чорна рада. Хроника 1663 року» П. Куліша (СПб, 1857 р.) [5, с. 256, 254]. У фондах бібліотеки зберігався також «Кобзар» Т. Шевченка, виданий у столиці в 1860 р. [5, с. 259]. Доречно згадати, що тут зібрали непогану колекцію й українських альманахів та збірників: «Складка» (видання 1887, 1892 і 1896 рр.), «З-над хмар і з долин» (1903 р.), «Дубове листя. На згадку про П. О. Куліша» (1903 р.), «Луна» (1881 р.).

На жаль, нам невідомо, чи користувалася популярністю серед чернігівських читачів ця добірка в цілому. Але порівняння її зі списком російської художньої літератури дає чітке уявлення про механізми імперського панування. Відділ XVIIа: «Изящная словесность 1) русская» нараховує понад 1400 назв [5, с. 202–229]. І справа не лише майже в десятикратному кількісному переважанні. Впадає в око насамперед якісна відмінність. В імперії систематично видавалися й доходили принаймні до губернських центрів зібрання творів видатних і популярних письменників.

У чернігівській громадській бібліотеці читачам пропонували не просто окремі томи, а цілі зібрання П. Боборикіна, Марка Вовчка (російськомовне видання), М. Гоголя, І. Гончарова, Г. Данилевського, Ф. Достоевського, В. Жуковського, В. Крестовського, М. Лермонтова, Н. Лєскова, Д. Маміна-Сибіряка, Г. Мачтета, Д. Мордовцева, В. Немировича-Данченка, А. Островського, А. Писемського, А. Пушкіна, М. Салтикова-Щедріна, А. Толстого, Л. Толстого, І. Тургєнєва, А. Чехова. До послуг читачів були також численні переклади російською мовою творів західної літератури. За браком місця не будемо аналізувати цей відділ чернігівської бібліотеки, але він теж виглядає досить привабливим, добре підібраним... і російськомовним.

Таким чином, книга і взагалі друковане слово – джерело знань, найкращі творіння світової цивілізації – були поставлені на службу імперіалістичним цілям. Російська культура від часів А. Пушкіна до Ю. Трифонова, як слушно наголошують сучасні дослідники, «переконувала російські маси та західні еліти в тому, що Москва на законних підставах управляє територіями від Бреста до Владивостока та від Карелії до Чечні». «У самій Росії і в інших країнах почала формуватися думка, що Росія – країна без природних кордонів, що вона

просувається вперед тільки для того, щоб себе захистити і що її експансія має позитивний цивілізаційний вплив» [6, с. 85].

Історія україномовного відділу Чернігівської громадської бібліотеки є ще одним переконливим свідченням цілеспрямованого приниження й пониження ролі й значення національної мови, літератури, культури українців, формування в свідомості поневоленого народу уявлень про вищість імперської культури.

Складається враження, що цю політику було без особливих змін взято на озброєння і в Радянському Союзі. Як показує досвід 25-річного незалежного існування України, наслідки подібних підходів долаються дуже повільно.

Джерела та література

1. Лизанчук В. Навічно кували кайдани: факти, документи і коментарі про русифікацію в Україні /В. Лизанчук. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1995. – 415 с.

2. Земский сборник Черниговской губернии. – 1899. – № 6. – Приложения. – Б. с. (Обложка).

3. Грінченко М. Чернігівська Українська Громада: спогади /М. Грінченко, А. Верзилів //Чернігів і Північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріали /під ред. М. Грушевського. – [К.]: ДВУ, 1928. – С. 63–487.

4. Отчет Черниговской Общественной Библиотеки за 1898 г. //Земский сборник Черниговской губернии. – 1899. – № 6. – Приложения № 2. – С. 1–23.

5. Каталог книг Черниговской общественной библиотеки. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1905. – 286+20 с.

6. Томпсон Е. М. Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм /Ева М. Томпсон; пер. з англ. М. Корчинської. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. – 368 с.

Сергій Горобець

**МІСЦЕВА ПЕРІОДИКА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ З ФОНДІВ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА ЯК РІЗНОВИД
ІДЕОЛОГІЧНОЇ ЗБРОЇ**

Чернігівщина має давні традиції якісної місцевої періодики. Дореволюційні «Черниговские губернские ведомости» (виходили з 1838 р.) або ж «Черниговские епархиальные известия» (засновані в 1861 р.) чи більш пізні «Черниговское слово», «Черниговская земская газета» і сьогодні високо цінуються дослідниками та містять значний масив цікавої історичної та краєзнавчої інформації.

За радянської влади ситуація різко змінилася. Всі опозиційні видання були раз і назавжди ліквідовані, свобода слова зникла на багато десятиліть. У 1920-х попередниці сьогоденішньої «Деснянської правди» – «Красное знамя» (1921-1925 рр.) та «Червоний стяг» (1925-1932 рр.) – хоча б у зовнішньому оформленні і стилі подачі інформації ще зберігали традиції попередників. Однак вже «Більшовик» (1932-1941 рр.) являв собою якусь справжню паралельну реальність, в якій не було місця думкам, відмінним від «партійної лінії», не існувало жодних селянських повстань, а про Голодомор 1932-1933 років взагалі не згадувалося. З одного боку, збільшилась кількість видань, з'явилися районні газети, чого не було ніколи раніше. А з іншого – правди від цього не стало більше і радянський обиватель не мав жодного шансу отримати достовірну і адекватну ситуації інформацію.

Після Другої світової війни ситуація лише погіршилася. Яскравий приклад тому – періодика Чернігівщини повоєнних часів, обласні та районні газети, що зберігаються у фондах Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

Власне, сьогодні ні для кого не є секретом чітка ідеологічна спрямованість радянської періодики. А українці середнього та старшого поколінь ще добре пам'ятають ці видання, бо самі їх передплачували або ж купували. Бо коштували вони, як правило, 2-3 копійки, а річна передплата не йде ні в яке порівняння із сучасними цінами. Тож кожна сім'я мала змогу передплатити відразу декілька газет та журналів. Втім, нині очевидно, що якісні і достовірні новини мають свою ціну. А за копійки можна отримати лише ідеологічний мотлох.

Так сталося, що автору довелося кілька місяців щільно працювати з чернігівськими обласними і районними газетами у рамках відразу кількох проектів. І при інтенсивному опрацюванні значної кількості підшивок стали впадати у вічі деякі закономірності роботи ідеологічної машини, непомітні раніше.

Власне, можна говорити про два аспекти спостережень – горизонтальний (одне видання протягом значного часового проміжку) та вертикальний (різні видання, обласні і районні, за один конкретний рік).

Скажімо, коли гортаєш один за одним річні комплекти головного обласного видання Чернігівщини «Деснянської правди», то поступово стає очевидним певний набір подій, осіб і пам'ятних дат, які обов'язково повторюються з року в рік. Це не тільки класичні Ленін, 23 лютого, 1 травня і 7 листопада. Окрім того в голови радянських людей настирливо вбивалися матеріали про видатних революціонерів Чернігівщини – Віталія Примакова, Григорія Петровського, багатьох інших, а над усе – Миколи Щорса. Або ж – про наших земляків, яким випало нести службу

на овіяному героїчно-революційними легендами крейсері «Аврорі». Тут тобі і нариси про них, і спогади сучасників, і музеї на їх честь, і різноманітні пошукові експедиції учнівської молоді, і просто вірші та нариси. І всюди вони посміхаються або мудро дивляться кудись у далечінь. І стільки в них доброго, людяного, благородного! А вже які вони чесні, принципові, справедливі – хоч ікону пиши. А найбільш цікаве, що навіть в часи незалежності матеріали про цих діячів і далі регулярно з'являлися на сторінках «Деснянської правди». Аж до останніх років. Новітні дослідження істориків «били» переважно по «стовпах» комуністичної системи – Леніну, Сталіну або ж по їх оточенню. До дрібніших фігур руки якимось не доходили. Тож Примаков, Петровський, Котовський інші душителі української державності у 1917-1921 роках цілком комфортно почувалися і в незалежній Чернігівщині. Про того ж таки Щорса писали до останнього. Хіба що звертали увагу на версію, що підло вбитий своїми ж, але це лише додавало героїчного нальоту легендарному командирі. Тож чи варто дивуватися, що було стільки незадоволених, коли декомунізаційні процеси призвели до повернення місту Щорс історичної назви Сновськ та демонтажу пам'ятників людині, що прославилася саме боротьбою проти українців і придушенням їх свободи.

Якщо ж говорити про вертикальні аспекти, то співставлення підшивок районних газет за якийсь конкретний рік чітко проявляє механізми загальної режисури. Районки не настільки різні, як того можна було б очікувати. Їх єднає не лише ідейне спрямування на пропаганду колгоспного ладу і радянського способу життя. Місцеві новини достатньо епізодичні і геть не відображають життя навіть райцентрів, не те що окремих сіл. Значну частину площі займають так би мовити «обов'язкові матеріали»: постанови уряду, інформації ТАРС, біографічні матеріали про

вождів революції і пам'ятні дати, радянське будівництво. Обов'язковий блок – міжнародна інформація: про визвольну боротьбу народів Африки, про розгул злочинності і беззаконня у капіталістичних країнах, про важке і безрадісне життя тамтешніх робітників, про здобутки та досягнення країн соціалістичного блоку, озброєних «єдино вірним марксистсько-ленінським вченням».

Наприклад, коли ми шукали згадки про шахові змагання на рівні районів, то зіткнулися з тим фактом, що про місцевих шахістів газети як правило не писали. У більшості районів – взагалі нічого, немов і не було цього виду спорту у містах і селах. Але наче за помахом чарівної палички чи не кожна районка ставила інформації ТАРС про шахові радіоматчі СРСР – США чи СРСР – Англія, де радянські гросмейстери перемагали представників капіталістичного світу. Про перемоги СРСР на шахових олімпіадах, про тріумфи Ботвинника, Смилова, Петросяна, Карпова на матчах за першість світу. Шахи стали в СРСР політичним видом спорту, одним із яскравих свідчень переваги «комуністичного суспільства» над «загниваючим Заходом». Але при всьому цьому – майже повне ігнорування розвитку шахів на місцях, відсутність інформації про першості районів і області, про дитячі шахові гуртки і школи. Ніякої тобі турботи про підростаюче покоління. Лише демонстрація переваги над США і всім іншим світом, нічого більше. Все наскрізь пронизане ідеологією і політичними мотивами.

Те ж саме і з улюбленою грою мільйонів – футболом. Знайти якісь повідомлення про першість району чи про чемпіонат області – із розряду дива. Але ж обов'язково стоятимуть матеріали про перемоги московського «Динамо» у якомусь міжнародному турне, про успішні матчі збірної СРСР. А от про поразки просто не писалося, немов їх і не було.

От за всім цим і простежується «рука режисера». Обласні, а тим більше районні газети не мали жодної самостійності. Все спускалося з гори: кого славити, а кого критикувати. Про що писати, а про що взагалі не згадувати. Як подавати матеріал. І – суцільні «кампанії». То ми всі, як один, боремося з релігійним дурманом, то «до славного ювілею Великої Жовтневої соціалістичної революції» всі одночасно запроваджуємо краєзнавчу рубрику «Люби і знай свій рідний край». А тут треба видати низку матеріалів про відмову від багатовікової традиції храмових свят. А там у нас приступ самокритики. А на черзі вивчення і запровадження якогось чергового передового досвіду, після чого наші колгоспи розквітнуть остаточно і назавжди поховають капіталістичну економіку.

Багатьом вкрай непросто усвідомлювати, що радянська доба являла собою ніщо інше, як справжню окупацію однієї країни іншою. І були ми не стільки частинкою «великої та могутньої» імперії (більш ніж сумнівна слава), як її рабами. А щоб тримати українців у покорі, у них забрали минуле. Справжніх героїв назвали злочинцями, всіляко клеймили і піддавали анафемі та забуттю. Натомість оточили з усіх боків ідолами-героями, які в реальності всі сили поклали на те, аби покінчити з самостійною Україною.

Однак російська агресія на Сході пришвидшила наше прозріння. Процеси, на які раніше потрібні були десятиліття, проходять майже миттєво. І та ж таки інформаційна війна нашого східного сусіда постала не на порожньому місці. Вся українська радянська преса мала на меті не стільки нести інформацію та новини, як зобмувати місцеве населення, аби окупаційний режим видавався маною небесною. І досягла у цьому значних успіхів. Преса завжди була важливим інструментом окупантів української землі. Бо хто б іще нам розказав, як гарно жилося в СРСР.

РУКОПИСНИЙ ВІДДІЛ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА: ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ

Бібліотеки – є не тільки місцем збереження та популяризації книги, не тільки центрами громадського та культурного життя, а і науковими осередками, завданням яких є виявлення, збереження та вивчення книжкової та рукописної спадщини. Сьогодні, віддаючи данину інтерактивному часу на конференціях та круглих столах, фахівці радяться як зробити бібліотеки прибутковими закладами, збільшити кількість відвідувачів та вписати «храми книги» в наше комп'ютеризоване життя. Пропонуємо поміркувати над іншим не менш важливим завданням бібліотеки – зібранням та збереженням духовної спадщини та її подальшим науковим вивченням. Мова піде про рукописні відділи бібліотек та можливість створення рукописного відділу у структурі Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Короленка.

Згідно зі статтею 30 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (2001) державним бібліотекам було надано право зберігати документи Національного архівного фонду і поповнювати свої фонди і колекції історичними документами. Таким чином, бібліотечні заклади можуть брати активну участь у формуванні Національного архівного фонду, зберігаючи цінні джерела для відтворення історичного минулого нашої держави та примноження її духовних цінностей.

Рукописні фонди сьогодні існують при Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського та Національній історичній бібліотеці. Велике зібрання україніки, стародруків та рукописних видань зберігає Львівська Національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Документи

педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку XIX – XX ст. сконцентровані у підрозділі Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. Сухомлинського. При Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці НАН працює фонд видань XIX ст. з сільськогосподарської тематики. Відділи рідкісних книг та рукописів існують при наукових бібліотеках Київського, Харківського, Одеського, Чернівецького, Львівського та Ніжинського університетів. У своєму складі ці відділи нараховують від декількох сотень до десятків тисяч одиниць зберігання.

Робота таких відділів регламентується окремою інструкцією або внутрішнім положенням бібліотеки. Фонд відділів структурно може поділятися на декілька колекцій і окрім рукописів може включати: колекції стародруків, графічних та образотворчих видань, картографії, воєнних друків, афіш та рекламних буклетів, періодики та рідкісних книг. Виникнення відділу рукописів та рідкісних видань в бібліотеці однозначно свідчить про наявність та розвиток наукового, історико-культурного напрямку в її діяльності.

Щодо перспектив створення такого відділу при Чернігівській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. В. Короленка, то тут є гарна перспектива та перший почин. Справа у тому, що бібліотека володіє з початку 80-рр. XX ст. унікальною рукописною колекцією особового походження Дмитра Панасовича Бочкова.

Дмитро Панасович Бочков (1887 – 1982 рр.) бібліограф та краєзнавець, пов'язаний з Чернігівщиною народженням та роками навчання в духовній семінарії. Ім'я це незаслужено забуте сучасниками, хоча все своє життя він працював для Чернігівщини та досліджував її історію.

Після смерті науковця, у 1982 р. особовий фонд було передано до Державного архіву Чернігівської області Галиною Дмитрівною Машковою-Бочковою, яка приходилася Дмитру Панасовичу онукою від сина Дмитра. Ймовірно, прохання про передачу особових паперів до Чернігова було останньою волею Дмитра Панасовича Бочкова. Про такі плани на майбутнє він згадував у листі до Я. Назаренко: «...все собранные материалы предполагается передать в Чернигов для хранения и возможности использования их исследователями...» [1, арк. 2].

Але як з'ясувалося не всі матеріали особового архіву Д. Бочкова потрапили до обласного архіву. У поясненні до історії створення фонду знаходимо цікаве повідомлення: «каталог произведений передан в Черниговскую областную библиотеку им. В. Короленко» [2, арк. 1]. Таким чином, частина зібраних дослідником відомостей залишилася на збереженні у краєзнавчому відділі бібліотеки.

Документальних даних коли відбулося перевезення особистих матеріалів архіву Бочкова з Києва до Чернігова не виявлено. З телефонної розмови з Людмилою Валентинівною Студьоною (натоді – завідувачем сектором краєзнавства Чернігівської обласної бібліотеки ім. В. Короленка) з'ясувалося, що папери фонду забирали з Києва разом представники обласної бібліотеки та архіву. Орієнтовна дата передачі 1987 – 1989 рр. Передавалася вона неупорядкованою, і лише дякуючи розумінню цінності цих матеріалів зі сторони адміністрації та працівників краєзнавчого відділу бібліотеки Петра Васильовича Грищенка, Людмили Валентинівни Студьонової, Галини Юріївни Жабинської, Ольги Анатоліївни Іщук, Ірини Яківни Каганової, Вікторії Іванівни Солонікової та копіткій праці по розібранню паперів після перевезення з Києва, архів та картотека Д. Бочкова були збережені від знищення. Восени 2010 р. автором статті було розпочато роботу по опису рукописів архіву Д. Бочкова.

Рукописи, які зберігаються в ЧОУНБ мають відношення до роботи над найбільшою ґрунтовною науково-довідковою працею Д. П. Бочкова «Достопам'ятні земляки уродженці та діячі Чернігівської землі. Біо-бібліографічний словник». Робота над Словником розпочалася з 1958 р. Планувалося видати «Словник» у видавництві Академії наук УРСР «Українська радянська енциклопедія». Йшли консультації автора з Чернігівським обласним комітетом партії та особисто з Миколою Бажаном. Але, через цілу низку обставин титанічна робота по розшуку та зібранню матеріалів до «Словника видатних діячів Чернігівщини» не була завершена.

На сьогодні матеріали, що зберігаються у краєзнавчому відділі описано та впорядковано у двадцять тек, скомпонованих по літерам алфавіту, в яких зібрано матеріали до «Словника» на двісті сорок вісім осіб. Для порівняння в особовому фонді Д. Бочкова в ДАЧО збережено робочі матеріали до «Словника» на тридцять три прізвища.

Триває робота по опрацюванню величезної бібліографічної картотеки до «Словника». На сьогодні опрацьовані картки до літери «П» включно. Кількість імен картотеки на сьогодні становить 1659. Кількість карток на кожне прізвище складає від 1 до 450: Так, наприклад, до прізвища Василя Еллана-Блакитного зібрано 98 бібліографічних карток, Любові Забашти – 100, Миколи Вороного – 124, Осипа Бодяньського – 183, Юрія Збанацького – 291, Олександра Довженка – 402, Марка Вовчка – 431, Бориса Грінченка та Олександра Кониського по 450 карток. Картки мають посилання на авторські праці та статті, а також фіксують дослідження, присвячені життю та творчості кандидата до Словника та згадки про особу у науковій літературі.

«Словник» за задумом автора-упорядника мав поділитися на два підрозділи: дорадянський та радянський. В процесі укладення списків

прізвищ до словника, зараховували осіб народжених на Чернігівщині, про працю яких є друковані згадки в літературі та осіб, які народжені в іншому місці, але відзначилися своєю плідною діяльністю на Чернігівщині. Питання територіальних рамок «Словника» вирішувалося у кордонах Чернігівської губернії XIX ст. Словник передбачалося доповнити географічним та іменним покажчиками.

Відомості зібрані Дмитром Панасовичем нерівномірні. Найбільший масив даних зібрано про науковців, громадських діячів, митців, художників, учасників революційного руху XIX – початку XX ст., чернігівців – Героїв Радянського союзу та учасників Другої світової війни. Менше інформації про духовних осіб, пов'язаних з Чернігівщиною. Ще обмеженіші відомості про українських гетьманів та полковників. Цікаво, що незважаючи на розуміння того, що радянською цензурою не всі прізвища будуть допущені до «Словника», Дмитро Панасович збирав матеріал і про репресованих діячів української культури та науки, тих хто емігрував за кордон, або вимушений був залишитися у добровільній творчій ізоляції через так звану «неблагонадійність».

Окрема робота велася Дмитром Бочковим для зібрання автобіографічних матеріалів від сучасників. Він вважав, що найповнішу та найточнішу інформацію (списки наукових праць та рецензій на твори, автобіографічні дані, фотографії, рукописну спадщину) можна і треба отримувати від самих кандидатів або від їх близьких. Тож, не лінувався писати десятками листи з проханням надіслати потрібні матеріали і радів, коли адресат відгукувався.

Розповідаючи про свою роботу Євгенії Юріївні Спаській, Дмитро Панасович писав: «Маю намір за чернігівців у своєму «Словнику» подати стислий життєпис і разом з тим повну бібліографію, а також якомога більше показати простих малих людей, місцевих міських, сільських і

районних діячів, про яких ніколи й ніякі енциклопедії та словники, як правило, навіть не згадують. Чернігівщина ж преславна та надто багата своїми синами та доньками. Дещо в цьому відношенні пощастило досягти... Прагну в «Словнику чернігівців» якомога більше подати відомостей за діячів місцевого значення, за низових, у т.ч. самодіяльних... Мені б хотілося б, по можливості звичайно, відмітити в «Словнику», який лишився слід після того чи іншого чернігівця та де іменно залишився (пам'ятник, меморіальна дошка, присвоєно ім'я школі, установі, є меморіальний музей, твори в музеях, архівах, бібліотеках). Кандидатів у «Словник» зареєстровано вже щось з дві тисячі (їх значно більше) на них зібрано відповідні матеріали – на жаль, строкаті перш за все щодо своєї повноти. При передачі до друку, видавництво... безумовно буде різати, вкладаючи рукопис у «прокрустове ложе» й частину імен редакція безумовно викреслить» [3, арк. 1 – 1 зв.].

Паралельно з пошуком та перевіркою інформації йшла робота по виявленню нових імен до «Словника». За допомогою Дмитро Панасович Бочков звертався до знайомих, друзів, місцевих краєзнавців, вчителів, журналістів сільських та районних газет: Олександра Лимана (Борзна), Віталія Пригоровського (Ніжин), Михайла Мишастого (с. Блистова Менського р-ну), В. Мельника (с. Петрівка на Борзнянського р-ну), Д. Ю. Киселя (м. Седнів), В. Крицького (с. Парафіївка Ічнянського р-ну) та інших.

У процесі підготовки до видання Дмитро Панасович плідно працював у бібліотеках і архівах Києва, з фондами Постійної комісії УАН–ВУАН для складання Біо-бібліографічного словника діячів України. Крім того, консультувався з науковцями Інституту історії України та Інституту археології АН УРСР, знаними бібліографами (Ф. Максименком, М. Ясинським, О. Клименком), музеєзнавцями Києва, Сосниці, Ніжина.

Обробляв бібліографічні бюлетені Книжкової палати УРСР, «Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка», листувався з музейними установами та архівами по всьому СРСР.

Робота над «Словником» тривала до останніх місяців життя Дмитра Панасовича Бочкова. Не звертаючи уваги на нестачу коштів для далеких відряджень, негаразди зі здоров'ям, скептичні оцінки колег та байдужість, а іноді ворожість офіційних історичних інституцій до справи укладення «Словника», Дмитро Панасович наполегливо, сумлінно і натхненно працював, переймаючись лише єдиною перепоною яка могла зруйнувати його задуми: «...а чи подужаю все це підняти, виконати? Роки все частіше нагадують про те, що часу відведено мені обмаль».

За рік до смерті Дмитро Панасович отримав від вчителя сільської школи на Ічнянщині В. Крицького прозорливі та мудрі слова підтримки: «Щодо словника. Я знаю, яка то грандіозна робота затіяна Вами. Але тепер відступати нікуди. Скільки мога ведіть її по висхідній. Така праця рано чи пізно, а світ мусить побачити» [4, 16-16 зв.].

Праця, на жаль, не побачила світ. І до сьогодні Чернігівщина не має подібного енциклопедичного видання, яке б без сумніву прислужилося і науковцям, і діячам освіти та культури, і просто людям, які шанують свою минувшину. На щастя матеріали «Словника» збереглися на 60% дякуючи тому, що були передані до бібліотеки. Скільки ще таких скарбів можна виявити, зібрати та залучити у науковий обіг маючи можливість їх зберігти у спеціалізованому відділі рукописів? Питання фінансування, окремого приміщення, ставок співробітників – дуже складні та проблематичні, але всі ми знаємо, що дорогу подужає той, хто йде.

Джерела та література

1. Бочков Д. Письма к Я. Назаренко //Державний архів Чернігівської області (Далі – ДАЧО). – Ф.Р. 8860. – Оп. 1. – Спр. 84.
2. ДАЧО. – Справа фонду Ф.Р. 8860.
3. Бочков Д. Письма к Е. Спасской //ДАЧО. – Ф.Р. 8860. – Оп. 1. – Спр. 93.
4. Письма В. Крицкого к Д. Бочкову //ДАЧО. – Ф. Р. 8860. – Оп. 1. – Спр. 135.

Марія Москаленко

БІБЛІОТЕКА, ЯК ТВОРЧЕ ДЖЕРЕЛО ТАЛАНТУ

М. КОЦЮБИНСЬКОГО

«Читав – наче погожу воду у спеку пив...» – це щире зізнання М. Коцюбинського до свого старшого товариша, письменника І. Нечуя-Левицького дуже точно передає спрагу талановитої особистості до читання. Особиста книгозбірня завжди характеризує не тільки її власника, а й той часовий відрізок, коли ця людина жила. Бібліотека М. Коцюбинського дозволяє нам простежити, на якій базі зростав талант письменника, які він мав літературні, культурні, наукові вподобання, наскільки він був комунікабельною людиною.

Глибокі знання, що проявилися пізніше в літературній творчості, набувалися ним наполегливою самоосвітою, в основі якої лежало читання. Самоосвітні напрямки, судячи з лектури М. Коцюбинського, були різнобічними. Відповідно до тематики творів, автор старанно вивчав психологію, фольклористику, добре знався на соціально-політичних подіях, бо мав у своїй бібліотеці майже всі найпопулярніші тогочасні періодичні видання. Маленька, але дуже важлива деталь з творчої лабораторії М. Коцюбинського: писав на поштовому папері з портретами

Т. Шевченка та М. Драгоманова, просив дружину замовити такий папір у Львові.

Усе свідоме життя М. Коцюбинського осяяне творчістю Т. Шевченка. З поезіями «Кобзаря», виписаними з журналу «Основа», прийшов він у літературу, а вже пізніше про цей свій шлях написав: «Серед тих авторів, яких я ковтав десятками, найбільше вражіння зробив на мене Марко Вовчок, а потому Шевченко»¹.

В центрі українського культурного життя кінця XIX-початку XX століття була могутня й неординарна постать М. Драгоманова. Молоде покоління українських письменників І. Франко, Леся Українка, В. Стефаник, М. Коцюбинський з гордістю називали себе його учнями.

У бібліотеці М. Коцюбинського зберігається 9 книг М. Драгоманова. Помітки і підкреслення, зроблені у книгах, свідчать про серйозну роботу над ними. М. Коцюбинський поділяв його думки, висловлені у книзі «Чудацькі думки про українську національну справу». Про це свідчать такі підкреслені рядки: «Вони мене лають, між іншим, обрусителем і об'єдинителем. Про моє обрусительство говорити не буду, а про моє об'єдинительство скажу, що слово се само по собі порожнє: важно, коло чого, коло кого й як хто хоче об'єдиняти. Я ж, справді, завше хотів побачити об'єдиненє освідчених, добрих і чесних людей у нашій країні й по сусіднім сторонам і народам коло праці для волі, освіти й добробуту всіх тамошніх людей і завше боровсь проти всякого роз'єдинення, котре вносить між тих людей неволя, нещастя, сліпе своєлюбство, навіть і тоді, коли сі темні сили вкриваються одежами народолюбства»².

Перечитуючи праці М. Драгоманова, він знаходив для себе відповіді на болючі життєві питання. У книзі «Рай і поступ» М. Драгоманов прийшов до висновку, що треба працювати і творити рай на землі за допомогою науки, моралі, духовності. Рукою М. Коцюбинського

підкреслені слова з Євангелії від Луки: «Не прийде Царство Боже примітивним способом, і не скажуть: «ось воно тут, або ось там, — бо Царство Боже всередині вас». Царство правди і можливого для людей щастя мусить наступити тут на землі, у людських громадах, коли люде стануть освіченими, вільними та добрими, хоч і не перестануть умирати. І це буде великим поступом людяності в самій натурі людській»³, — підсумовує автор. Особливо пророче звучать зараз слова М. Драгоманова, теж підкреслені М. Коцюбинським: «І прийде час, коли через переміну державних порядків вони увільняться і од москалів»⁴.

З вдячністю і любов'ю до свого вчителя М. Коцюбинський писав: «Свій світлий розум, свою величезну наукову ерудицію Драгоманов цілком оддав українській справі. Його критичні статті кидали нове світло на нашу минувшину, відкривали нові горизонти, вчили розуміти нашу історію і нашу теперішність, вникати в інтереси живих людей, розуміти і любити їх. Уся його робота була одною великою проповіддю невтомної праці для добра і розвитку нашого народу. Його статті й листи... завжди змушували думати, будили совість»⁵.

Під безпосереднім впливом М. Драгоманова формувався талант Лесі Українки. В один і той же період, коли М. Коцюбинський писав своє «Intermezzo», Леся Українка працювала над драмою із історії раннього християнства «У пуші». Вперше опублікувала її «Літературно-науковому віснику» 1910 року. Видно, як М. Коцюбинський уважно перечитував твір, робив для себе помітки тих місць, що особливо хвилювали.

У 1898 році в огляді періодики для газети «Волинь» М. Коцюбинський дав високу оцінку статті І. Франка «Із секретів поетичної творчості». Він пише, що І. Франко «со свойственной ему глубиной мысли и блестящей эрудицией рассматривает роль сознания в процессе поэтического творчества»⁶.

Геніальна особистість І. Франка магнетично притягувала М. Коцюбинського. Про це свідчить багато фактів. З листа до І. Франка: «Я все збирався подякувати Вам за ті приємні й незабутні для мене дні, коли ми разом побували у Львові та на селі. Роблю се сьогодні, оглянувши «Мойсея» Мікеланджело, який мені нагадав Вашу чудову поему. Коли я стояв перед ним, я чув ті сильні, повні вогню, промови, які я слухав у Вашій хаті»⁷.

У рефераті «Іван Франко» для чернігівської «Просвіти» з любов'ю і великим зворушенням пише: «У Франка є прекрасна річ — лірична драма «Зів'яле листя». Се такі легкі, ніжні вірші, з такою широкою гамою чувства і розуміння душі людської, що, читаючи їх, не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові-лірикові, співцеві кохання і настроїв»⁸.

У бібліотеці М. Коцюбинського збереглася 21 книга І. Франка. Це і поезія, і проза, і критичні статті. Дві книги з дарчими написами. Цей цінний доробок улюбленого письменника був родючим ґрунтом для формування таланту М. Коцюбинського.

У чернігівський період життя, коли була зібрана найцікавіша частина бібліотеки, М. Коцюбинський перебував у творчому розквіті. І хоч часто з його листів, творів чується, як йому імponує самотність, але ця самотність була наповнена надзвичайно інтенсивним емоційним, яскравим внутрішнім життям. Близькість художніх смаків, поглядів на мистецтво, літературні напрями зріднили М. Коцюбинського з Богданом Лепким. Він перший відмітив, що творчість М. Коцюбинського, як загальнолюдське явище, органічно вплітається у світову культуру і «європейська література, не знає засобів якими не володів би М. Коцюбинський». Б. Лепкий став першим відомим перекладачем творів М. Коцюбинського польською мовою. Він разом з Остапом Луцьким заснував видавництво угруповання

«Молода муза», планував видавати кращі твори української літератури, «...я маю повну надію, що Ви, як старший добрий знакомий, приступите до товариства, не відмовите своєї доброї фірми та ширитимете його у своїх кругах»⁹.

У видавництві «Молода муза» у 1909 році вийшла збірка творів М. Коцюбинського «З глибини», яка зразу ж знайшла гарні відгуки в закордонній критиці. У бібліотеці М. Коцюбинського збереглися 7 книжок Б. Лепкого. В основному подаровані автором. Підсумовуючи своє життя, за рік до смерті, у 1940 році Б. Лепкий написав прекрасні спогади «М. Коцюбинський у Кракові», а в мемуарах сказав пророчі слова, які у свій час так вразили М. Коцюбинського в роботі М. Драгоманова «Рай і поступ», «Я донині не можу зрозуміти тієї кривди, яку чоловік чоловікові й народ народові творить. З цього боку я й донині дитина, ні Маркс, ні Лясаль не годні мене заспокоїти. «Царствіє божє єсть внутрі нас тай годі»¹.

М. Коцюбинського дуже приваблювали творчі пошуки видатних сучасників-письменників світового рівня Гі Де Мопассана, М. Метерлінка, А. Шніцлера, Ю. Стрінберга. Він згадує в листах та біографії для видавництва «Вік» про захоплення творчістю норвезького письменника Кнута Гамсуна. Усе що було можливо знайти в російських та українських перекладах окремими виданнями або в періодиці письменник старанно збирав до своєї бібліотеки. Його особливо цікавив зразок психологічної новели, одне з найоригінальніших досягнень в європейській літературі, коли сюжетна лінія подавалася автором через призму внутрішніх переживань персонажа, а «травмуючий матеріал» з надр підсвідомості обумовлював поведінку людини в критичних і кризових ситуаціях.

У бібліотеці збереглися книги В. Вундта «Душа і мозг», «Очерк психологии». А. Бине «Введение в экспериментальную психологию»,

Д. Ланге «Эмоции», Ш. Летурно «Физиология страстей», И. Ломброзо «Гениальность и помешательство», М. Нордау «Вырождение» та «В поисках за истиной», Т. Рибо «Современная германская психология», «Психология чувств», «Психология внимания». Серйозне і детальне опрацювання цих робіт з помітками, підкресленням дало матеріали письменнику для глибокого розуміння людської душі, віднайдення засобів вираження емоцій та почуттів у новелістичній формі.

М. Коцюбинський один з перших в українській літературі розробив власну версію письменницького стилю, дав свою відповідь на загадкову таємницю життя і смерті в новелістичних шедеврах «Цвіт яблуні» та «З глибини», подолання комплексу вини особистого «Я» перед «Я» громадським через гармонію з красою Божого світу в «Інтермеццо».

У творчості М. Коцюбинського знайшли своє втілення ідеї Ф. Ніцше, А. Шопенгауера, Ш. Бодлера, він стає в один ряд з такими авторитетними іменами світового масштабу як Е. Золя, Гі Де Мопасан. Про майстерність і витонченість новели М. Коцюбинського дуже точно сказав відомий критик Микола Євшан: «Страшно так над собою панувати! Се фізично мусить руйнувати творця... А М. Коцюбинський все-таки був паном над собою, над цілим своїм організмом. У творчості він затрачував себе самого — ставав німим свідком того, що створив... Він артист — чоловіка нема»¹¹.

Фольклорні джерела, через які просвічується душа народу, його ментальність, спосіб мислення були дуже важливими для становлення таланту М. Коцюбинського. Він ще з дитячих літ любив і збирав зразки народних пісень, у його свідомості назавжди закарбувалися мелодії народного співу у виконанні лірників, бандуристів. У бібліотеці збереглося чимало праць, теоретичних досліджень з питань збирання фольклору, фольклорно-етнографічних збірників. Це такі широко відомі видання як «Українські приказки, прислів'я і таке інше», «Нова збірка народних

малоросійських приказок, прислів'їв, помовок, загадок і замовлянь» М. Комарова, «Сборник материалов по малорусскому фольклору» О. Малинки, «Из уст народа» Б. Гринченка. Цікавий факт, що Павло Тичина у своїх щоденникових записах залишив таке свідчення: «Я уважно читав записи Рудченка «Народні південноросійські казки» та «Чумацькі народні пісні», ...які мені давав сам М. Коцюбинський»¹². Ще в 1898 році М. Коцюбинський надіслав біля ста українських народних пісень, записаних на Поділлі, Б. Грінченкові в Чернігів для збірника «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседней с ней губерниях». Пізніше, вже працюючи в Чернігові на посаді секретаря редакції «Земского сборника Черниговской губернии», М. Коцюбинський видав 4 том «Этнографических материалов» під назвою «Из уст народа». До цього збірника ввійшли матеріали, зібрані особисто самим письменником: прислів'я, приказки, оповідання, а також фольклорний запис про Кармелюка. У 1901 році М. Коцюбинський фактично виконуючи обов'язки редактора «Земского сборника» видав книгу Б. Грінченка «Литература украинского фольклора 1877 — 1900. Опыт библиографического указателя».

За консультацією по виданню фольклорних матеріалів М. Коцюбинський звернувся до В. Гнатюка, відомого етнографа, вченого секретаря Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Крім цінних порад В. Гнатюк надіслав М. Коцюбинському потрібну літературу, ряд етнографічних програм, кілька томів «Етнографічного збірника», «Матеріалів до українсько-руської етнології».

Саме в цей час в Чернігові була створена Губернська вчена архівна комісія, М. Коцюбинський активно працював у цій комісії. За його авторством написаний розділ «Народна словесність і бандуристи (кобзарі) та лірники». Вихід у світ етнографічної програми в Чернігові було

помітним явищем в українській культурі. Примірник програми М. Коцюбинський надіслав В. Гнатюку, а в листі висловив захоплення етнографічними збірниками під редакцією В. Гнатюка: «Це такий багатий, інтересний матеріал, особливо для нашого брата белетриста! Я дуже ціню такі книжки: змушений жити в місті, далеко від народу, я часом з головою пірнаю в етнографічні записи, в те чисте і свіже джерело народної творчості та підкріплюю ним свої сили»¹. Між В. Гнатюком та М. Коцюбинським зав'язалася щира дружба. Дякуючи В. Гнатюку бібліотека М. Коцюбинського поповнилась цінними виданнями.

«А ви, спасибі Вам сердечне, таки частенько згадували про мене, чому доказом ціла бібліотека, яку я дістав од Вас: тут і 4 томи «Гуцульщини» (боюсь, чи не пропав де 5-й, бо мене страшенно цікавить демонологія) і 3 томи Федьковича. Цілі скарби, якими я тішуся і не натішуся! Вони пригадують мені і Вас і люблю Гуцульщину, що як чарівний сон, просунулась перед моїми очима, вони врешті в'яжуть мене з Криворівнею»¹³.

Письменник не мислить плідної літературної творчості без старанного вивчення фольклору. Більше 20 томів «Етнографічного збірника» за редакцією М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка зберігаються в бібліотеці М. Коцюбинського, де є окремі помітки, підкреслення, зроблені рукою М. Коцюбинського. Вони свідчать, як митець пропускав крізь своє творче відчуття скарби багатой народної творчості. У повісті «Тіні забутих предків» органічно поєднались складові реалізму, імпресіонізму з фольклором. Навіть у сприйнятті часу повість наближена до фольклору. Можна погодитися з думкою сучасного авторитетного дослідника історії й літератури, письменника Валерія Шевчука, який прослідкував шлях М. Коцюбинського в українській літературі так: «Від етнографічного реалізму до модернізму, а в кінці

життя до їхньої синтези та неоромантизму»¹⁴.

Велику частину бібліотеки М. Коцюбинського становлять альманахи та періодичні видання. Про те, як формувалася ця література пише сам господар: «Спасибі добрим людям: мало не щотижня хтось щось присилає: то книжку, то брошуру, то газету»¹⁵.

У Чернігові Б. Грінченко започаткував видавництво збірників для дорослих і дітей починаючи з 90-х років XIX століття: «Степові квіти», «Криничка», «Веселий оповідач», «Думи кобзарські». Ці видання збереглися у бібліотеці М. Коцюбинського. А першу спробу видати альманах, який би за змістом «бодай почасти був наближений до новітніх течій та напрямів літературних» зробив М. Вороний своїм літературно-художнім альманахом «З над хмар і долин». Альманах «Дубове листя», присвячений пам'яті П. Куліша був першою серйозною школою підготовки таких колективних видань.

Ціла колекція українських альманахів представлена в бібліотеці М. Коцюбинського — це були дійсно подарунки від щирого серця письменниками-видавцями, що прагнули витворити з величезної етнічної маси українського народу повноцінну націю. Це такі видання як «Багаття» І. Липи, «З над хмар і долин» М. Вороного, «Перша ластівка» М. Чернявського, «Рідна хата» Г. Коваленка, жіночий альманах «Перший вінок», виданий Н. Кобринською та Оленою Пчілкою та інші.

Особливе місце в історії українських періодичних видань належить «Літературно-науковому віснику», заснованому Науковим товариством ім. Т. Шевченка у Львові. Тут постійно публікувалися критичні огляди літературної продукції впродовж 1898-1908 років. М. Коцюбинський дуже цінував цей журнал, постійно його одержував, сам друкувався, пропагував у Східній Україні. У бібліотеці представлений він найбільш повно з 1898 по 1913 рік.

У меншому об'ємі зберегтися цінні видання першого українського журналу «Основа», заснованого В. Білозерським та П. Кулішем. Саме в цьому журналі юний М. Коцюбинський вперше прочитав вірші Т. Шевченка.

Зберігав і цінував М. Коцюбинський журнал «Киевская старина», де вперше на Наддніпрянщині почали з'являтися статті українською мовою. З радістю зустрів і постійно чекав письменник перший український педагогічний журнал для сім'ї та школи «Світло». Близькими були для нього статті С. Русової. У її статті «Дитячий сад на національному ґрунті» він виділив такі слова: «Вільне, гуманне виховання мусить бути національним й індивідуальним, щоб дати корисні наслідки в нормальному розвитку розуму й серця дитини»¹⁶.

Постійно в полі зору М. Коцюбинського була українська газета, заснована Є. Чикаленком «Громадська думка». Збереглося кілька номерів літературно-наукового і політичного журналу «Нова громада». Цікавив М. Коцюбинського журнал «Украинская жизнь», який редагував С. Петлюра. Поступово видавничий простір України заповнювали модерністичні видання «Артистичний вісник», «Ілюстрована Україна», «Світ», «Українська хата». Ці видання також представлені в бібліотеці, бо були в особливій пошані у М. Коцюбинського.

М. М. Коцюбинський безперечно цінував книгу, збирав найцікавіші видання, активно використовував бібліотеку для написання своїх творів.

Джерела та література

1. Коцюбинський М. Лист до М. Мочульського //Коцюбинський М. Твори в шести томах. Том п'ятий. – К., 1961. – С. 433.
2. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. – Львів, 1892. – С. 13-14.

3. Драгоманов М. Рай і поступ. – Коломия: Видання редакції «Народа»; 3 друкарні Михайла Білоуса, 1894. – С. 128-141.
4. Там само.
5. Коцюбинський М. Іван Франко //Коцюбинський М. Твори в семи томах. Том четвертий. – К., 1975. – С. 45-46.
6. Коцюбинський М. Галицький літературно-науковий вісник //Коцюбинський М. Твори в семи томах. Том четвертий. – К., 1975. – С. 123.
7. Коцюбинський М. Лист до І. Франка //Коцюбинський М. Твори в семи томах. Том шостий. – К., 1975. – С. 18.
8. Коцюбинський М. Іван Франко //Коцюбинський М. Твори в семи томах. Том четвертий. – К., 1975. – С. 55.
9. Лепкий Б. Лист до М. Коцюбинського //Листи до Михайла Коцюбинського: у чотирьох томах. Том третій. – Ніжин, 2003. – С. 205.
10. Лев В. Богдан Лепкий (1872-1941). Життя і творчість. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1976. – С. 188
11. Євшан М. «Тіні забутих предків» //Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика /упоряд., передмова та прим. Н. Шумило. – К.: Основи, 1998. – С. 474.
12. Тичина П. Із щоденникових записів. – К., 1991. – С. 430
13. Коцюбинський М. Лист до В. Гнатюка //Коцюбинський М. Твори в семи томах. Том шостий. – К., 1975. – С. 52.
14. Там само.
15. Там само.
16. Русова С. Дитячий сад на національному ґрунті //Світло. – К., 1910. – С. 53.

Ірина Каганова

**КРАЄЗНАВЧА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОУНБ
ім. В. Г. КОРОЛЕНКА ЯК ОСНОВА СТВОРЕННЯ ОБЛАСНОГО
ТОМУ МІСТОЗНАВЧОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ «ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР»:**

(до 45-річчя унікального видавничого проекту)

У 2017 році відзначатиметься 45-річчя з часу першого, україномовного видання обласного тому унікальної містознавчої енциклопедії «Історія міст і сіл Української РСР» і цей факт, впевнені, посилить інтерес сучасних дослідників Сіверського краю до процесу творення літопису населених пунктів Чернігівської області. Наше повідомлення має на меті познайомити з досвідом ОУНБ ім. В. Г. Короленка у роботі над видавничим проектом «Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область» у 60-70-х роках ХХ ст.

Написання 26-томного серіалу книг «Історія міст і сіл Української РСР» офіційно розпочалось з ухвалення 29 травня 1962 року постанови ЦК КПУ № 16/18-3 «Про видання «Історії міст і сіл Української РСР».

З метою підготовки багатотомної енциклопедії створювалась Головна редакційна колегія, очолювана заступником Голови Ради Міністрів УРСР П. Т. Троньком. Особиста фахова зацікавленість і неабиякі організаторські здібності високопосадовця фактично стали передумовою успішної реалізації проекту¹. Робота над текстами нарисів і довідок для видання виконувалася на громадських засадах. За приблизними підрахунками до написання матеріалів були причетні близько 100 тисяч авторів – дослідників рідного краю – науковців, бібліотекарів, вчителів, краєзнавців-аматорів. Науково-методичне керівництво їх діяльністю здійснював Інститут історії АН УРСР, наукове

редагування усіх томів – Головна редакція Української радянської енциклопедії, Державна історична бібліотека формувала картотеку краєзнавчої літератури. Завдяки цьому виданню всі міста, містечка й численні села України і, зокрема Чернігівщини, отримали свою біографію, в якій зафіксовано основні історичні етапи їхнього розвитку.

Варто зазначити, що значну за масштабами роботу провели працівники бібліотек системи Міністерства культури. Колегія Міністерства культури республіки, його управління та відділи постійно тримали у полі зору підготовку видання. Так, у наказі № 28 по Міністерству культури УРСР від 8 лютого 1967 р. було наголошено: «Вважати головним завданням обласних та наукових бібліотек на даний період організацію ефективної допомоги авторським колективам та редакційним колегіям в роботі над завершенням історичних нарисів до 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР...»².

До розробки довідково-бібліографічного апарату багатотомної історії було залучено понад 5 тис. бібліотечних працівників. Вони виявили, переглянули та систематизували більш ніж 114 тис. назв документальних джерел, монографій з історії, економіки, культури, довідкових видань, статистичних збірників, газетних та журнальних статей.

До збирання матеріалів для написання нарисів про міста і села Чернігівщини була залучена й ОУНБ ім. В. Г. Короленка, де найбільш повно зосереджувалась краєзнавча література. Очолював роботу нашої бібліотеки і бібліотек області щодо написання Чернігівського тому серії видань «Історія міст і сіл Української РСР» заступник директора з наукової роботи Олександр Степанович Клименко. Серед тих, хто працював під його керівництвом була наша колега, перша завідувачка відділу краєзнавства Людмила Валентинівна Студьонова. Ось що вона

згадує: «То були щасливі дні найцікавіших відкриттів, зустрічей з авторами нарисів, працівниками музеїв та архівів. Керована Олександром Степановичем група чернігівських бібліотекарів працювала у різних напрямках. Одні розписували книги і часописи з фондів нашої бібліотеки, інші – Чернігівського історичного музею. Мені випало тричі на тиждень працювати в обласному архіві. Ми розписували дореволюційні і перших років радянської влади періодичні видання, звіти і журнали засідань Чернігівського губернського та повітових земств. Наше завдання полягало в тому, щоб автори нарисів з історії конкретних населених пунктів отримали необхідну інформацію. Історичні факти з посиланням на джерела і сторінками записувались на каталожні картки. За тиждень їх набиралася значна кількість і зосереджувалася у каталожних ящиках. Олександр Степанович ретельно перевіряв анотації, робив зауваження. А потім з накопиченим матеріалом знайомились в обласній редколегії Чернігівського тому, яка знаходилась при ідеологічному відділі обкому компартії. Авторам залишалося лише писати свої нариси.

Головна редколегія 26-томного видання на чолі з академіком Петром Тимофійовичем Троньком працювала у Києві. На одній з перших нарад було відзначено, що деякі з авторів нашого тому не вкладаються у визначені строки. Нариси не відповідають вимогам до такого видання. Адже передбачалося показати історію населеного пункту, так би мовити, від царя Гороха до наших днів. Автори поскаржилися, що від бібліотеки імені В. Г. Короленка вони практично не мають допомоги, бо в її фондах бракує необхідного матеріалу. Нарада ухвалила рішення послати до Чернігова свого «ревізора».

Була пора літніх відпусток. Бібліографами нашої бібліотеки працювали Ольга Михайлівна Літошко, яка вже мала двадцятирічний стаж роботи, і я – новоспечений спеціаліст. Вона стала для мене справжнім

вчителем і наставником. Але в той день, коли подзвонив директор історичного музею Андрій Іванович Левенко, Ольга Михайлівна перебувала у відпустці. Він сказав, що незабаром прийде разом з представником головної редколегії, який хоче ознайомитися з нашою роботою. Звісно, я захвилювалася.

Київським гостем виявився Олександр Петрович Лола – старший науковий співробітник відділу історії міст і сіл Української РСР Інституту історії АН УРСР, кандидат історичних наук. Не забуду погляд Андрія Івановича Левенка. Він дивився на мене співчутливо. Олександр Петрович виявився людиною приязною, з ним легко було розмовляти. Він уважно мене вислухав, подивився зібраний матеріал, похитав головою і сказав: «Ну, автори... Ну, автори... Зараз підемо в обком...». Прощаємося. Андрій Іванович полегшено посміхається. Отже, іспит витримано!»³. Результатом роботи бібліографів стало створення у бібліотеці унікального каталогу краєзнавчих видань, нині це зведений краєзнавчий каталог (ЗвКК), який містить вичерпні відомості про краєзнавчі документи незалежно від того, чи є вони у фондах ОУНБ ім. В. Г. Короленка та налічує понад 100 тис. карток з бібліографічним описом різних джерел інформації. ЗвКК має три складові: систематичну (загальну), топографічну (райони, міста, села Чернігівщини), біобібліографічну (персоналії).

Чернігівський же том енциклопедичного серіалу «Історія міст і сіл Української РСР» вийшов друком у Києві у 1972 році⁴. До нього увійшло 46 історичних нарисів і 460 довідок про населені пункти – центри селищних і сільських Рад депутатів трудящих. Нариси і довідки обговорювалися на зборах представників громадськості у містах, селищах і селах. Історія міст і сіл Чернігівщини висвітлювалась стосовно до адміністративного поділу, що існував у той чи інший період. У томі опубліковано фотографії з фондів архівів, музеїв, редакцій газет і

журналів та одержані від окремих громадян. Наприкінці тому вміщено іменний та географічний покажчики.

Отже, книга «Чернігівська область» є частиною 26-томної містознавчої енциклопедії «Історія міст і сіл УРСР», що й досі не має аналогів у світі ні за обсягом, ні за охопленням території дослідження, ні за багатьма іншими показниками. Цей видавничий проект вважають найбільшим здобутком українського краєзнавства 1960-1980-х років, а роботу над ним – відродженням потужного громадського руху дослідників рідного краю, який за часів української незалежності невпинно зростає. І ми горді з того, що наша бібліотека, Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка, брала активну участь у створенні такого унікального видання.

Джерела та література

1. Черняхівська О. М. Щодо виникнення задуму створення унікальної вітчизняної багатотомної містознавчої енциклопедії «Історія міст і сіл Української РСР» /О. Черняхівська //Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2015. – С. 227.

2. Данилюк Ю. З. Документи фонду головної редколегії «Історії міст і сіл Української РСР» як джерело досліджень з історичного краєзнавства /Ю. Данилюк //Архіви України. – 1985. – №3. – С. 52–55.

3. Студьонова Л. В. Несподіваний іспит /Л. Студьонова //Студьонова Л. В. Записки бібліографа: рукопис книги.

4. Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область /ред. кол. т. Дериколенко О. І. (голова) та ін. – К.: УРЕ, 1972. – 780 с.

Людмила Яснєвська

**ДОСВІД ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА
З УКЛАДАННЯ БІОБІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКІВ**

На тлі зростаючих інформаційних потреб суспільства праці біобібліографічного характеру і, зокрема, персональні покажчики вчених, діячів культури та освіти України є важливими документальними джерелами з історії розвитку вітчизняної науки в регіонах. Концентруючи в собі комплекс фактичних даних, поточної та ретроспективної бібліографічної інформації, вони є ваговою джерельною базою наукових досліджень. Ці видання дають можливість не лише детально висвітлити життя та окреслити наукові пошуки, пріоритети досліджень провідних українських вчених, узагальнити їх внесок у вітчизняну і світову науку та культуру, а й повернути імена забутих та викреслених з її історії.

Бібліографічні та біобібліографічні покажчики містять різнопланову, структуровану інформацію, яка може стати основою подальших досліджень, у тому числі, при створенні біобібліографічних словників, написанні статей енциклопедичного, довідкового характеру, монографій тощо.

Упродовж останнього десятиліття в Україні відчутно зріс суспільний інтерес до біографічного знання, що зумовлено також його особливим значенням для формування свідомості громадян і значним виховним потенціалом.

Біобібліографія найстаріша з видів бібліографії. Вже сам термін «біобібліографія» вказує, що мова йде про сполучення біографічних і бібліографічних відомостей. Вона об'єднує все, що пов'язано в літературі з життям і діяльністю окремих осіб, діяльністю професійних колективів. У процесі створення персональних покажчиків дослідники вивчають

біографію особи. Основні дати життя і діяльності визначаються на основі її біографічних даних з опублікованих та неопублікованих матеріалів (автобіографія, особиста справа, звіти тощо). Крім біографічних даних, основу персонального бібліографічного покажчика становить бібліографічний матеріал: твори особи, а також література про її життя та діяльність. У різних покажчиках співвідношення біографічного та бібліографічного матеріалу буває різним: в одних переважають статті біографічного характеру, в інших до коротких біографічних довідок додаються детальні списки творів даного автора та літератури про нього. За останні роки значення біобібліографії у загальній системі бібліографічної інформації все більше зростає. Цей напрям займає чільне місце у діяльності Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка.

Бібліотека намагається створювати сталу систему посібників, а також дотримуватися узвичаєних, перевірених багаторічною практикою методик підготовки видань. Загальною тенденцією видавничої роботи бібліотеки є прагнення до підготовки ґрунтовних тематичних і персональних бібліографічних покажчиків, зі складною структурою, докладним допоміжним апаратом, а також залученням на підготовчому етапі провідних фахівців з окремих галузей науки і культури [2].

Аналіз засвідчує поступове зростання за роки незалежності частки краєзнавчих бібліографічних видань, що охоплюють матеріали про культурний розвиток і мистецьке життя Чернігівщини. Так, одним із перших, у цей період, з'явився бібліографічний покажчик до 900-річчя літописної згадки Остра (1998 р.) (укладачі – І. Я. Каганова, П. В. Грищенко, А. Г. Пенський).

В останні півтора десятиліття значно зросла увага до теми історії розвитку бібліотечної справи в регіоні. Сучасний її стан відслідковується

в таких виданнях, як «Бібліотеки Чернігівщини на сторінках преси», «Бібліотеки Чернігівщини в цифрах» та «Бібліотечна Чернігівщина» (2007 р.), упорядниками яких є П. В. Грищенко, А. М. Мальована, А. М. Матюшенко, Т. Г. Осадча, Ю. М. Самойленко, Л. В. Феофілова. Також ретельно досліджується історія розвитку Чернігівської ОУНБ імені В. Г. Короленка, що знайшло відображення у ювілейних бібліографічних покажчиках «Духовна скарбниця краю» (2002, 2012), упорядниками яких стали Л. В. Студьонова, Н. В. Романчук, Л. В. Феофілова та ін.

Окремо варто згадати біобібліографічні видання про дослідників рідного краю. Так, у 2003 р. бібліотекою та Чернігівською обласною організацією Національної спілки краєзнавців України започаткована серія біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини». Незважаючи на невеликий обсяг, покажчики цієї серії містять усі елементи, які притаманні якісним бібліографічним виданням, що свідчить про старання опрацювання фахівцями джерельної бази. У 2005 р. видання було відзначено на Всеукраїнському конкурсі методичних і методико-бібліографічних краєзнавчих видань ОУНБ у номінації «Кращий рекомендаційно-допоміжний посібник» (ІІІ місце) [3, с. 28]. Тоді були представлені покажчики присвячені П. К. Федоренку, О. О. Русову, М. С. Чуприні, А. К. Адругу, В. М. Шевченку, В. В. Ткаченку. Така висока оцінка праці редакційної колегії серії «Історики та краєзнавці Чернігівщини» – О. Б. Коваленка (голова редколегії), П. В. Грищенка (заступник голови), І. Я. Каганової (відповідальний секретар), С. Л. Лаєвського, Д. М. Никоненка, Л. В. Студьонової та авторів вступних статей Т. П. Демченко, О. Я. Рахна та ін. спонукало до подальшої роботи над серією.

Сьогодні нараховується вже 21 випуск цього унікального для нашого Поліського краю та й всього Північного Лівобережжя біобібліографічного видання про краєзнавців, істориків, археологів та музейників. До упорядкування посібників долучилися В. І. Дудко, М. І. Євсієнко, Л. П. Лінюк, В. Г. Мудрицька, Н. В. Романчук, Г. Ф. Середенко, С. Г. Скоренок, Л. В. Ясновська та ін. Отже наголосимо, що завданням біобібліографічного покажчика є створення цілісного образу вченого-професіонала з метою представити основні результати його наукової, науково-організаційної, державної і громадської діяльності, його внеску в розвиток науки.

Ще один напрямок – це ретроспективні біобібліографічні покажчики або довідники, які акумулюють відомості про літературних діячів, так чи інакше пов'язаних з краєм, за певний відрізок часу. Біобібліографічний довідник «Письменники Чернігівщини» видавався двічі у 2001 та 2005 рр., (упорядники Н. Ф. Гонза, Л. В. Студьонова). Окрім цього, Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка підготувала біобібліографічний довідник «Літературна спілка «Чернігів» (2002, упорядник Л. В. Студьонова). Покажчик презентує інформацію про членів літературної спілки «Чернігів», які нині живуть і працюють не тільки у Чернігові, але й у Мені, Острі, Ніжині, Борзні, Києві. Варто зазначити, що більшість з них не є членами Національної спілки письменників України, тому довідник містить відомості, які часто важко отримати з інших джерел.

Однак, переважають у літературній бібліографії персональні та біобібліографічні видання з серії «Письменники – наші земляки» (Яків Ковалець, Олексій Брик, Михась та Микола Ткачі, Володимир Сапон, Станіслав Реп'ях та ін.), укладачі Н. Романчук, В. Сапон, Л. Студьонова, І. Каганова та ін.

У видавничому доробку бібліотеки є також покажчики присвячені видатним землякам – етнографам, філософам, журналістам, політикам, декабристам – С. Носу, О. Бобиру, В. Бойку, О. Васюті, В. Кузьменку, В. Леусу, С. Мащенку та ін.

Треба відзначити, що за останні роки зріс рівень поліграфічного виконання видань бібліотеки. Розвиток інформаційних технологій – це новий стимул для бібліотеки знайти оптимальне співвідношення кінцевих форм представлення краєзнавчої бібліографії. Бібліотеки все активніше освоюють віртуальний простір: вже склався певний сегмент краєзнавчих бібліографічних посібників, які існують лише в електронному варіанті. Однак оптимальною нині, є практика, коли видання існує як в друкованому вигляді, так і в електронному варіанті, тобто, представлене на web-сторінках бібліотеки [1, с. 27]. Сьогодні, паралельне існування друкованих і віртуальних краєзнавчих бібліографічних покажчиків дозволяє задовольнити потреби максимальної кількості зацікавлених осіб.

Підсумовуючи, необхідно підкреслити значущість наукової спадщини вчених та творчого доробку діячів культури та мистецтва Чернігівщини, котрий ще належить вивчати і лише потому спробувати об'єктивно оцінити.

Одночасно біобібліографічні покажчики служать рекламою діяльності науковців та формуванню іміджу установи, в якій вони працюють, дають змогу спеціалістам одержати інформацію про тих, хто працює у цій же галузі.

Джерела та література

1. Аліференко І. Електронна бібліотека Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка /І. Аліференко //Бібліотечна планета. – 2015. – № 3. – С. 27–29.

2. Каганова І. Краєзнавчо-видавнича діяльність Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка: сучасний стан та перспективи /І. Каганова //Сіверянський літопис. – 2015. – № 4. – С. 177–181.

3. Краєзнавча робота в бібліотеках України: інформ. бюллетень. Вип. 18. – К., 2007. – 91 с.

Ніна Мокросноп

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧИХ РЕСУРСІВ, ПРОДУКТІВ І ПОСЛУГ: ДОСВІД ЩОРСЬКОЇ ЦБС

Зміст краєзнавчої роботи, яку здійснює Щорська ЦБС, це накопичення, збереження та популяризація краєзнавчих матеріалів, залучення до цієї діяльності всіх зацікавлених людей.

В останні роки нами реалізовані проекти «Вивчай рідний край граючи», «Екскурсійні маршрути рідним краєм», «Увічнення пам'яті Лідії Вакуловської».

У центральній бібліотеці діє публічний центр регіональної інформації, розкриті виставки з історії краю, про життєвий і творчий шлях письменників-земляків. Відокремлений краєзнавчий фонд, значне місце в якому займають видання бібліотеки, перш за все з історії краю, такі як «Моє коріння тут, у цьому краї...», «В прийдешнім повторитися не вправі», «Спогадів біль негасимий», «Храми землі Щорської», до створення яких залучались бібліотекарі з усіх сільських філій. Вичерпні історії своїх сіл уклали бібліотекарі Олександр Крумкач (с. Займище), Ніна Ісаченко (с. Сновське).

Спільно з місцевими краєзнавцями І. Стасенком, Ф. Романенком, В. Маринченком розповідаємо про маловідомі сторінки історії краю та працюємо над серією видань «Зникаючі хутори», уже вийшли роботи про с. Привільне, хутори Слава та Юрківка.

Завдяки співпраці з місцевим історичним музеєм з'явилися видання «Наш край у 1917-1918 рр», «Сновська школа ФЗУ», «Микола Щорс. Без ретуші».

Триває робота над третім доповненим виданням книги «Знані люди Щорсівщини». В ході реалізації проекту з увічнення пам'яті Лідії Вакуловської до 85-річчя від дня народження та 20-річчя з дня її смерті, центральна бібліотека підготувала збірку спогадів про письменницю «Запали свічку пам'яті», видала її автобіографію, ініціювала, зібрала кошти і встановила на будинку, в якому вона народилась, пам'ятну дошку та пам'ятний знак від громади міста на її могилі.

До 75-річчя Леоніда Тереховича бібліотека підготувала «захальвну книжечку» його поезій, яка була передана через волонтерів нашим землякам в АТО. Бібліотека села Кучинівка, в якому народився поет, проводила заходи з вшанування його пам'яті.

До ювілейних дат наших земляків центральна бібліотека готує нариси до районної газети, представляє матеріали на своєму сайті, організує спілкування у читальній залі.

Нашому сьогоденню присвячені видання бібліотеки «Рух за перебудову на Щорсівщині», створене спільно з П. Д. Семененком, засновником осередку Руху за перебудову у нашому місті, збірка патріотичної лірики нашої землячки, нині бібліотекаря Наумівської сільської бібліотеки Корюківського району Ольги Лантух «Україною дишу я», робота вчителя історії, недавнього випускника Чернігівського педуніверситету ім Т. Г. Шевченка Сергія Левчановського «Скільки нас, які ми. Етнодемографічний портрет Щорсівщини».

Видання з історії краю і його сьогодення користуються попитом у наших читачів. Зустрічі з авторами сприяють формуванню патріотичних настроїв, як і акція «З Україною в серці», в ході якої проходять зустрічі з

воїнами АТО, готуються для них листи і малюнки, як і проведення старовинних місцевих обрядів, таких як у Староруднянській бібліотеці на Масляну «Не женився еси, то колоду носи», у Великощимельській – «Андріївські вечорниці».

З любов'ю і зацікавленістю представники сільських і міської громад нашого району мали можливість розповісти про свою малу батьківщину, показати, чим цікавий їх край в ході ініційованого бібліотекою проекту з розробки туристичних маршрутів. Як результат – видання «Щорсівщина: туристичний калейдоскоп» з двох частин «Лівобережжя» та «Правобережжя» та окремо роздруковані туристичні маршрути по 18 населеним пунктам району у вигляді буклетів. Бібліотекою створена електронна презентація за цією книгою, яка використовується під час проведення заходів або пропонується для перегляду бажаним, карта-схема міста з позначками історичних та культурних пам'яток.

Щоб розроблені бібліотекою маршрути не залишилися тільки на папері, бібліотечною системою реалізувався проект «Пізнай рідний край граючи», в ході якого за ними запустили популярну молодіжну гру квест. За тематикою квести були різні, але всіх учасників об'єднувало прагнення краще пізнати рідний край, навчитися командою йти до перемоги. За результатами проекту центральна бібліотека підготувала видання «Галопом по Щорсівщині», до якого увійшли 15 кращих сценаріїв квестів, розроблених бібліотекарями ЦБС.

Центральна бібліотека приділяє постійну увагу популяризації творчості місцевих авторів, надає їм посильну допомогу. Відбулися презентації творів В. Мохнева, М. Бурдюга, О. Жерденка. З радістю представляє бібліотека твори земляків, яких доля повела від рідного порогу, а душа лине до малої батьківщини, М. Максимця, О. Лантух, А. Афіяна.

На сайті Щорської ЦБС відкриті сторінки з історії краю, розповідається про ювілярів, розміщені уривки з творів письменників-земляків. Представлені «Історичні і пам'ятні дати по Щорському району на ... рік». Це робить краєзнавчу інформацію доступною для більшої кількості користувачів, про що свідчить відвідування цих сторінок.

Удосконаленню краєзнавчої діяльності сприяє методичне забезпечення, його інноваційність, цілеспрямованість, актуальність: семінари «Краєзнавчі аспекти в діяльності публічних бібліотек» та «Туристичне краєзнавство», день теорії і практики «Бібліотечне краєзнавство: від традицій до інноваційного пошуку», засідання творчої лабораторії «Бібліотечне краєзнавство, робота бібліотек в ході реалізації проекту «Вивчай рідний край граючи».

Лариса Казакова

СУЧАСНЕ БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО – ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ В ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ

Григорій Сковорода вважав, «пізнати свій край, себе, свій рід, свій народ, свою землю – означає «побачити свій шлях у життя». Чуття Вітчизни супроводжує нас усе життя.

У діяльності дитячих бібліотек краєзнавчий напрямок набув особливого звучання з активізацією процесів національно-культурного відродження на початку 1990-х років, а сьогодні це питання набуло своєї значущості як ніколи.

А дитячі бібліотеки повинні взагалі мати напрочуд гнучкі і мобільні форми краєзнавчої роботи, щоб залучати своїх читачів до бібліотеки, роботи з книгою, читання, до вивчення свого краю, своєї малої Батьківщини.

Виховання любові та дбайливого ставлення до рідної землі, пам'яток історії та культури, вивчення традицій та примноження культурного надбання – стратегічний напрямок роботи нашої бібліотеки, в координації з усіма школами міста, дитячими садками, дитячими «станціями» та «студіями», що дає можливість якомога повніше надати дітям допомогу у вивченні історії свого краю.

Велике значення в роботі Чернігівської обласної бібліотеки для дітей приділяється краєзнавчому довідковому апарату. Краєзнавчий фонд нашої бібліотеки становить понад 3000 книжок; картотека налічує понад 24 тисячі карток з інформацією про край.

Перше враження про фонди бібліотеки читач отримує, як правило, з оформлених у ній книжкових виставок.

Саме тому велика постійно діюча краєзнавча виставка нашої бібліотеки «Золоті сторінки Чернігівщини» відображає найяскравіші дати в житті країни і Чернігівщини зокрема. Цьогорічна виставка «Мій край частинка України: екологічними стежками Чернігівщини» складається з 5 розділів, які висвітлюють найбільш цікаві екологічні знання про наш край. Інновацією презентації є те, що ознайомлення з виставкою проходить за допомогою відеоряду та звукового супроводу – звуками природи та музики.

Виставки-експозиції, де разом з книгами експонуються інші предмети, твори народних умільців або дітей-гуртківців, ми широко використовуємо в нашій роботі. Сьогодні у нас презентована виставка «Мовою барв орнаментів і крою...», на якій представлені український народний одяг з вишивкою різних регіонів Чернігівщини, фотографії та звичайно ж книги.

У своїй роботі ми постійно звертаємося до великого українця Олександра Довженка. У бібліотеці відбулася презентація нової виставки-

експозиції «Олександр Петрович Довженко: знайомий і незнайомий». Діти емоційно реагують на таку форму виставок – роздивляються, обговорюють, розпитують бібліотекарів про те, що їх зацікавило, намагаються торкнутися того чи іншого експонату.

Для найменших читачів наша бібліотека цього річ презентує одну із найгарніших виставок «Пізнаємо Україну разом», яка також включає краєзнавчий компонент – розділ «Мальовничий Чернігів», де виставлені малюнки Чернігова учнів ліцею № 22 та книжки про наше місто.

Новою формою краєзнавчої виставки стала виставка «ай-стоппер» «Увага! Нова краєзнавча книга», яка впродовж року представляє нові краєзнавчі надходження до бібліотеки.

Бібліотекою була втілена в життя ще одна нова форма роботи краєзнавчої виставки – інтерактивна виставка-діалог «Відома і невідома Чернігівщина».

Також до великої Перемоги у Другій світовій війні бібліотека презентувала виставку-погляд «Пелюстки живого вогню: діти Чернігівщини у Другій світовій війні»: у супроводі відеоматеріалів, з обговоренням почутого і побаченого дітьми і бібліотекарями – кожен відстоював свій погляд на події минулого. Виставки в нашій бібліотеці відзначаються не просто назвою форм, а принципами організації, формами участі в цьому процесі юних читачів, інтерактивністю.

Книжкова полиця «Ювілеї наших земляків» традиційно вже багато років подає інформацію щодо чернігівських письменників – їхні біографії, книжки.

Цікаво та змістовно проходять у бібліотеці презентації книг місцевих дитячих письменників. Минулого року бібліотека започаткувала нову форму таких презентацій «День народження письменника у бібліотеці».

Серед цікавих ефективних акцій краєзнавчого спрямування слід відзначити різноманітні конкурси та вікторини на знання рідного краю: «Вулиці нашого міста», «Видатні діячі Придесення» та ін.

Переможці великої літературно-краєзнавчої акції «Чернігівщина-земля козацької слави» за сприяння Спасо-Преображенського полку Війська Запорізького відвідали о. Хортицю на Запоріжжі.

Популярний конкурс «Кращий читач року», а також традиційний загальноміський конкурс «Читаюча родина» обов'язково містять краєзнавчий компонент.

Цікавим своєрідним явищем бібліотечного краєзнавства можна вважати обласний конкурс дитячої літературної творчості «Хай весь світ дивують нині діти неньки України», започаткований чернігівськими письменниками Т. Пакалюк, Н. Галковською та іншими. За ці роки діти з різних куточків Чернігівщини надіслали майже 1,5 тисячі своїх прозових і поетичних творів, а за рішенням журі визначаються переможці, чії роботи виходять окремою збіркою.

Бібліотекарі – значною мірою, краєзнавці, тому всі обласні конкурси професійної майстерності («Дитячий бібліотекар», «Конкурси сільських бібліотекарів «Дитина не може чекати»), також обов'язково включають завдання на знання історії рідного краю.

На особливу увагу заслуговує робота клубу «Юний краєзнавець», що вже багато років працює у бібліотеці: проводяться творчі вечори і зустрічі з відомими в області людьми.

Ще одна незвичайна сторінка, на жаль, з сумного приводу, з'явилася у нашій краєзнавчій роботі. Це співпраця з чернігівськими волонтерами та посильна допомога чернігівським воїнам у захисті нашої землі, співпраця дуже різноманітна – це і збір харчів, промислових товарів, ліків, грошей,

також плетення маскувальної сітки, виготовлення оберегів, листівок з побажаннями.

Одне із засідань клубу «Юний краєзнавець» відбулося у вигляді зустрічі-репортажу «Доторкнутись душею до подвигу» з командою цивільного корпусу «Азов», зовсім юними волонтерами, які вже були в зоні АТО. Головне, на чому акцентувалася увага – це бути патріотом, допомагати фронту по мірі своїх сил і можливостей, любити свою землю і пишатися званням «українець».

Одним з основних напрямів краєзнавчої роботи бібліотеки - багатоаспектна видавнича діяльність.

Традиційно бібліотека видає пам'ятку юному читачеві «Письменники Чернігівщини – дітям». Вже побачили світ понад 20 пам'яток.

Цікавою формою літературного краєзнавства вважаємо видання інформаційних списків шевченківських лауреатів, життям і діяльністю пов'язаних з Чернігівщиною, «Літературну карту Чернігівщини», інформаційного ревію «Письменники Чернігівщини – лауреати премії імені М. Коцюбинського», інформаційні списки надходжень до бібліотеки краєзнавчої літератури, лауреатів чернігівських обласних літературних премій та конкурсів.

Одним із найцікавіших краєзнавчих видань вважаємо випуск краєзнавчих дайджест-читань серії «Роде наш красний, роде наш прекрасний», які розповідають про цікавих людей нашого краю у зв'язку з ювілейними датами їхнього життя.

2012 року бібліотекою започаткована нова видавнича серія з інтерактивними елементами – це історико-географічні нариси «Міста і містечка Чернігівщини». Цікавим інноваційним моментом цієї роботи є те,

що нариси супроводжують слайд- та відео-презентації, які більш емоційно сприймаються дітьми.

Ще один аспект видавничої краєзнавчої роботи, з яким знайомимо дітей – вшанування пам'яті трагедій, які пережив наш народ. 2012 року започаткована серія історико-бібліографічних дайджест-показчиків «Обереги пам'яті». Читачам вже презентовано 4 видання серії. Слайд-презентації та музичний супровід підсилюють ефект присутності, сприйняття, а участь сучасників тих давніх і страшних подій вражає юних читачів і викликає щиру зацікавленість.

Краєзнавча робота у сьогоднішній бібліотеці дуже тісно переплетена з екологічним вихованням юних читачів.

Новою формою видавничої та екологічної краєзнавчої роботи є серія рекомендаційних бібліографічних інформаційних показчиків «Захищай! Примножуй! Бережи!». Видання показчиків – спільна праця нашої бібліотеки з місцевим відділенням Всеукраїнської екологічної ліги, Чернігівського державного педуніверситета, зокрема кафедри екології та охорони природи в особі доктора біологічних наук Лукаша Олександра Васильовича, Чернігівського міського центру туристсько-оздоровчої та виховної роботи з дітьми. Дайджести рекомендовані для використання дітям у їх підготовці до уроків природознавства, екології, та вчителям, вихователям, бібліотекарям для роботи з дітьми на заняттях з охорони природи.

Десятий рік поспіль міський конкурс з циклу «Вчимося жити на Землі» відкриває небайдужих підлітків з усіх міських шкіл, які переймаються проблемами питної води, повітря, сміття і екологічними загрозами, які існують у нашому регіоні. Конкурс проводиться у співпраці з Чернігівським управлінням освіти і науки та Державним управлінням з надзвичайних ситуацій в Чернігівській області.

Дитячі бібліотеки області накопичили багатий досвід різноманітної сучасної краєзнавчої роботи.

Досвід екологічного краєзнавства демонструє Ічнянська районна дитяча бібліотека ім. В. Чумака.

Екологічні краєзнавчі проекти працюють в Бахмацькій та Борзнянській районних бібліотеках для дітей – тут діють екологічні десанти та клуби.

Цікавим напрямком бібліотечного краєзнавства стало вивчення історії дитячих бібліотек Чернігівщини. За матеріалами публікацій, документів, спогадами працівників дитячих бібліотек області підготовлено історичну довідку «Історія розвитку дитячих бібліотек Чернігівщини». Найстаріші дитячі бібліотеки в області – Городнянська районна дитяча бібліотека та Прилуцька міська (1922), а одна із найстаріших дитячих бібліотек України – Чернігівська обласна бібліотека для дітей (5 травня 1898).

Нові виклики часу народжують новітні інноваційні технології в роботі дитячих бібліотек.

Чернігівська обласна бібліотека для дітей бібліотека проводить багато заходів з популяризації знань з основ краєзнавства – традиційні дні краєзнавства. Для поглиблення патріотичного виховання започатковані краєзнавчі електронні бібліомандрівки «Чернігів – ти місто казкове», в рамках проекту «Вивчаємо рідне місто» для дітей молодшого шкільного віку. Для сприйняття молодшими школярами обраний цікавий формат – мальована презентація.

Спільний проект обласної бібліотеки для дітей і літературно-меморіального музею-заповідника М. Коцюбинського «У гостини до письменника»: День музею в бібліотеці», допоміг старшокласникам ЗОШ

№ 29 просто по-новому побачити постать Михайла Коцюбинського – не лише великого письменника, а й великого патріота України.

Розуміючи зростаючу роль нових технологій у вихованні юного покоління, звертаємо значну увагу на їх впровадження в діяльність бібліотеки, зокрема, розпочато роботу зі створення електронного варіанту «Краєзнавчої картотеки – «Наш край». Робота ведеться за стандартами у marc форматі.

На сайті нашої бібліотеки створено сторінку «Край, де ми живемо», яка включає багато рубрик.

З 2014 року на сайт Національної бібліотеки для дітей нашою бібліотекою готуються і подаються огляди нових дитячих книжок Чернігівщини; також з цього року бібліотека надає свої матеріали, в тому числі з краєзнавства, у розділ «Електронна бібліотека методико-бібліографічних матеріалів».

Краєзнавчі квести «Вулицями нашого міста» та «Чернігів – моє місто», стали візитівкою бібліотеки; проводяться у вересні і присвячені Дню міста. Головна теза цього заходу – здобути інформацію про свій край за допомогою книги.

Буктрейлери впевнено входять в топ-десятку краєзнавчих акцій бібліотеки і заходів для дітей і підлітків. Наприклад, буктрейлер «Іванко і Чугайстр» за твором Михайла Коцюбинського.

Серед інноваційних форм – віртуальні книжкові виставки, які допомагають юним читачам в легкій і навіть веселій формі ознайомитися із творчістю чернігівських письменників, дослідниками, новими книжками для дітей чернігівських письменників.

Також необхідно додати, що всі друковані матеріали на сайті бібліотеки подані і форматі «Calameo», з яким діти більше люблять працювати і роздивлятися, немов би гортаючи книжку.

Сучасний інтерес суспільства до проблем краєзнавства дає можливість усвідомити всім, що любов до Батьківщини, почуття патріотизму, відповідальності за її долю, формуються з дитинства. Саме це зумовлює визнання краєзнавчої функції як однієї з пріоритетних в діяльності бібліотек.

Наталія Нагорна

З ГЛИБИН АРХІВУ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ЗЕМСЬКИХ НАРОДНИХ КНИГОЗБІРЕНЬ НІЖИНСЬКОГО ПОВІТУ

Проблематика діяльності народних бібліотек на українських теренах Російській імперії не здобула ще комплексного наукового вивчення у вітчизняній історіографії. Попри наявність узагальнюючих чи краєзнавчих праць, що стосуються розвитку бібліотечної справи в Україні та культурно-освітньої діяльності земств, питання організації та функціонування земських бібліотек-читалень, як різновиду загальнодоступних народних книгозбірень другої половини XIX – початку XX ст., досліджено вкрай фрагментарно. Розвідок, які би розкривали специфіку діяльності земських народних бібліотек Чернігівщини, у тому числі й Ніжинського повіту, виявлено не було. Виняток становлять праці дослідниць Осадчої Л. та Феофілової Л., присвячені історії розвитку бібліотечних осередків Сосниччини та Городнянщини.

За умов недостатньої наукової розробки теми, джерельну базу дослідження склали матеріали ВДАЧО в м. Ніжині (фонд № 342), опубліковані документи та земська періодика. Аналіз процесу становлення та організації комплектування книжкового фонду та формування читацької аудиторії дозволив розкрити особливості діяльності народних бібліотек Ніжинського земства.

Народні книгозбірні функціонували на засадах загальнодоступності й безкоштовності та розглядалися як осередки позашкільної освіти для широких верств простого, переважно, малограмотного населення. Їх активний розвиток розпочинається у другій половині XIX ст., на хвилі ліберально-демократичних перетворень та рухів у країні, сплеску книговидавничої справи. Створення бібліотек відбувалося завдяки громадській ініціативі, при достатній пасивності державних структур. Наприкінці століття бібліотеки стають осередком культури й освіти в українському селі, а провідну роль у справі розвитку народної бібліотечної мережі відіграють земства. Для земських самоврядних установ бібліотечна діяльність була однією зі складових напрямку освіти дорослих у рамках реалізації широкого культурно-просвітницького проекту серед населення.

Протягом 1897-1909 років, за браком фінансування, Ніжинському земству у вкрай складних умовах вдалося zorganizувати 12 народних бібліотек-читалень – 3 міські та 9 сільських. Першою, у 1897 р., постала Ніжинська центральна книгозбірня, а в 1909 р. виникли ще дві бібліотеки на околицях міста – Авдіївська та Мигалівська. Восени 1900 р. розпочали свою діяльність сім бібліотек повіту: Дроздівська, Монастирищенська, Веркіївська, Носівська, Галицька, Талалаївська та Володьково-Дівицька. Згодом, у 1903 р. та в 1906 р. запрацювали Мринська та Макіївську читальні. Така кількість книгозбірень видається мізерною, якщо врахувати, що у повіті наприкінці XIX ст. проживало близько 168 тис. населення. Незважаючи на неодноразові прохання сільської інтелігенції, подальшого розширення наявної бібліотечної мережі не відбулося.

Народні бібліотеки функціонували на основі спеціальних урядових «Правил», які регламентували порядок їх створення, утримання та діяльності. Книгозбірні повністю підпорядковувалися земській управі,

перед якою щорічно звітували. Кожна з них мала затверджені губернською канцелярією статут, правила та розклад роботи. На місцях управління бібліотеками покладалося на спеціальні ради, наглядачів та завідуючих. Безпосередню ж роботу осередків забезпечували бібліотекарі, помічники бібліотекарів та прислуга. Передбачалися три форми існування книгозбірень: абонемент, читальний зал та бібліотека-читальня.

Працювали бібліотеки шість днів на тиждень. Не робочими вважалися перші два дні свята Пасхи, 24-26 грудня, 5-6 січня та три останні дні Страсного тижня. Кожна окрема бібліотечна рада встановлювала щоденний розклад роботи осередку, зручний для відвідувачів. Наприклад, Ніжинська земська бібліотека функціонувала в будні дні, за виключенням четверга, з 9 до 21 год., а в неділю та святкові дні – з 12 до 21 год. Протягом року найвища відвідуваність сільських бібліотек припадала на зимові місяці, найнижча – на червень-вересень.

Матеріальне забезпечення осередків відбувалося за рахунок грошових і книжкових надходжень від губернського та повітового земств, й частково – за рахунок благодійних внесків, пожертв та виручених бібліотеками коштів. За усередненими підрахунками щорічне утримання однієї сільської бібліотеки протягом 1900–1908 рр. обходилося земству в 210 крб. (від 140 до 265 крб.), у розвиток же міських бібліотек вкладалося більше коштів – близько 1000 крб. на рік. Лєвова частина грошей витрачалася на утримання приміщення та персоналу.

Бібліотеки мали право щорічного поповнення книгами, газетами й журналами. Однак, перелік «дозволеної літератури» для читалень був чітко визначений міністерськими каталогами, що, безумовно, негативно позначалося на можливості формувати якісний книжковий фонд, слідувати читацьким запитам, утримувати та розширювати контингент читачів. Чернігівське губернське зібрання мало своє видавництво та

книжковий склад, звідки бібліотеки могли замовляти дешеві комплекти літератури.

Кількісний та тематичний склад читалень мав певні відмінності, так само різнилася й результативність їх роботи. Книги сортувалися за десятьма відділами (словесності, релігії, історії і життєписів, географії і подорожей, природознавства, медицини, сільського господарства і промислів, юридичних і суспільних наук, періодики, суміші), обраховувалися за назвами й томами. Станом на 1902 р. «найбагатшими» бібліотеками була Галицька і Монастирищенська, які налічували відповідно 794 та 751 назви книг, представлених у 1005-ти томах; «найбіднішою» була Володьково-Дівицька читальня, що зосереджувала 177 книг у 549 томах. З часом кількість одиниць у каталогах народних бібліотек, звісно, зростає, причому, піком їх поповнення стає п'ятиріччя між 1902 та 1907 роками. Наприклад, на 1904 р. вісім сільських та одна міська бібліотеки повіту нараховували 5692 назви та 9350 томів книг. У цьому ж році кількість зареєстрованих у бібліотеках читачів варіювалася від 182 до 1033 чоловік, а кількість виданих книг (виконаних замовлень) – від 1083 до 23736.

Найбільшим книжковим відділом був відділ художньої літератури. Так звана «белетристика» користувалася масовим попитом серед читачів. Абсолютну перевагу у бібліотеках, із зрозумілих причин, мала російськомовна література, проте, у наявності були й перекладні видання зарубіжних авторів. Загалом, «передбачуваність книжкового фонду» народних бібліотек призводила до поступового звуження цільової читацької аудиторії.

На початок XX ст. народні бібліотеки мали змогу придбавати книги за ціною від 1,5 коп. (брошури) до 15-18 крб. (багатотомні видання, наприклад, «Збірка творів у 8 томах Й.-В. Гете», «Енциклопедичний

словник Брокгаузена і Еффона»). Окремо замовлялися «переплетення» чи палітурки. Лєвова частина літератури купувалася з Книжкового складу Чернігівського губернського земства, меншість – у приватних книгарнях чи книговидавництвах. Для бібліотек при земських книгозбірнях діяла система знижок (5–20%).

На основі аналізу окремих наявних звітів про діяльність бібліотек повіту з 1900 по 1915 роки можна здійснити гендерно-віковий та соціальний зріз контингенту читачів.

За кількістю відвідувачів: лідирували Веркіївська (1902 р. – 825 чол., 1904 р. – 700 чол., 1907 р. – 501 чол.) та Носівська (1902 р. – 743 чол., 1904 р. – 1033 чол., 1907 р. – 519 чол.) бібліотеки, на останньому місці перебував Талалаївський осередок (1902 р. – 122 чол., 1904 р. – 182 чол., 1907 р. – 266 чол.). Міська бібліотека у якості «підписчиків», за даними на 1899 р., мала 1543 чол. (5% городян), а на 1904 р. – 921 (3% городян). На потяг населення до читання вказує те, що відвідувачами бібліотек були не тільки жителі тих населених пунктів, в яких вони розташовувалися, а й низки прилеглих сіл. Проте можемо констатувати, що вже на 1907 р. активний інтерес до народних бібліотек поволі спадає.

За динамікою книгообігу: першість тримали вже названі Носівська (1902 р. – 6260 виданих книг, 1904 р. – 7559, 1907 р. – 4731) та Веркіївська (1902 р. – 6141 видана книга, 1904 р. – 5170, 1907 р. – 6426) бібліотеки, «у хвості» перебувала знову таки Талалаївська читальня (1902 р. – 519 виданих книг, 1904 р. – 1083, 1907 р. – 2093). Ніжинська центральна бібліотека, для порівняння, у 1904 р. задовольнила 23736 вимог читачів.

Серед читачів переважали: *за статтю* – чоловіки (однак, жінки, незважаючи на свою меншість, були «постійнішими і свідомішими клієнтами» та замовляли на 10–12% більше літератури, ніж чоловіки); *за віком* – молодь 12–17 років (найменшу групу представляли читачі, яким

було більше 40 років); *за народністю* – малороси, *за віросповіданням* – православні та іудеї (євреї); *за соціальним станом* – міщани і козаки в місті, селяни і козаки у волостях; *за професійним заняттям* (окрім учнів) – торговці, писці, чиновники, тютюновиробники в місті, землероби у волостях; *за освітнім закладом* – учні середніх шкіл (зокрема, у Ніжині на 1904 р. близько $\frac{1}{2}$ читачів були учні (465 осіб із 921), абсолютну ж більшість серед них становили вихованці Грецького міського училища).

Народні читальні, найперше, створювалися з метою просвіти дорослого населення. Однак, аналіз складу читачів дає підставити стверджувати, що серед них переважала молодь. Незважаючи на цей факт, можна припустити, що молоді особи, взявши книгу додому, залучала до читання й старше покоління своєї родини. Не дивлячись на порівняно невисоку відвідуваність бібліотек, вони залишалися чи не єдиними осередками культурного дозвілля, спілкування та самовдосконалення простого люду.

На терені Ніжинщини бібліотеки-читальні проіснували до 1918 – 1919 рр. Після ліквідації земств осередки були передані у відання місцевих товариств «Просвіта», а згодом, по встановленню у регіоні більшовицької влади, були трансформовані у радянські народні бібліотеки.

Земські безкоштовні народні бібліотеки належали до культурно-освітніх закладів, які сприяли поповненню знань дорослого населення та підлітків. Попри цензурний контроль і міністерські заборони, обмеженість книжкового фонду та незначну кількість, вони відігравали певну роль у підвищенні загальнокультурного рівня та поширенні освіти серед населення повіту наприкінці XIX – початку XX ст.

БІБЛОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО: СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Краєзнавство – безцінна скарбниця історичного досвіду багатьох поколінь, усього найкращого, що витримало випробування часом. Воно є своєрідним містком, який поєднує покоління минулі з поколіннями сучасними й майбутніми. Краєзнавча інформація є джерелом формування національної свідомості, самосвідомості, виховання патріотичних почуттів, розвитку, допитливості.

У системі краєзнавчого руху вагоме місце посідають бібліотеки, як інституції, що володіють значними краєзнавчими ресурсами, мають багатий практичний досвід у популяризації краєзнавчої літератури, у створенні власних інформаційно - бібліографічних матеріалів.

Суть краєзнавчого напрямку – у збиранні, збереженні та наданні читачам інформації про джерела з історії та життя рідного краю, стимулюванні до пошуково-дослідницької роботи, пізнанні історичних коренів, формування духовності національної свідомості учнів.

В бібліотеках склалася певна система краєзнавчої роботи. Планування діяльності в окресленому напрямі виділено окремим розділом річного плану роботи. Запорукою успіху та ефективності цієї роботи є тісна співпраця з музеями, вчителями історії, бібліотеками області.

У своїй діяльності опираємось на базові засади бібліотечного краєзнавства, зосереджуємо увагу на таких завданнях:

- комплектування фонду краєзнавчих матеріалів та документів;
- організація довідково-бібліографічного апарату краєзнавчої тематики;
- використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і проектної діяльності;
- організація виставок, вечорів-зустрічей із цікавими людьми тощо;
- популяризація творів про рідний край.

У підходах до формування інформаційної бази краєзнавства виходимо з тези, що для того аби полюбити рідний край, потрібно його добре знати. Саме знання рідного краю духовно збагачує людину, виховує глибоку повагу до традицій свого народу.

Вивчення історії рідного краю неможливе без належної інформаційної бази. Ось чому наша бібліотека працює над створенням банку інформацій краєзнавства – документальна, художня література, тематичні папки, добірки, краєзнавча картотека, рекомендаційні списки та інше.

Основою формування краєзнавчого фонду є краєзнавчий пошук, один із найбільш ефективних шляхів отримання знань про рідний край. Пошук краєзнавчої інформації та формування краєзнавчого фонду здійснюємо за традиційними напрямками краєзнавства:

- історичного;
- народознавчого;
- географічного;
- літературного;
- видатні люди рідного краю.

Краєзнавчий матеріал ми знаходимо у виданнях місцевої преси (районної газети «Новини Городнянщини»), довідниках та з вуст старожилів району. Це, перш за все:

- біографічні довідки про відомих людей, які народилися на Городнянщині та яких наша земля надихала на нові твори;
- краєзнавчі матеріали, які мають пізнавальний і пошуковий інтерес;
- опис народних обрядів, звичаїв, традицій, які склались на Городнянщині та втілені в художніх ремеслах, побуті, піснях тощо;
- вірші поетів про рідний край та інше.

У планах на майбутнє – створити історії кожного села в районі, відобразити долі найстаріших жителів Городнянщини та про внесок наших

земляків у розвиток музичного та образотворчого мистецтва, історичних і природничих наук.

Поряд із накопиченням краєзнавчих матеріалів бібліотека працює також над тим, аби всі вони якомога ефективніше були використані як педагогами шкіл так і учнями. З цією метою постійно шукаємо нові цікаві форми та методи роботи з читачами для популяризації зібраної літератури про рідний край.

Продовжується краєзнавчий проект «Село моє краплиночка на карті». Наша творча група яка складається з бібліографів центральної бібліотеки та сільських бібліотекарів намітила план дій. І зупинились на наступних питаннях:

- походження села, історія виникнення;
- спогади;
- односельці відомі й не дуже;
- фольклор, декор, традиції та інше.

Традиційними є вечори зустрічі з місцевими поетами: Ю. Суходолом, Т. Кржемінською, П. Верхушею, Т. Лашук та інші.

Бібліотека проводить також пішохідну та віртуальну екскурсію містом «Щиру любов збережем до міста над Чибрижем». Учні знайомляться з історією міста, дізнаються про його сучасне та минуле, про походження назви міста, вулиць, цікавих людей.

Пошукова робота формує громадянина рідного краю, патріота своєї землі. Ми, володіємо колосальним духовним і моральним потенціалом, який зосереджено в українській культурі. Працюючи над цим, ми записали багато легенд «Городнянські легенди, казки та перекази», прислів'їв «Перлини мудрості Городнянщини: прислів'я та приказки», інформаційний довідник «Старожитності Городнянщини» та інші, сподіваємось запишемо народні прикмети, повір'я, описання домашніх оберегів, звичаїв та обрядів.

Створення буктрейлерів за таких умов стає прекрасним інструментом просування будь-якої творчості. Сьогодні, завдяки сучасним технологіям, ми отримали собі цей інструмент.

Буктрейлер – це коротка на 2-3 хвилини відеорозповідь про книгу. Він може бути створений у форматі презентації, постановочного відео або з використанням сучасних спецефектів та анімації. У буктрейлері розкриваються найяскравіші моменти твору. Його мета – розповісти про книгу. Але ця розповідь повинна містити інтригу, щоб зацікавити глядача, підвести його до придбання книги.

Безперечно, ця праця потребує багато зусиль, додаткових роз'яснень. Постійно наголошуючи на те, що саме результати дослідницької роботи повинні бути не списані з якоїсь уже відомої літератури, а передані безпосередньо з вуст старожилів, бабусь, батьків. Саме таке спілкування дає можливість припасти вустами до джерела свого рідного краю.

Уже звичним для нашої бібліотеки та її користувачів стало проведення різноманітних масових заходів із використанням комп'ютерних презентацій, популяризація бібліотечних послуг за допомогою інтернет-сайтів і сторінок у соціальних мережах, віртуальні книжкові виставки та бібліографічні показчики тощо.

Застосування бібліотеками інтернет-технологій дозволяє говорити про впровадження ними інновацій, які підіймають якість обслуговування користувачів на новий сучасний рівень.

Популяризація краєзнавчої інформації – це робота велика та різноманітна. І які б форми не використовувалися, важливо, щоб мета була досягнута, щоб наше наступне покоління зрозуміло та серцем сприйняло те розумне, добре, вічне, що несе краєзнавчий матеріал. Адже без глибокого і систематичного пізнання народної, духовної та матеріально-побутової

культури неможливо формувати нові ціннісні орієнтири молодого покоління незалежної Української держави.

Ольга Коваленко

КНИГА В ЖИТТІ І ДІЯЛЬНОСТІ Г. О. МИЛОРАДОВИЧА

Книзі належало важливе місце у колі наукових інтересів і світі захоплень відомого громадського діяча та історика графа Григорія Олександровича Милорадовича (1839 – 1905). У листі до директора Публічної бібліотеки у Санкт-Петербурзі А. Ф. Бичкова від 5 січня 1883 р. він щиро зізнався у своїй «страстной любви к книгам, библиографии и библиофильству»¹, що цілком відповідало життєвим реаліям. Не дивно, отже, що Г. О. Милорадович у цьому ж листі порушив питання про своє призначення на вакантну посаду помічника (заступника) директора цієї найбільшої бібліотеки Російської імперії, але здійснити цей задум не поталанило.

Започаткували родинну книгозбірню ще дід і батько Г. О. Милорадовича, а сам він долучився до цієї справи під час навчання у Пажеському корпусі в 1853 р. Поступово він укомплектував велику бібліотеку, що зберігалася у садибах Г. О. Милорадовича у Чернігові та Любечі. Вона нараховувала близько 16 тисяч томів і складалася здебільшого з книг російською та французькою мовами. Крім творів красного письменства і художніх видань Г. О. Милорадович дбайливо добирав наукові дослідження, передусім пов'язані з історією України². Серед наявних у книгозбірні раритетів він виокремлював Литовський статут 1588 р., ілюстровані видання творів Вольтера і Лафонтена та ін.³ Як і личило справжньому бібліофілу, Г. О. Милорадович мав власний екслібрис, на якому було зображено фамільний герб і розміщено напис «Библиотека графа Милорадовича».

Авторитетний чернігівський краєзнавець і бібліофіл О. А. Тищинський засвідчив, що бібліотека Г. О. Милорадовича являла собою «весьма обширное и ценное книгохранилище, которое собиралось отцом и дедом графа. В ней, кроме массы весьма редких исторических сочинений, есть собрания всех классиков, а также и позднейшие периодические издания»⁴. Інший сучасник, відомий громадський діяч, натовді Чернігівський міський голова В. М. Хижняков був вражений бібліотекою Г. О. Милорадовича і зауважив, що «такому дорогому книгохранилищу не следует оставаться ... частным достоянием, и что хорошо было бы пожертвовать его городу». Г. О. Милорадович пристав на цю пропозицію, але наполягав на спорудженні для бібліотеки «достаточного и приличного помещения», причому зазначив, «что если затраты на постройку дома будут не очень велики, он готов принять половину их на себя»⁵. Однак цілком несподівано цей проект викликав неоднозначну реакцію з боку частини гласних міської думи і зрештою з низки причин не був утілений в життя⁶.

Г. О. Милорадович одним з перших звернувся до історії книгодрукування в Чернігові та Новгороді-Сіверському. Приводом для цього стала публікація в 1863 р. у газеті «Черниговский листок» «Заметки о книгопечатании в Черниговской губернии в прошлом столетии» П. С. Єфименка, який, зокрема, зазначив: «Желательно, чтобы имеющие у себя старинные сочинения сообщали о них самые подробные сведения ... В таких выписках или заметках следует помещать все, что есть интересного в книгах: описания и изображения гербов, биографические сведения, посвящения, предмовы, содержания книг, словари неизвестных выражений и слов и т. д. Из подобных заметок со временем можно будет составить довольно полную библиографию старопечатных книг и историю книгопечатания в Южной России.

А привести в известность весь умственный капитал наших предков – это наша священная обязанность». Г. О. Милорадович оперативно відгукнувся на цей заклик – вже в наступному номері «Черниговского листка» з'явилась його публікація під назвою «Ещё заметка о книгопечатании в Черниговской губернии в XVII столетии». Відзначивши, що П. С. Єфименко «не располагал достаточными материалами для суждения об этом вопросе», він навів відомості (а подеколи й стислі описи) ще 24 видань, які побачили світ на Чернігово-Сіверщині у XVII ст.

Крім того, Г. О. Милорадович конспективно, але зі знанням справи, простежив історію книгодрукування в регіоні, яке у 1646 р. започаткував К. Ставровецький, схарактеризував діяльність друкарень Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського та Чернігівського Троїцько-Іллінського монастирів. Констатувавши, що «совершенное прекращение работ в Ильинской типографии относится к 1820 году», Г. Милорадович водночас наголосив: «В прошлом 1862 году неусыпный архипастырь черниговский и нежинский Филарет учредил при Ильинском же монастыре новую типографию»⁷.

Ще замолоду Г. О. Милорадович долучився до бібліографічних студій. Зокрема, він вніс деякі доповнення до впорядкованого О. М. Лазаревським «Опыта указателя источников для изучения Малороссийского края» і зробив спробу продовжити започатковану тим же О. М. Лазаревським «Украинскую литературную летопись»⁸.

На особливу увагу заслуговує опрацьований Г. О. Милорадовичем бібліографічний покажчик «Иностранные сочинения о Малороссии», який друкувався протягом 1859 р. у «Черниговских губернских ведомостях», а потім побачив світ окремою книгою⁹. У ньому наведено близько 90 назв видань німецькою, французькою і польською мовами. До покажчика увійшли книги з історії, географії, статистики, етнографії, біографічна та

художня література. Як слушно зауважив І. І. Корнейчик, Г. О. Милорадович у такий спосіб фактично поклав початок бібліографуванню зарубіжної літератури про Україну¹⁰.

Нарешті, Г. О. Милорадович стояв біля витоків красназнавчої бібліографії в Україні. Зокрема, він зініціював упорядкування покажчиків змісту місцевої преси й у 1857 р. видав покажчик до «Черниговских губернских ведомостей» за перші 20 років існування цього часопису, зосередивши увагу на публікаціях з історії, етнографії та статистики регіону¹¹.

Г. О. Милорадович повсякчас стежив за книжковими новинками та періодичними виданнями і систематично публікував бібліографічні замітки в «Киевской старине», «Русском архиве», «Русской старине» та інших часописах другої половини XIX – початку XX ст.¹²

Подальша доля бібліотеки родини Милорадовичів виявилася драматичною. Влітку 1917 р., коли в регіоні суттєво загострилася політична ситуація, син і удова Г. О. Милорадовича перевезли з Любеча до Чернігова частину архіву і бібліотеки, що зберігалася у тамтешній садибі. Після встановлення радянської влади у реквізованому будинку Милорадовичів у Чернігові було облаштовано так званий Третій Радянський музей або Музей поміщицького побуту і мистецтва, який, зокрема, успадкував і бібліотеку¹³. Водночас губнаросвіта створила спеціальну комісію для розподілу «библиотеки бывш. графов Милорадовичей по принадлежности в библиотеку Подотдела Искусств, в Музей и Внешкольный Подотдел»¹⁴. У такий спосіб книгозбірню було розпорошено між різними установами, що згодом спричинило втрату її значної частини. Більше поталанило книгам на історичну тематику й періодичним виданням – вони і на сьогодні зберігаються у Чернігівському обласному історичному музеї імені В. В. Тарновського.

Джерела та література

1. Відділ рукописів Російської національної бібліотеки у Санкт Петербурзі, ф. 120, оп. 1, спр. 947, арк. 1.
2. Иваск У. Г. Частные библиотеки в России / У. Иваск. – СПб., 1912. – Часть II. – С. 9 – 10.
3. Милорадович Г. А. Любеч и его святыня / Г. Милорадович. – СПб., 1905. – С. 73.
4. Свод постановлений Черниговской городской думы от 1871 – 1883 г. / [сост. на основании постановления думы городским головою В М. Хижняковым]. – Чернигов, 1883. – С. 1109 – 1110.
5. Хижняков В. М. Воспоминания земского деятеля / В. Хижняков. – Петроград, 1916. – С. 106.
6. Свод постановлений Черниговской городской думы от 1871 – 1883 г. / [сост. на основании постановления думы городским головою В. М. Хижняковым]. – Чернигов, 1883. – С. 1108 – 1110, 1145; Коваленко О. О. Добродійна діяльність Г. Милорадовича / О. Коваленко //Скарбниця української культури: зб. наук. праць. – Чернігів, 2007. – Вип. 8. – С. 108.
7. Милорадович Г. А. Ещё заметка о книгопечатании в Черниговской губернии в XVII столетии (По поводу статьи П. Ефименко) / Г. Милорадович //Черниговский листок. – 1863. – № 12. – 24 июля. – С. 92 – 94.
8. Пеленский С. Ю. «Украинская литературная летопись». Перший український книгознавчий журнал (1856 – 1860) / С. Пеленський //Українська книга. – 1938. – Число 1. – Січень. – С. 4 – 5; Корнейчик І. І. Історія української бібліографії. Дожовтневий період / І. Корнейчик. – Харків, 1971. – С. 126 – 127.

9. Гуменюк М. П. Українські бібліографи XIX – початку XX століття: Нариси про життя та діяльність / М. Гуменюк. – Харків, 1969. – С. 23.
10. Корнейчик І. І. Історія української бібліографії. Дожовтневий період / І. Корнейчик. – Харків, 1971. – С. 127.
11. Милорадович Г. А. «Черниговские губернские ведомости» (с 1838 по 1858 год) / Г. Милорадович. – Чернигов, 1857.
12. Милорадович Г. А. Сказания о роде дворян и графов Милорадовичей / Г. Милорадович. – СПб., 1894. – С. 44.
13. Арендар Г. Чернігівський історичний музей у 20 – 90-ті роки / Г. Арендар, С. Лихачова // Родовід. – 1996. – Число 2 (14). – С. 45; Синельник І. Історія Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського / І. Синельник // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. праць. – К., 2003. – Число 10. – Ч. 2. – С. 306 – 307.
14. Державний архів Чернігівської області, ф. Р 593, оп. 1, спр. 52, арк. 113 – 114.

Ганна Лобода

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

В КРАЄЗНАВЧІЙ БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З МОЛОДДЮ

Бібліотечне краєзнавство завжди було пріоритетним напрямком роботи з молоддю. Події в країні обумовили стійкий інтерес її активної частини до історії краю, постатей видатних осіб, культурної спадщини, до творів молодих літераторів Чернігівщини.

На основі анкет вивчення читацьких потреб та запитів, працівники обласної бібліотеки для юнацтва розробили відео проект краєзнавчих мандрів «Читай і подорожуй», у яких за допомогою відеороликів

пропагуються твори відомих місцевих істориків про Чернігів, його далеке минуле, людей, історичні споруди, легенди та перекази, твори сучасних письменників-земляків.

Впроваджуються пішохідні екскурсії вулицями міста та до пам'яток культури. Вивчається, узагальнюється і розповсюджується досвід найкращих доробок бібліотек області. Молоде покоління щорічно залучається до краєзнавчих конкурсів спрямованих на пошук та розкриття юних талантів. У цих конкурсах розкривається не лише літературний талант, а й ведуться записи легенд, переказів та оповідок малої батьківщини. Надходять роботи й на щорічний конкурс буктрейлерів «Подорож рідним краєм за сторінками книг». У розвиток краєзнавства долучаються бібліотеки області, в пошукових роботах яких бере активну участь учнівська молоді. Вагомим внеском до створення Книг пам'яті та Книг скорботи є зусилля бібліотекарів зі збору свідчень у ще живих свідків про Голодомор, спалені у 1941-1943 роках села і селища Чернігівщини, злочини проти цивільного населення, учасників ліквідації аварії на ЧАЕС, воїнів-інтернаціоналістів та співпраця з фахівцями архівів. Саме бібліотеки старанно збирають публікації місцевих газет з історії та сьогодення своїх територіальних громад, накопичують фактичні матеріали, плекають історичну пам'ять, формують духовну платформу прийдешніх поколінь. У фондах бібліотек зберігаються фотоальбоми та тематичні папки – літописи колективних господарств, історії трудових династій, за якими можна прослідкувати життя села від радянських часів і дотепер. Цими матеріалами користуються як учні місцевих шкіл, так і студенти ВНЗ для виконання контрольних та курсових робіт.

Блистова – село на Менщині, батьківщина найсильнішої людини світу – Терентія Кореня, того, хто здолав лева. У сільській бібліотеці, яка входить до складу Менської ЦБС, на стенді «Наш земляк – чемпіон світу»

серед копій документів та фотографій, можна побачити й копії знімків, яким вже понад 100 років, які потрапили до бібліотеки завдяки місцевим краєзнавцям. Через далекого родича чемпіона, який мешкав у селі, знайшли онуку Терентія Савича – Аллу Анатоліївну Старшинову з міста Казані республіки Татарстан. На одній з світлин Терентій Савич з дружиною Клавдією Олександрівною та донькою Людмилою, на іншій – з братом. На жаль, листування з онукою чемпіона перервалося.

Займаються пошуково-просвітницькою роботою працівники бібліотеки села Мрин Носівської ЦБС. Силами і коштом місцевої інтелігенції за підтримки сільської ради видається і вже набув неабиякої популярності власний друкований орган: інформаційний бюлетень «Літературний Мрин». Часопис подає багато краєзнавчої інформації. Вже видано 56 номерів. Щосуботи видання перетворюється на справжню радіогазету, яку односельці слухають на центральній площі.

Завдяки копітким пошукам завідувачки Хотинівської бібліотеки Василяни Голодної та педагога місцевої школи Валентини Спаських, за підтримки спонсора, подаровано землякам книгу «Моя Хотинівка – душі криниця». Героями видання є односельці які своєю працею, героїзмом і мужністю примножували і примножують добробут села і країни. Видання містить ряд унікальних фото.

Наслідком великої пошукової роботи працівників Чернігівської ЦБС стало видання «Борись в ім'я честі», присвячене землякам-героям нашого часу, які виконують священний обов'язок на сході України. Активна участь у пошуку матеріалів до 30-х роковин Чорнобильської аварії під час загальнорайонної експедиції «30 років пливе над краєм біди Чорнобильській дзвін», сприяла підготовці і виданню книги «Долі, обпалені Чорнобилем: Чернігівський район».

Збирають бібліотекарі матеріали про зниклі хутори, культові споруди, священнослужителів, вчителів, лікарів, створюють рукописні історії сіл, відшукують у фондах Держкіно документальні фільми про перші післявоєнні роки. За їх участю видаються історико-краєзнавчі нарисы з історії сіл області. Можна назвати цілий комплекс традиційних заходів системного характеру, де перевага надається вечорам пам'яті та вечорам-споминам, на яких ще можна почути живих свідків. Тісно співпрацюють бібліотеки з музеями. Спільними заходами вшановують жертв Голодомору, Другої світової війни, героїв Майдану та воїнів АТО. Проводять години історичного календаря, історичні читання, уроки-панорами, краєзнавчі калейдоскопи за участю музейних працівників та при підтримці районних організацій ветеранів України.

Роботі з молоддю було присвячене одне з питань масштабної конференції «Краєзнавство – джерело духовної культури Городнянщини», проведеної цього року Городнянською ЦБ. Представників з Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка, обласних бібліотек та бібліотек сусідніх районів, музейних працівників, педагогів місцевої гімназії зацікавили предмети старовини, притаманні цьому регіону, особливо лозоплетіння та ткацтва, зібрані в етнографічній кімнаті. Бібліотекарі вирішили, що читачі повинні знати роботи молодих і талановитих – виникла Арт-галерея «Територія Талантів». Вразили присутніх художні роботи хлопця з особливими потребами. Саме сільський бібліотекар помітила талант і сприяла відкриттю його доробку для загалу не лише в селі, а й на районному рівні. Бібліографів зацікавила видавнича палітра бібліотеки: «Короткий словник Городнянських народних діалектів», «Городнянські легенди, казки та перекази», «Стародавні пісні Городнянщини», «Стародавні страви Городнянщини» тощо. Публікації віддзеркалюють говірку кожного села.

Мова і фольклор є одним з багатств нашого народу і тому видання вже й тепер є незамінними посібниками для тих, хто вивчає історію регіону, а в майбутньому можуть стати вагомим внеском у загальну скарбницю українського народознавства.

Впровадження нових інформаційних технологій в практику роботи книгозбірень області дозволило на більш новому, якісному рівні доносити інформацію до користувача. Серед молоді особливою популярністю користуються інтерактивні форми, такі як квести (командна гра розрахована на кмітливих і ерудованих), сторітелінги (передання інформації через розповідь історій), меморати (спогади людини про особисту долю, події свідками яких вона була), турніри знавців, акції, серед яких «Маки пам'яті».

Комп'ютеризація бібліотек надала змогу спілкуватися через скайп на майстер-класах. Користувачі ЦБ районів діляться досвідом виготовлення символів пам'яті та закладок до Книги пам'яті з написами імен полеглих у роки Другої світової війни, представників свого роду та земляків. Користуються популярністю дні та години краєзнавства. Здійснюються через радіомовлення краєзнавчі історичні екскурси. До співпраці залучаються навчальні заклади, волонтери, громадськість.

Імпонує молоді народознавче та літературно-мистецьке краєзнавство. Колядки, щедрівки, ворожіння, святкування Івана Купала увійшли до бібліотечної практики як театралізовані масові заходи. Робляться спроби відтворення фрагментів українського весілля, зокрема, свого села, за попередньо зібраними та обробленими записами.

У більшості бібліотек області оформлено самобутні народознавчі куточки. Цікавить молодь і краєзнавчий туризм. Бібліотекарі підтримують та сприяють виходу у світ творів юних обдарувань. Видають серійно біобібліографічні буклети, інформаційні досьє, листівки. І сповнені віри в

те, що їх зусилля потрібні не тільки дню нинішньому, а й стануть важливим джерелом у подальшому системному відтворенні історії краю як складової історії України.

Валентина Михайленко

**БІБЛІОТЕКА – ОСЕРЕДОК КРАЄЗНАВСТВА
У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРАЄЗНАВЧОЇ
РОБОТИ БІБЛОТЕК КОРОПЩИНИ**

Зайве акцентувати увагу на ролі знань про рідний край в житті кожної людини. Не прослідкувавши всі перипетії нашої минувшини і сьогодення в долі свого роду, в долях земляків, непросто збагнути суть історичного процесу, суть українства. Образно кажучи, знання про свій край є тим містком, що єднає душу й розум людини і народжує в ній міцний життєвий стержень.

У цьому процесі помітна роль бібліотек, особливо сільської місцевості. Хочеться поділитися деякими напрацюваннями бібліотек Коропщини.

Найперше слід мати на увазі суттєве зменшення кількості сільського населення, і як наслідок – оптимізація мережі закладів сільської інфраструктури. З цим пов'язане закриття сільських шкіл, в більшості яких велась активна краєзнавча робота. Сільська бібліотека нині залишається єдиним соціокультурним центром у населеному пункті. Це покладає велику відповідальність на бібліотекарів за відновлення історичної пам'яті народу, становлення його національної свідомості, виховання гідності і справжнього патріотизму.

Рушієм бібліотечного краєзнавства у районі є центральна бібліотека: і як методичний центр, і як учасник краєзнавчого процесу. Два останні

десятиліття стали періодом активного відродження бібліотечного краєзнавства на Коропщині.

Спочатку про формування краєзнавчих фондів – фактографічної бази даних краєзнавства. У районі ця робота проводиться давно й систематично. Краєзнавчі стелажі, краєзнавчі полиці є в кожній бібліотеці. Інновацією останнього часу стало створення своєрідних архівів, де зібрані різноманітні носії інформації: документи, їх копії, фотографії, альбоми, спогади мешканців, матеріальні пам'ятки історико-етнографічного характеру. Часто такі фонди формуються на основі особистих колекцій мешканців населених пунктів. У цьому уже спостерігається компонент дослідницької роботи.

Створений такий архівний фонд і в центральній бібліотеці. Тут читач може познайомитися із «Топонімікою Коропщини», «Дослідженнями з історії Коропщини» (Коропська сотня, коропські сотники, гетьман Дем'ян Многогрішний, хроніка козацької доби, храми Коропа, Рихлівський Свято-Миколаївський монастир тощо), «Публікаціями Мезинського археологічного музею» (копії публікації відомого краєзнавця і археолога Василя Куриленка), «Коропський район: історія і сучасність», «Екскурс в минуле Коропщини» (публікації в часописах). Його основу складають напрацювання кандидата історичних наук Сергія Токарева (уродженець Коропа) та бібліографа ЦБ.

Неоціненною складовою фонду є «Літопис подій, що відбулись на землях Коропського району від найдавніших часів до наших днів». Це унікальний рукописний матеріал, створений у 50-х – 60-х роках минулого століття тодішнім завідувачим Коропської районної бібліотеки Михайлом Журавлем та завідувачем читального залу Василем Макієнком (обоє нині покійні), де зібрані витяги з енциклопедичних видань та праць

дослідників минувшини, що стосуються Коропа та населених пунктів району.

Нині бібліотеки шукають нові ефективні форми роботи. Сьогодні мають право на існування різні моделі бібліотек, зокрема бібліотеки-музеї. У більшості бібліотек-філій Коропської ЦБС створені музейні куточки або й музейні кімнати, що дають можливість розкрити життя населених пунктів, побут людей, розповідають про відомих земляків. Змістовні музейні кімнати відкриті при Вербівській, Риботинській бібліотеках. Бібліотека села Сохачі опікується нині багатим музеєм, створеним при Сохачькій ЗОШ I – II ступенів, яку кілька років тому закрили.

Детальніше хочеться зупинитися на музеї, створеному при Оболонській бібліотеці-філії. Бібліотекарями при допомозі волонтерів тут зібрано сотні експонатів історико-етнографічного напрямку: речі повсякденного вжитку різних епох, одяг, документи й копії документів, величезний фотографічний матеріал. На базі музею бібліотека проводить різноманітні краєзнавчі заходи. Щороку в Оболонні проходить День села, в якому активну участь беруть і сільські бібліотекарі. Тисячі фотографій, зібраних і систематизованих ними, своєрідний літопис села у світлинах (починаючи з кінця 19 століття), експонуються на стендах площею не один десяток квадратних метрів і привертають увагу жителів села та гостей.

Така форма популяризації краєзнавства практикується і на районному рівні. Щороку в Коропі в останню суботу липня проводиться Миколаївський ярмарок, в якому задіяні всі працівники ЦБС. Їх зусиллями організовуються розгорнуті фотовиставки, виставки робіт народних умільців: українського рушника, української вишиванки тощо.

Значний внесок бібліотекарів Коропщини у краєзнавчий пошук. Упродовж 2009–2012 років газетою «Коропщина» реалізовувався потужний краєзнавчий проект «Населені пункти району: історія і сучасність». Його ініціаторами стали засновники газети, підприємець Микола Мисник і редактор Леонід Вернигор. Організаційну роботу по втіленню в життя проекту, підготовку матеріалів до друку, а також частково і історичний пошук здійснювала тодішній бібліограф Коропської ЦБ. До пошуково-дослідницької діяльності були залучені місцеві краєзнавці, вчителі та працівники всіх бібліотек. Більшість бібліотекарів району з ентузіазмом взялися за справу: шукали відомості про свої населені пункти в книгах, часописах, архівах і документах, опитували жителів, збирали світлини. В результаті цього в газеті з'явилося понад 100 публікацій, ілюстрованих фотографіями, в яких прослідковується історичний шлях населених пунктів Коропського району з часу їх заснування до сьогоднішніх днів: їхнє суспільно-політичне життя, господарська діяльність, склад населення, історія храмів, підприємств, колгоспів, шкіл, закладів охорони здоров'я, пошт, описані революційні та воєнні періоди, подані відомості про земляків. Цінними й цікавими є спогади місцевих жителів, які в більшості своїй записані бібліотекарями. Особливо тут слід відзначити Лукнівську бібліотеку-філію: вся історія села XX століття зафіксована в спогадах його мешканців.

Наступним кроком у краєзнавчому пошуку бібліотечних працівників Коропщини стало написання історії своїх населених пунктів. Ці роботи ілюстровані фотографіями, копіями архівних та зібраних у людей документів. Широко представлені статистичні матеріали та спогади очевидців. Тепер кожна бібліотека має таку історію. Дуже відповідально поставилися до цієї роботи працівники бібліотек сіл Шабалинів, Краснопілля, Покошичі, селища Понорниця. Усі вони 2015 року

номінувалися на районну літературно-мистецьку премію імені поета-земляка Василя Нікітіна.

Заслуговує на увагу краєзнавча робота бібліотечних працівників села Рождественське (донедавна Жовтневе). Цьому селу поталанило, адже там народився державний і політичний діяч, дипломат Петро Шаповал, який опікується краєзнавчим пошуком, поширенням краєзнавства та виданням краєзнавчої літератури. Дослідження місцевих краєзнавців, в тому числі й бібліотекарів, лягли в основу двох його книг про Рождественське «Трудом і звитягою освячені». У місцевій книгозбірні сформовано якісний краєзнавчий фонд, відкрито музейну експозицію, постійно проводяться заходи краєзнавчої тематики.

Напрацювання з дослідження історії рідного краю стали основою для видання низки книг популярних нарисів: «Короп історичний», «Короп», «Дем'ян Многогрішний – гетьман Сіверський», «Короп – європейське містечко» та біографічного довідника «Коропщина в іменах», в якому зосереджено 275 персоналій. Автор видань – бібліограф Коропської ЦБ.

Значного розвитку на Коропщині набуло літературне краєзнавство. 2002 року при центральній бібліотеці створене об'єднання – творчий клуб «Первоцвіти Коропщини», який об'єднав місцевих поетів і прозаїків. Результатом діяльності клубу стало відкриття низки раніше невідомих імен талановитих земляків. За час роботи клубу у видавництвах Чернігівщини та України вийшло в світ понад 40 авторських книг. Укладено та видано три альманахи: «Коропщина літературна», «Сіверяночка», «Придеснянські джерела».

Літературні сторінки «Сіверяночка» і «Придеснянські джерела» в районних газетах «Нові горизонти» та «Коропщина» відіграли неоціненну роль у популяризації творчості земляків. На радіо «Короп FM» регулярно

виходила в ефір передача «У променях слова». Автори оприлюднювали свої твори на сайті «Клуб поезії», друкувалися в колективних збірках, в часописах «Літературний Чернігів», «Зоря вечорова», «Барви», в літературних альманахах та антологіях «Скіфія», «Магія кохання», «Сонячна палітра», «Антологія сучасної новелістики та лірики України», «Антологія сучасної української літератури» тощо.

Клуб широко популяризує своїх авторів. Проводяться літературні зустрічі з читачами, налагоджена плідна співпраця з шкільними та позашкільними закладами, з творчою молоддю. Регулярно зустрічаємось на засіданнях клубу в центральній бібліотеці. Стали доброю традицією відзначення ювілеїв наших поетів і прозаїків, презентації книг. Проводимо й великі літературно-мистецькі заходи. Зокрема, щорічно до Всеукраїнського дня бібліотек в ЦБ проходить літературно-мистецьке свято з нагоди вручення премії імені Василя Нікітіна. Ця премія заснована районною державною адміністрацією 2009 року з ініціативи РТК «Первоцвіти Коропщини».

Рада клубу ініціювала також розробку й затвердження «Районної програми підтримки книговидання місцевих авторів на 2016 – 2018 роки». Нині ця програма успішно діє, і сподіваємось, що цього року вийдуть у світ перші книги.

Додають наснаги нашим поетам і прозаїкам виїзні засідання клубу. Так, у 2014 року відвідали історичні й природні перлини Коропщини – Мезинський Національний природний парк та Мезинський археологічний музей імені Василя Куриленка, а потім зібралися на літературну гостину у садибі зеленого туризму «На краю світу», господарем якої є поет, член нашого клубу Василь Кирилюк. Торік члени клубу відвідали Рихлівський Свято-Миколаївський монастир та побували на літературній гостині у селі Оболоння, в батьківській садибі поетеси Антоніни Гавриленко.

Робота, проведена протягом майже п'ятнадцяти років, дала свої результати: творчість наших літераторів добре знають у районі, а найталановитіших із них – і за його межами. До таких належать Мирон Білоус, Василь Кирилюк, Тамара Висоцька, Світлана Зикун, Світлана Милько. Про авторитет клубу свідчить і те, що його членами є киянки Антоніна Гавриленко та Олена Мітасова, чернігівські поетеси Ірина Мітасова та Надія Мишко-Куліш. Гордістю нашого клубу є самодіяльний композитор Катерина Кулик із села Мезин.

Про літераторів Коропщини і їхню творчість розповідає експозиція літературного міні-музею «Поліська Муза», облаштованого в читальному залі ЦБ.

Літературне краєзнавство бібліотек Коропщини не замикається у вузькому колі місцевих авторів. Різними формами й методами (засідання клубів за інтересами, літературні гостини, презентації книг, публікації в ЗМІ) популяризуємо життя і творчість таких відомих вихідців з нашого краю, як Микола Холодний, Іван Шкурай, Микола Побелян, Геннадій Вовк, Федір Дудко; чернігівських літераторів, що народилися на Коропщині, – Василя Щербоноса, Станіслава Ковалю, Володимира Пилипця, Михайла Сушка, конотопця Дмитра Ковтуна, варвинчанина Володимира Ворони.

Це лише деякі аспекти краєзнавчої роботи бібліотек Коропщини, дещо з досвіду, який, можливо, комусь буде корисним.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧИХ РЕСУРСІВ НІЖИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ

Основними напрямками роботи Ніжинської міської централізованої бібліотечної системи є формування та збереження краєзнавчого фонду, створення до нього довідково-бібліографічного апарату, забезпечення інформаційних потреб користувачів, підготовка бібліографічної продукції, створення власних інформаційних ресурсів, популяризація краєзнавчих документів, поглиблене вивчення історії міста.

Починається краєзнавча робота бібліотеки з формування краєзнавчого фонду – в історичному, народознавчому, природничо-географічному, соціально-економічному та культурному аспектах. Ретельно відстежується вихід у світ кожного видання про край, збираються світлини, фактографічні матеріали тощо. Повноту надходжень доповнює обов'язковий примірник видавництва Ніжинського державного університету ім. М. В. Гоголя, який забезпечує базову повноту краєзнавчого фонду.

Візитівкою центральної міської бібліотеки в краєзнавчій роботі є «Календар знаменних і пам'ятних дат міста Ніжина». Він випускається із 2005 року. До дат додаються світлини, коротка довідка, розміщена у логічній послідовності. Цінність цього видання ще в тому, що вміщені відомості майже ніде до того не були висвітлені, тому інколи вони можуть бути чи не єдиним джерелом інформації. Становлять інтерес рубрики «Це цікаво», «Вони перебували у Ніжині...», «Вони загинули за Україну» (загиблі ніжинці у зоні АТО). Видання містить бібліографію та покажчики.

Завдяки пошуковій роботі створено краєзнавчий дайджест «Ніжин у світовій художній літературі» та «Смакуємо з Гоголем».

Чи не основним брендом міста є славетний ніжинський огірок, тому у центральній міській бібліотеці створено Бібліотечно-огіркове довідкове бюро яке містить інформацію про історію появи огірка на Ніжинщині, людей, які працювали на консервному комбінаті та володіють особистими секретами засолювання огірків. Відвідувачів приваблює розділ «Стратегічний огірковий про запас», де можна дізнатися не лише про технологію вирощування огірків, а й познайомитися з рецептами страв із огірків. А посмакувати консервованими огірками пропонує «Домашній погрібець».

З 2015 року центральна міська бібліотека працює над проектом «Бібліотека+майстер=креатив». У рамках реалізації цього проекту майстри та творчо обдаровані ніжинці збираються обговорити актуальні питання, обмінятися думками за круглим столом у бібліотеці та проводять свої персональні виставки. Така робота згуртовує творчу еліту міста, виникають нові творчі задуми. У 2016 році відбулася презентація картин ніжинської художниці Оксани Грек «Пухнасті історії на полотні», присвячена Всесвітньому дню котів.

Вже стали традиційними виставки творчих робіт майстрів мистецтва. Місцеві ЗМІ анонсують ці культурні події та подають репортажі про відкриття виставок і зустрічі з авторами в стінах бібліотеки. Були організовані і презентовані виставки творчих робіт Таміли Яценко «Диво миловаріння», різьбяра Сергія Святного «Традиційна народна іграшка», сім'ї Старостенко (лозоплетіння та декоративний розпис), Світлани Щітки «Радісні барви творчості» (вишиті картини), Марини Дегтяр «Янголи щоденного щастя» (джгутофілігрань), Олени Пиркової «Панянки у капелюшках» (дизайнер одягу), Світлани Кирдан «Світ краси і

натхнення» (декупаж), Ірини Гузь «Таємниця чарівної нитки» (в'язані іграшки) та ін.

Завжди цікаво і неординарно проходять засідання «Літературної вітальні» при центральній бібліотеці, яка діє з 2002 року. Її членами є місцеві поети, письменники та шанувальники художнього слова. Під час підготовчої роботи до кожного засідання залучаються вчителі, учасники літературно-театральних гуртків, молодь. Творчі зустрічі з Андрієм Кокотюхою «Я балакучий пустун», з Світланою Рижевською «Поезія – то серця мова», з Віктором Абузьяровим «Король ніжинської прози» - лише невелика частка знайомства з літературним надбанням ніжинців.

Приділяється значна увага і популяризації творів літератури місцевих письменників. З 2013 року започатковано серію випусків персональних пам'яток «Літературне сузір'я Ніжина», які присвячені ювілейним датам місцевих поетів: «Я все життя була у полоні поезії» (Світлана Рижевська), «Я пробував себе в віршах і прозі...» (Анатолій Шевельов), «Я бачу не очима, а душею...» (Ніна Олещенко), «Человек рождается может лишь от Любви» (Віктор Абузьяров), «Я виросла у вишневому саду...» (Софія Демиденко), «А я – така... Інакшою не буду» (Валентина Образцова), «Від кохання нині я воскрес!» (Олександр Світлійший) та ін. Для назви видання використовується цитата із власного твору автора, яка відображає сенс творчості людини.

Багато років при Ніжинській центральній міській бібліотеці діє клуб «Краєзнавець». Він об'єднує молоде покоління у роботі по вивченню історії та звичаїв рідного краю. Змістовними та інформаційно насиченими були засідання: «Тільки рідному краю дарую свою душу» (присвячене Григорію Самойленку), «Леся Коцюба – фольклорист, педагог», «І гордий голос Горлача», «Український апостол – Пилип Морачевський» та інші.

З огляду на національне розмаїття населення Ніжина, зрозуміло, що краєзнавча робота не може бути представлена інтересами однієї нації, яка становить більшість, а вимагає уваги до всіх національностей міста. Вагомий доробок у культурі нашого міста належить представникам різних народностей, що живуть на ніжинській землі – це греки, поляки, євреї, ассірійці. Центральна міська бібліотека тісно співпрацює з міською культурно-просвітницькою спілкою поляків «Астер» та міським товариством греків імені Братів Зосимів.

Бібліотекою започатковано цікаву серію листівок «Ніжинські святині». Вже вийшов ряд листівок про архітектурні пам'ятки Ніжина: «Ніжинська Церква Богоявлення Господнього (Замкова)», «Ніжинська церква Вознесіння Господнього», «Ніжинська церква Воздвиження Хреста Господня», «Ніжинський храм Святої Покрови», «Ніжинський Введенський жіночий монастир», «Ніжинський Благовіщенський собор». Саме завдяки цьому проекту зав'язалася тісна співпраця з Центром української культури та мистецтва у місті Києві. За сприяння колективу бібліотеки роботи ніжинських майстрів експонувалися на виставках «Свято новорічної іграшки», «Сонячний Великдень», «Щастя моє». Творча група Центру підготувала відеорепортаж про Ніжин як привабливий туристичний об'єкт. Відео відзнято під час проведення Регіонального туристичного форуму у місті Чернігові, де перебували бібліотекарі та працівники музею з краєзнавчими матеріалами про Ніжин.

Для широкого загалу користувачів призначені бібліографічні списки-персоналії, які були присвячені нашим землякам. Це такі як: «Ольга з Ніжина або Мадам Пікассо» (балерина Ольга Хохлова), «Почесний громадянин Чернігівської області» (партизан Петро Крапив'янський), «Ніжин-Едмонтон: відстань довжиною в життя» (художник Вадим Доброліж), «Його пам'ятає Ніжин» (художник Юлійс

Феддерс), «Задивлений у вірші мандрівець» (письменник Ігор Качуровський), «Видатний ніжинець» (мореплавець Юрій Лисянський) та пам'ятки до книг «Знайомтесь: нове краєзнавче видання», які були присвячені книгам: Г. В. Самойленко «Розвиток художньої культури на Чернігівщині в XIX-на початку XX століття», А. Н. Урывалкин «Хроники Нежинской крепости и Свято-Богоявленской (Замковой) церкви», П. А. Крапив'янський «Шляхами переможців», збірник «Поляки в Ніжині» вип.6, Ю.Ю. Власовець «Незгасимий вогонь пам'яті», О. М. Лазаренко «Спогади про Ніжин: 100 років тому», С. Ю. Зозуля «Ніжин модерної доби» та ін.

Важливо зазначити, що ініціаторами таких заходів виступають як бібліотеки, так і користувачі. Цей факт говорить про те, що бібліотеки – це справжні центри краєзнавчої роботи, адже саме тут можна отримати нові знання, реалізувати свій творчий потенціал, зустрітися з цікавими людьми.

Лариса Притиковська

СІЛЬСЬКІ БІБЛІОТЕКИ – ЦЕНТРИ ВІДРОДЖЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РІДНОГО КРАЮ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ НАРОДУ

Привертаючи увагу населення та громадських структур до сільських бібліотек району, до читання як важливого фактора збереження і розвитку національної культури, підтримки авторитету читаючої людини, посилення мотивації до читання централізована бібліотечна система спрямовує роботу бібліотек у напрямку відродження і збереження історичної та культурної спадщини рідного краю.

Цей процес включає збирання, впорядкування та використання в роботі інформації про історію населеного пункту і району, відродження

імен визначних земляків, записи переказів та спогадів старожилів. Громада з довірою доручає своєму бібліотекареві бути місцевим літописцем. Бібліотечні працівники майже всіх населених пунктів району відповідають за ведення Літописів територіальних громад, що започатковане ще в 2002 році.

Учасники конференції мали змогу познайомитися з літописом територіальної громади на прикладі Седнівської селищної бібліотеки. Щоб робота була плідною, системною і ґрунтовною, бібліотекарі району працюють за програмою «Пишемо літопис рідного краю», яка охоплює відображення і популяризацію історичного минулого краю, розвиток на його території національних культур, реалій соціально-економічного і громадського життя району та області, долучає до мистецької спадщини, висвітлює знання про природу Чернігівщини, її охорону та екологічний стан.

За безпосередньої участі бібліотекарів минулого року краєзнавці району розробили і впровадили у сільських громадах 29 проєктів, встановили 8 інформаційних стендів, на основі вже відомих і нововиявлених архівних і документальних джерел видали чотири збірники статей і матеріалів. За ними – невтомна, творча праця людей, які повертають із небуття забуті події та імена, допомагають нам краще і глибше пізнати минуле, осмислити сьогодення. Одним з перших встановили інформаційний стенд про відомих земляків в Олишівській громаді, підтримали пропозицію місцевого історика-краєзнавця Ярослава Волерта щодо розробки та присвяти колишньому козацькому містечку поштових конвертів та марок. Вже зібрано багато інформації, в тому числі і сільським бібліотекарем, про славетних земляків Олишівки і визначено, кому будуть присвячені перші конверти: художнику Олександру Савченко-Більському, генерал-хорунжому флоту УНР Володимиру

Савченко-Більському, оперному співакові Михайлу Томашевському. Також на одному з конвертів зображено пам'ятник гетьману України Богдану Хмельницькому, який з 1967 року стоїть в центрі селища. До конвертів виготовлено марку із зображенням герба Олишівки.

З кожним роком охочих вивчати історію рідного краю, досліджувати маловідомі, відкривати нові її сторінки стає все більше. В бібліотеках району створюються краєзнавчі кімнати, куточки, кімнати-музеї. Активно і плідно працював в останні роки краєзнавчий осередок у Черниші. Зібрані матеріали поповнюють експозицію музею, яким опікується завідувача сільської бібліотеки-філії.

За ініціативи та й, найчастіше, за організації бібліотечних працівників відбуваються творчі зустрічі з відомими земляками. Так, працівниками центральної районної бібліотеки було організовано та проведено творчий бенефіс знаної Козачки Надії Галковської. В Рудківській сільській бібліотеці відбулася творча зустріч з поетом, заслуженим журналістом України Володимиром Сапоном з нагоди його ювілею. Завідуюча Седнівської селищної бібліотеки спільно з краєзнавцем Ервіном Міденом організували зустріч відомого скульптора Валерія Федічева з земляками, яким він подарував книгу про свою творчість.

Важливою складовою роботи бібліотек району є краєзнавча робота, яка включає загальнорайонні краєзнавчо-пошукові експедиції. Підсумком роботи краєзнавчо-пошукових експедицій стали видані книги: «Борись в ім'я честі», що була презентована громаді минулого року до Дня Незалежності України, «Долі, обпалені Чорнобилем: Чернігівський район», присвячена 30-м роковинам Чорнобильської катастрофи.

Наразі оголошена ще одна загальнорайонна краєзнавчо-пошукова експедиція «Лицарі воїнської доблесті» для збору інформації про воїнів, які брали участь у бойових діях на території інших держав. Ця робота

поєднує спільні зусилля бібліотекарів, вчителів, краєзнавців, самих учасників бойових дій на території інших держав та членів їх сімей і має на меті систематизувати всі зібрані документи, фотоматеріали і спогади воїнів та підготувати до друку ще одне видання, інформація в якому, сподіваємось, буде цікавою і змістовною для широкого кола читачів.

Тетяна Царенок, Андрій Царенок

**ВИСТАВКОВА РОБОТА ВІДДІЛУ АБОНЕМЕНТА
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОУНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА ЯК ЗАСІБ
ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Дослідження історичних, політичних, економічних, етнічних, науково-освітніх, мистецьких та релігійно-культурних процесів у їх регіональних («крайових») вимірах постає надзвичайно актуальною проблемою наукового дискурсу сьогодення. Водночас, як власне краєзнавчі студії, що досить активно розвиваються в наш час, так і краєзнавча складова тих студій, предмет яких є тією або іншою мірою ширшим, мають потребу в популяризації. Важливим завданням сучасних культурних закладів України, зокрема, бібліотек, виступає не лише організація й граничне спрощення доступу до краєзнавчої літератури, але й привернення уваги громадськості до наукових чи науково-популярних праць, що в них на належному рівні висвітлюються різні питання історії розвитку конкретних регіонів. Прикметно, що популяризація краєзнавчих досліджень, як правило, супроводжується популяризацією творів художньої літератури, написаних у межах відповідного «краю»: це дозволяє читачам, із одного боку, скласти уявлення про художню інтерпретацію тих або інших процесів та явищ (наприклад, відомих історичних подій), а з іншого, – більш повно відчутися вияв етнічного й культурного «духу» регіону у творчих зверненнях його мешканців. З цієї

точки зору, запропонована читацькому загалу художня література являє собою суттєве доповнення (і навіть своєрідну «ілюстрацію») до власне наукових досліджень краєзнавчого характеру, оптимізуючи їх популяризацію як серед читачів-фахівців, так і читачів, лише поверхово ознайомлених із історією та сучасністю свого краю.

Загальновизнаним організатором доступу до краєзнавчих студій давнини й сьогодення є Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка. Система засобів популяризації наукової, науково-популярної та художньої літератури, що нею послуговуються працівники цього добре знаного в Україні культурного закладу, відрізняється своєю багатогранністю. Варто відзначити, що розвиток таких засобів інформування читацької аудиторії, як «краєзнавча бібліографія, яка забезпечує підготовку, поширення та використання краєзнавчої бібліографічної інформації» [1, с. 177], взагалі перетворює саму бібліотеку на справжній центр розвитку краєзнавчих студій.

Безперечно, гідним «флагманом» у справі популяризації бібліотекою ім. В. Г. Короленка досліджень про Чернігівщину виступає *відділ краєзнавства*. Водночас, вельми показово, що в цій просвітницькій діяльності в той або інший спосіб беруть участь і інші відділи обласного культурного закладу, зокрема, відділ абонементу.

Специфіка роботи *відділу абонементу* полягає в його прикметній універсальності: постаючи одним із найбільш відвідуваних у бібліотеці, він «обслуговує *всі* [вид. – Т. Ц. і А. Ц.] категорії користувачів» [2, с. 5]. Читацька аудиторія відділу складається не лише з фахівців (у тому числі, й фахівців-краєзнавців – науковців, учителів та ін.), але й із відвідувачів, знання яких про історію Чернігівщини, культурні процеси в регіоні є відчутно обмеженими. Ця обставина вимагає від колективу відділу абонементу систематично вдаватися до проведення різних заходів із

популяризації краєзнавчих досліджень. При чому мова йде про книги як безпосередньо із фонду цього відділу, так і з фонду *відділу зберігання*, звідки читач може замовити потрібну йому літературу за посередництва відділу абонементу.

Однією із традиційних форм інформування користувачів відділу є диференційована *виставкова робота*: численні виставки літератури – постійні та тематичні – являють собою класичний засіб ознайомлення читацького загалу з бібліотечним фондом. Значна кількість виставок, що відкриваються працівниками відділу абонементу, постає доволі дієвим засобом популяризації різноманітних краєзнавчих (головним чином, історико-краєзнавчих) студій.

Наведемо приклади окремих виставок, що, на наш погляд, прямо чи опосередковано відіграють суттєву роль у популяризації літератури про Чернігівський край.

У першу чергу, це постійнодіюча книжкова виставка «*Чернігівщина*», що існує у відділі вже протягом багатьох років. Дві з її структурних частин – «Сторінки історії» та «Героїв подвиги безсмертні» – пов'язані із висвітленням різних епох історії Чернігово-Сіверського краю. До уваги читачів тут представлено чимало наукових та науково-популярних праць (монографії, збірки статей та документів, путівники), на сторінках яких розповідається про відомі й маловідомі події в багатовіковій історії краю, про політичне, економічне, науково-освітнє, художньо-культурне, церковне життя на його теренах тощо. Третя частина виставки – «Чернігівщина літературна» – має на меті ознайомити широку читацьку аудиторію із творами чернігівських письменників та поетів (В. Буденного, С. Дзюби, Д. Іванова, С. Реп'яха та ін.), а також випусками журналу «Літературний Чернігів», що відчутно посилює краєзнавчо-популяризаційний потенціал цієї виставки.

Постійнодіюча виставка літератури *«Календар знаменних і пам'ятних дат»* досить часто нагадує читацькому загалу про відомих політиків, науковців, митців, доля яких була так або інакше пов'язана із Чернігівщиною.

Традиційними для відділу абонементу стали книжкові виставки до свята *Покрова Божої Матері*, коли в Україні відзначається, зокрема, день *козацтва та захисників Вітчизни*. Увазі читачів пропонується значна кількість досліджень, автори яких аналізують різні періоди в історії козацького військово-політичного руху, перебіг подій в історії Гетьманщини, при цьому виявляючи в цілому незмінний інтерес до життя Чернігово-Сіверщини в XVII–XVIII ст. Не можна не згадати, що авторами багатьох праць, представлених на цих тематичних виставках (передусім, окремих монографій та статей на сторінках *«Українського історичного журналу»*, журналу *«Сіверянський літопис»*), є чернігівські історики та краєзнавці (О. Коваленко, Л. Студьонова та ін.).

Цінні історико-краєзнавчі матеріали представлено й на традиційних виставках до дня *пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр.*, дня *пам'яті жертв і вшанування героїв-ліквідаторів наслідків Чорнобильської катастрофи*, а також до дня *Перемоги у Другій Світовій війні*.

Важливим звершенням у справі популяризації краєзнавчої літератури відділом абонементу стала й тематична виставка 2007 р., присвячена *1100-річчю першої літописної згадки про Чернігів*.

Ознайомлення читачів із книгами чернігівських авторів здійснюється й у межах популяризації дитячої літератури. Твори В. Гольцова, А. Сокол та інших дитячих письменників Чернігівщини пропонуються наймолодшій читацькій аудиторії на постійнодіючій виставці *«Почитайко»* та тематичних виставках до міжнародного дня захисту дітей (*«Щоб сонцю і квітам всміхалися діти»* (2016 р.) та ін.).

Наявність значної кількості наукових та науково-популярних історичних праць разом із виразним оформленням за допомогою фотодокументів, репродукцій відомих творів історичного живопису й іконопису, численних ілюстрацій (художник – Я. Беявська) та інсталяцій стверджують презентабельність постійних і тематичних виставок відділу абонементу. Їх успішне функціонування свідчить про те, що виставкова робота й на сучасному етапі розвитку бібліотечної справи постає невід’ємною складовою полівекторної діяльності з популяризації краєзнавчої літератури, що активно здійснюється, зокрема, працівниками бібліотеки імені В. Г. Короленка.

Джерела та література

1. Каганова І. Краєзнавчо-видавнича діяльність Чернігівської ОУНБ імені В. Г. Короленка : сучасний етап та перспективи /Ірина Каганова //Сіверян. літопис. – 2015. – № 4. – С. 177–181.

2. Чернігівська державна обласна універсальна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка /за ред. П. В. Грищенка. – Чернігів, 2007. – 16 с.

Петро Грищенко, Олена Сльозка

З ВІДКРИТИМ СЕРЦЕМ ДО ЛЮДЕЙ: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ДИРЕКТОРА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА (1959-1978 рр.) П. О. ГУЧЕНКА

Цього року виповнюється 100 років від дня народження колишнього директора Чернігівської державної обласної бібліотеки ім. В. Г. Короленка, учасника Другої світової війни, заслуженого працівника культури України Пилипа Омеляновича Гученка.

19 найпродуктивніших, найкращих років життя Пилипа Омеляновича тісно пов’язано з бібліотечною справою, з розвитком та

збереженням бібліотечної мережі на Чернігівщині. Його роботу всі ці роки відзначали творчий підхід до поставлених завдань, їхнього розв'язання і завжди базувалося на таких поняттях як «культура» та «інтелект».

Народився Пилип Омелянович Гученко 5 липня 1916 року на Полтавщині. Після закінчення у 1940 році Ленінградського університету працював лаборантом кафедри історії СРСР та УРСР Чернівецького університету, викладав у Ленінградському інституті іноземних мов та інституті фізкультури ім. Лесгафта, читав історію у тамтешньому ремісничому училищі №13.

Під час війни – начальник штабу окремого дивізіону 533 мінометного полку 42 Армії Ленінградського фронту (січень – вересень 1944 р.). Інвалід 1-ї групи. Майор. Демобілізований у званні капітана. Нагороджений орденами «Отечественная война. 1-я степень», «Красная звезда», медаллю «За оборону Ленинграда», іншими.

Його організаторські та людські якості на попередніх роботах були помічені і у 1959 році йому доручено очолити головну бібліотеку Чернігівщини. Продовжуючи кращі традиції попередніх керівників Е. І. Віленської, Ф. І. Амчиславської, М. Д. Даниленка він згуртував колектив однодумців. Саме під його керівництвом бібліотеку було виведено на якісно новий, вищий рівень.

Жахливими у ті часи були умови обслуговування користувачів в обласній бібліотеці. Отож, від початку своєї роботи багато сил і енергії віддано боротьбі за переведення бібліотеки в нове, достойне для обласного закладу приміщення, створення належних умов для роботи як користувачів, так і працівників. Саме П. О. Гученко очолив громадський рух, активність якого в решті-решт дала свої плоди: бібліотеку у січні 1974 року переміщено до нинішнього, значно кращого приміщення.

В той час під керівництвом П. О. Гученка було вирішено безліч складних питань по його пристосуванню під бібліотеку, переміщення фондів, розгортання нової структури обслуговування користувачів.

Під керівництвом Пилипа Омеляновича більш різноманітною та дійова стала культурно-дозвілєва діяльність книгозбірні. Саме під час його роботи відновлено систему об'єднання користувачів за інтересами: краєзнавців – «Клуб краєзнавець», любителів мистецтва – «Світ прекрасного», клуб знавців англійської мови «Спікерз». Вони успішно працюють по-сьогодні.

За час роботи П. О. Гученко багато зусиль доклав для перетворення обласної бібліотеки у провідний науково-інформаційний, культурно-просвітницький та методичний центр. Цього досягнуто завдяки згуртування колективу однодумців, завдяки яким бібліотека досягла кращих показників у науковій та бібліотечно-бібліографічній діяльності. Загалом, з його ім'ям пов'язано чимало структурних змін і нововведень у практиці роботи бібліотек області: створення методичних кабінетів, координація методичної роботи, визначення опорних бібліотек та закріплення за ними сільських книгозбірень, створення методичних рад та системи кураторства, аналізування планів і звітів районних бібліотек тощо.

Велику увагу, наприклад, Пилип Омелянович приділяв накопиченню наукового потенціалу бібліотеки. За час його керівництва бібліотека отримала статус наукової, що зумовило переорієнтацію певних напрямків її діяльності, зокрема видавничої. Від 1972 року і до цього часу видається бібліографічний покажчик «Література про Чернігівську область», від 1974 року – календар «Знаменні і пам'ятні дати по Чернігівській області». Організаційно ним було забезпечено кількарічну досить складну роботу

бібліотеки на допомогу авторському колективу та редколегії тому «Історія міст і сіл УРСР. Чернігівська область».

Постійною турботою директора були кадри, їхній фаховий рівень і найбільш раціональна розстановка. Особливо гостро ця проблема постала після переміщення бібліотеки на початку 70-х років минулого століття в нинішнє приміщення у зв'язку з впровадженням нової структури бібліотеки. В початковий період його роботи поряд з читальним залом і абонементом в структурі бібліотеки з'явився сектор патентів, нотно-музичний сектор, сектор іноземної літератури, методичний та бібліографічний відділи. У 1974 році створено галузеві відділи: технічної літератури, мистецтва, обслуговування працівників сільського господарства, збереження фондів.

У цей період яскраво розкрилися організаторські здібності П. О. Гученка, його прагнення і вміння досягти більшого. За ініціативою Пилипа Омеляновича тоді було затверджено план розвитку бібліотечної мережі Чернігівської області, який після успішного втілення у життя, забезпечив відкриття стаціонарних бібліотек у кожному населеному пункті області, де мешкало 500 і більше жителів.

Результативною виявилися робота по реформуванню у 1974-1980-рр. сітки бібліотек області, проведення централізації. Пилип Омелянович брав безпосередню участь у підготовці базових бібліотек передового досвіду, проведенні зональних семінарів-практикумів, де пройшли навчання всі директори та провідні спеціалісти майбутніх районних і міських ЦБС.

З великою повагою ставився П. О. Гученко до ветеранів бібліотеки, підтримував і заохочував творчу працю молоді. Завдяки його інтелігентності, високим людським моральним якостям йому вдалося створити навколо себе ауру потрібності праці бібліотекаря. В передостанній рік його трудової біографії широко відзначено 100-річчя

від часу заснування бібліотеки, достойно пошановано організаторську працю директора та колективу бібліотеки Грамотою Президії Верховної ради УРСР.

Впродовж всього трудового шляху Пилип Омелянович поєднував самовіддану професійну діяльність з активною громадською роботою. Багато років він був членом обкому профспілки працівників культури, позаштатним лектором обкому Компартії України, пропагандистом теоретичного семінару працівників бібліотеки, загалом шанованою і колективом, і бібліотечною громадськістю людиною. В колективі і досі згадують численні заходи, святкування трудових ювілеїв працівників, учасником яких разом зі своєю дружиною Валентиною Андріївною завжди був Пилип Омелянович .

За багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм П. О. Гученка до його бойових нагород орденів «Вітчизняна війна 1-го ступеню» та «Червоної зірки», медалей «За оборону Ленінграда» інших, додалися медалі «Ветеран праці» та «За доблестный труд, в ознаменованіе 100-летия со дня рожде́ния В. И. Ленина», Почесні Грамоти Міністерства культури СРСР та УРСР. У 1976 році йому присвоєно звання «Заслужений працівник культури УРСР».

Життєвий шлях Пилипа Омеляновича Гученка – типовий для керівників того часу, зокрема тих, хто піднявся до посади керівника закладу обласного рівня власним розумом, працездатністю. Все його життя – приклад відданого служіння обраній справі, вірності своїм ідеалам і переконанням. Усім колегам, близьким людям Пилип Омелянович назавжди запам’ятався як досвідчений фахівець, ініціативний організатор, цілеспрямована особистість, люблячий чоловік і турботливий батько. Своїм прикладом, вимогливістю, великим професійним досвідом

він виховав не одне покоління фахівців бібліотечної справи, які з вдячністю вклоняються його світлій пам'яті.

Наталія Карбовська

**РОБОТА З ПАТЕНТНИМИ ДОКУМЕНТАМИ У ЧЕРНІГІВСЬКІЙ
ОУНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА ТА БІБЛІОТЕКАХ ОБЛАСТІ:
(середина 60-х – 80-ті рр. XX ст.)**

На виконання постанови Ради Міністрів СРСР № 607 від 14 червня 1962 р. «Про покращення охорони державних інтересів в галузі винаходів і подальшому покращенні організації винахідництва в СРСР» від 1963 року у читальному залі ОУНБ ім. В. Г. Короленка розпочато роботу зі спеціальними видами документів, до яких належать описи винаходів (патенти), бюлетені, перфокарти. На той час патентний фонд бібліотеки налічував 25 тис. документів і користувалися ними інженерно-технічні працівники промислових підприємств, конструкторських бюро, науково-дослідних інститутів, науковці, викладачі, винахідники та раціоналізатори. За перший рік роботи з патентами працівниками відділу було видано для ознайомлення і вивчення 2 432 примірники патентів, з яких 8 винаходів знайшли практичне застосування на підприємствах міста і області.

У 1963 р. вперше було запроваджено іншу форму роботи – перегляди літератури безпосередньо на виробництві. На підприємство вивозилося 150-200 книг і спецвидів літератури за фахом виробництва. Бажаючих тут же записували до бібліотеки і видавали книги. Перший перегляд літератури було влаштовано на Чернігівській ТЕЦ.

Бібліотекарі сприяли створенню на великих підприємствах патентних бюро і груп на громадських засадах та профільних патентних фондів. Систематично надавались консультації окремим раціоналізаторам та винахідникам. Зацікавленість спеціалістів та можливість отримання

матеріального ефекту від впровадження винаходів на виробництві показала необхідність налагодження роботи по консультуванню з винахідництва та раціоналізації. Тому 1 січня 1965 р. при читальному залі був заснований сектор патентів.

З метою подальшого поглиблення роботи з патентами, інформування про надходження нової патентної літератури була створена мережа громадських інформаторів на великих підприємствах, які і знайомили колективи з новими надходженнями.

Виїзди на підприємства стали регулярними. Так, у 1965 р. їх було здійснено 13. Інформацією були охоплені найбільші промислові зони області, а також міста Чернігів, Прилуки та Ніжин. Деякі виїзди були багатоденними. Підприємства області того року практично застосували на своїх виробництвах 20 винаходів. Економічний ефект від застосування винаходів – 3,474 тисячі карбованців [6, 15].

З часом практика показала, що колективні перегляди ставали більш дієвою формою роботи, коли вони організовувалися або по одному конкретному питанню, або за темою профілю виробництва. В подальшому проводились і огляди для конкретної групи спеціалістів або для працівників окремих цехів. Наведемо конкретний приклад. Так, на комбінаті синтетичних волокон у цеху витяжки шовку треба було механізувати процес перенесення шпуль до машин. Після вивчення наявного фонду було відібрано патентну літературу по механізації вантажно-розвантажувальних робіт. Безпосередньо в цеху був проведений колективний перегляд цієї літератури. Спеціалістами було відібрано 36 винаходів. Раціоналізатори А. Р. Бібіков та Н. С. Акулов механізували цей трудомісткий процес, використавши винахід «Устройство межоперационного транспортирования изделий» і заощадили 5000 крб. [7].

У 1968 р. була застосована нова форма роботи – проведення обласного огляду-конкурсу по відбору цінної патентної літератури і застосування її у виробництві. Захід проводився протягом року разом з Обласним товариством винахідників і раціоналізаторів. Він значно поживав роботу інженерно-технічних працівників по відборі і застосуванню окремих винаходів у виробництво.

Комплектування фондів спецвидів літератури координувалося з бібліотекою Всесоюзного науково-дослідного інституту машин для виробництва синтетичних волокон (ВНІМСВ). Обласна бібліотека щорічно отримувала всі вітчизняні описи винаходів, каталоги, збірники стандартів, преїскуранти, а ВНІМСВ одержував ці документи по зарубіжних країнах. Крім основної функції – функції вивчення і впровадження технічних рішень в практику виробництва, фонд винаходів використовувався винахідниками для перевірки своїх рішень на патентну чистоту, вивчення рівня розвитку техніки.

Робота патентного сектору висвітлювалась на сторінках союзної, республіканської та місцевої преси. Так, у бюлетні «Научные и технические библиотеки СССР» №1 за 1970 р. директор ЦНТБ Міністерства легкої промисловості О.І. Уличний, серед іншого, розкрив колективні форми роботи сектору патентної літератури ЧДОУНБ ім. В. Г. Короленка на Чернігівському камвольно-суконному комбінаті.[5] Також можна відзначити публікації завідувачки технічного відділу ОУНБ ім. В. Г. Короленка Г. Х. Жутовської на сторінках газети «Радянська Україна»[2], заступника директора бібліотеки Д. П. Єдомахи у газеті «Деснянська правда»[1], кореспондента «Радянської України» по Чернігівській області В. Котова [4]. На сторінках газет, в ефірі обласного радіо працівники патентного сектору виступали з оглядами нової літератури на допомогу виробництву.

Обласною бібліотекою проводилася значна методична робота на допомогу пропаганді технічної літератури у бібліотеках області. Зокрема старшим бібліотекарем читального залу Г. Х. Жутовською був зроблений аналіз звітів та планів роботи бібліотек області по пропаганді технічної літератури за 1965 рік. Підсумком цієї роботи стало окреме видання, що побачило світ у 1966 р. В аналізі була відзначена робота сільських бібліотек Семенівського району (с. Медведівка, с. Жовтнєве), Ріпкинського району (с. Ново-Українка). Відзначені Ніжинська, Бахмацька, Прилуцька міські бібліотеки, Щорська і Талалаївська районні бібліотеки [3]. В аналізі зазначалось, що бібліотекам необхідно знати економічний профіль своїх районів, аналізувати професійний склад населення, адже у Чернігівській області діяло на той час понад 50 великих підприємств. Майже у кожному районі були цукрові, спиртові, цегельні заводи, швейні фабрики, льонозаводи, ремонтні майстерні, відділення сільгосптехніки. Тому в «Аналізі річних звітів та планів роботи бібліотек по пропаганді технічної літератури» і було наголошено на важливості проведення бібліотечних заходів тісно пов'язаних з конкретними запитами промислового та сільськогосподарського виробництва.

1 січня 1974 р. було створено спеціалізований відділ технічної літератури з сектором патентів. У відділі працювало 4 працівники, завідувачкою призначили Ганну Жутовську. На цей час патентів було 222 196 примірників [8, 42].

У 1975 р. при обласній бібліотеці було створено консультаційний пункт Всесоюзного Товариства Винахідників та Раціоналізаторів (ВТВР), члени якого широко пропагували і впроваджували нові технічні рішення в практику виробництва, допомагали проводити перевірку винаходів на патентну чистоту, надавали допомогу раціоналізаторам і винахідникам в оформленні заявок на винахід, оприлюдненні формули винаходу тощо.

Консультант ВТБР працював у бібліотеці тричі на тиждень. За перший рік роботи пункту новатори одержали понад 200 консультацій з різних питань патентознавства [9, 77].

Широкий показ патентної літератури практикувався на обласних нарадах, семінарах, конференціях ВТБР, на Всесоюзній нараді спеціалістів будівельних підприємств, на Всесоюзній нараді раціоналізаторів і винахідників підприємств легкої промисловості.

У зазначений період сектор патентної літератури працював динамічно, якщо спочатку проводились перегляди у стінах бібліотеки, то з часом відбувались багатоденні перегляди літератури на підприємствах області. Так, у 1980 р. з 46 масових інформаційних 33 було проведено на виробничих ділянках [10, 20]. На 1.01.81 р. у фондах бібліотеки було 509 245 патентів. У 1982 р. вже проводився місячник по пропаганді технічної літератури на Чернігівському заводі автозапчастин, на якому було представлено 4,5 тисячі джерел інформації з різних аспектів економії металу. До бібліотеки записалось 183 читачі [11, 32].

У 1985 р. технічний відділ ЧОУНБ В. Г. Короленка за оперативний пошук і підбір для впровадження винаходів, науково-технічних досягнень і змістовне проведення днів інформації був нагороджений Почесною грамотою управління культури Чернігівського облвиконкому.

До 1986 р. Чернігівський ЦНТІ не мав штатів, приміщень та обладнання для комплектування і обробки патентного фонду і тому патентами комплектувалась обласна бібліотека. У 1986 р. була збудована сучасна будівля для ЦНТЕІ і на виконання наказу №7 від 08.01.1986 р. управління культури Чернігівського облвиконкому та з метою більш повного використання патентного фонду спеціалістами народного господарства і виробничниками, поглиблення координації комплектування фондів бібліотек і органів науково-технічної інформації ЧОУНБ

ім. В. Г. Короленка передала Чернігівському регіональному центру науково-технічної інформації 745 711 одиниць зберігання на суму 50994 крб. 49 коп. та довідкові матеріали до патентного фонду. Сектор патентної літератури відділу технічної літератури ОУНБ ім. В. Г. Короленка припинив своє існування. Відділ технічної літератури продовжував співпрацю з ЦНТЕІ по інформаційному обслуговуванню спеціалістів промисловості, сільського господарства, транспорту, побуту та торгівлі матеріалами з книг та періодичних видань.

Таким чином, з 1963 році обласною бібліотекою було розпочато активну роботу зі спеціальними видами документів. З того ж року активно комплектувався патентний фонд бібліотеки. При читальному залі бібліотеки був створений сектор патентної літератури. Головним завданням сектору було ознайомлення інженерно-технічних працівників, винахідників з виробничо-технічною літературою, з залученням різноманітних форм бібліотечної роботи. У результаті впровадження у виробництво винаходів, відібраних у бібліотеці, отримувався значний економічний ефект.

Робота відділу документів з економічних, технічних, природничих та сільськогосподарських наук і зараз проходить у тісній співпраці з технічними бібліотеками підприємств області, Чернігівським ЦНТЕІ.

Джерела та література

1. Єдомаха Д. Бібліотеки-виробництву /Д. Єдомаха //Деснян. правда. – 1976. – 1 черв. – С. 2
2. Жутовська Г. Х. Бібліотека і патент /Г. Жутовська //Радянська Україна. – 1971. – 27 серп. – С. 2.
3. Жутовська Г. Аналіз річних звітів та планів роботи бібліотек по пропаганді технічної літератури /Г. Жутовська. – Чернігів, 1966. – 8 с.

4. Котов В. Палац книги /В. Котов //Радянська Україна. – 1977. – 6 трав. – С. 4
5. Уличный О. И. Смотр проходит успешно /О. Уличный //Научные и технические библиотеки СССР. – 1970 – №1. – С. 5-9.
6. Звіт про роботу Чернігівської Державної обласної бібліотеки ім. В. Г. Короленка за 1965 рік. – 92 с.
7. Звіт про роботу Чернігівської Державної обласної бібліотеки ім. В. Г. Короленка за 1971 рік. – 105 с.
8. Звіт про роботу Чернігівської Державної обласної бібліотеки ім. В. Г. Короленка за за 1974 рік. – 118 с.
9. Звіт про роботу Чернігівської Державної обласної бібліотеки ім. В. Г. Короленка за 1975 рік. – 126 с.
10. Звіт про роботу Чернігівської Державної обласної бібліотеки ім. В. Г. Короленка за 1980 рік. – 99 с.
11. Звіт про діяльність Чернігівської Державної обласної бібліотеки ім. В. Г. Короленка в 1982 році. – 126 с.
12. Отчет о деятельности Черниговской государственной областной универсальной библиотеки им. В. Г. Короленко за 1986 год. – 37 с.

Надія Прочай

З ІСТОРІЇ ІЧНЯНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДОРОСЛИХ

Роком заснування Ічнянської районної бібліотеки для дорослих вважається 1894 р. (перша згадка про громадську бібліотеку в містечку). У журналі Борзенського повітового земського чергового зібрання за 1894 рік міститься доповідь про підтримку Ічнянської громадської бібліотеки видачею допомоги [4, с.75-76].

Бібліотеку-читальню для загалу в Ічні було відкрито у 1896 р. постановою Іченських волосних зборів. Фонд бібліотеки складали

249 книг на суму 100 крб. Через брак коштів ця єдина бібліотека через декілька років була закрита [1, с. 79].

У звіті «О сельских библиотеках» Чернігівської губернської земської управи за 1899 рік зазначено: «У 1899 г. получено разрешение на открытие библиотек-читален: Ичня, Ивангород, Парафиевка, Гужовка, Шиловичи, Монастырище» [5, с. 262-263].

За енциклопедичним довідником «Чернігівщина» (1990 р.) у 1908 році в Ічні було засновано Ічнянське вище початкове училище, діяли поштове відділення, лікарня, земська і міністерська школи, бібліотека.

Після Жовтня 1917 року на Першому Чернігівському губернському з'їзді Рад у квітні 1919 року розглядалось питання і про народну освіту та культурно-освітні заклади. Всі бібліотеки було взято на державне утримання. Губревком видав також розпорядження, за яким встановлювалася охорона конфіскованих панських бібліотек, здійснювалася передача їхнього фонду народним бібліотекам. У поміщицьких маєтках відкривались народні будинки, при них організовувались бібліотеки й читальні. Всього в квітні 1919 року в губернії працювало 172 бібліотеки, у тому числі 104 – на селі.

Після буремних подій 1917-го року з реквізованих панських книгозбірень (Галагана та Дабижи) було сформовано Іченську публічну бібліотеку – першу культурну інституцію, народжену революцією [2, с.88-89].

Бібліотека розпочала свою роботу як складова товариства «Просвіта» і займала, ймовірно, одне з приміщень Маслових. Василь Чумак, учень Городнянської чоловічої гімназії, згодом поет, став бібліотекарем новоствореної книгозбірні.

Згодом бібліотека перемістилась до будинку Бови (зберігся, навпроти будинку Маслових).

Класик української літератури Степан Васильченко, що повернувся до рідної Ічні з фронтів імперіалістичної війни відвідав бібліотеку і був задоволений її роботою: «Добре було б, щоб бібліотекою користувались не лише дорослі, а й діти. Школярі, гімназисти, молодь – наше майбутнє. Про їх слід насамперед подбати, і від того, в якій мірі ми забезпечимо їхню духовну спрагу, вимірюється вага і значення нашої праці».

За радянських часів бібліотеки в Ічні розміщувалися у відібраних («націоналізованих») від церковних громад помешканнях.

Перша радянська бібліотека в місті була у будинку Миколаївського храму (знищений комуно-радянськими окупантами, збереглася дзвіниця) на вул. Гончарівка, 2. Коли церковний добротний будинок було використано під житло, ймовірно, бібліотека перебазувалася до іншої церковної будівлі – сторожки (не збереглася), але вже іншого, Успенського храму, що стояв на території колишнього Іченського замку. Нині на місці церкви та погосту – сквер з пам'ятниками Тарасу Шевченку та Василю Чумаку.

Згодом бібліотека була розміщена на другому поверсі старовинного двоповерхового будинку (не зберігся, ймовірно, це був будинок купця Гуценка, який стояв теж на території козацького замку, на розі вулиць Головної (Мостік, колишньої Леніна, нині Гоголя). Вгору, до бібліотеки вели дерев'яні сходи.

За документами Ніжинського архіву у 1924 році завідуючою Ічнянської міської бібліотеки (об'єднувала і дорослу, і дитячу) була Добриловська Надія Митрофанівна – службовець, безпартійна, мала вищу освіту. Працювала на посаді бібліотекаря з 1 грудня 1923 року. Бібліотека мала 908 книг. Її послугами користувалося 162 користувачі.

В Ніжинській окрузі того часу за матеріалами Ніжинського архіву були ще книгозбірні в Монастирищі (1840 книжок, 610 користувачів) та с. Припутні (40 книжок, 226 користувачі).

Під час Другої світової війни бібліотечний фонд Ічнянської бібліотеки був знищений. За допомогою читачів та добродійних пожертвувань після війни він був відновлений.

У повоєнні роки бібліотечна справа розвивалась більш успішно. Якщо в 1940 році у двох бібліотеках Ічні налічувалося 20 тис. книжок, то у 1957 році їх стало 32 тис., а у 1970 році кількість бібліотек збільшилась до 8 з книжковим фондом 93 тис. томів.

Після XX з'їзду КПРС (1956 р.) був поновлений обмін книгами між бібліотеками. Ічнянська бібліотека для дорослих через міжбібліотечний абонемент виписувала на замовлення читачів книги з бібліотеки ім. Леніна (Москва). Серед надісланих книг були історичні праці дореволюційних істориків: М. Костомарова, П. Куліша, Д. Яворницького та ін.

При Ічнянській бібліотеці для дорослих діяв краєзнавчий гурток, до якого входили активні читачі – любителі місцевої історії, викладачі шкіл, старожили. В активі гуртка було 17 чоловік. Гуртківці влаштовували літературні вечори на теми, пов'язані з місцевою історією. Саме за допомогою таких вечорів багато жителів Ічні ближче ознайомилися з життям і творчістю своїх видатних земляків [1, с.244].

У 1958 році, відзначаючи 80-річчя від дня народження класика української літератури, уродженця м. Ічні Степана Васильовича Васильченка, бібліотечна рада на чолі з тодішнім директором Вірою Григорівною Рудавською та з широким активом читачів увійшла з клопотанням до виконавчого комітету районної Ради депутатів трудящих про присвоєння бібліотеці для дорослих імені Степана Васильченка. Виконком спеціальним рішенням підтримав і затвердив пропозицію

бібліотекарів. Одночасно він ухвалив присвоїти ім'я Василя Григоровича Чумака дитячій районній бібліотеці. Також було вирішено бібліотечними працівниками обладнати в бібліотеці літературно-меморіальний куток письменника. Підтримала пропозицію і дитяча бібліотека, вирішивши обладнати куточок, присвячений поету-земляку Василю Чумаку. Райвиконком схвалив дані рішення бібліотек і виділив для обладнання куточків 2000 крб.

Ініціатива ічнянських книголюбів дістала високу оцінку поета-академіка Павла Тичини: «Гаряче вітаю почин Ічнянських бібліотекарів. Можна сподіватися, що підтримана місцевими організаціями їх ініціатива знайде багато прихильників серед письменників, комсомольців, працівників культурно-освітніх закладів. Літературно-меморіальні кутки – велика культурна справа. Хорошому почину – широку дорогу» [6, с.31].

У 1970 році в Ічнянському районі працювала 41 державна і профспілкова бібліотека. Проте їхня робота була дуже заполітизована. Багато сил та енергії бібліотекарі витрачали на пропаганду політики та історії КПРС, на виявлення і списання чомусь заборонених книг. У бібліотекарів не вистачало часу на виконання основного завдання – бути компасом у книжковому морі, допомагати дорослим і дітям обрати потрібну книжку [1, с.244].

У 1978 році відбулася централізація бібліотечної системи. Утворились нові відділи та збільшився штат центральної бібліотеки [1, с.256].

З початку 80-х рр. ХХ ст. Ічнянська бібліотека для дорослих розташована у приміщенні районного Будинку культури на площі Перемоги, у центрі міста.

Джерела та література

1. Балабай, В. І. На землі Ічнянській / В. Балабай. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2004. – С. 79; С. 244; С. 256.
2. Бурляй, Ю. Спалах / Ю. Бурляй. – К.: Молодь, 1969. – С. 88-89.
3. Гудименко, Л. Родинне гніздо Василя Чумака / Л. Гудименко. – К.: Щек і Хорив, 2006. – 95 с.
4. Доклад о поддержке Иченской общественной библиотеки выдачею пособия // Журналы Борзенского уездного земского очередного собрания. [21 мая 1894 г.]. – Новозыбков, 1895. – С. 75-76.
5. О сельских библиотеках // Отчет Черниговской губернской земской управы за 1899 год. – Чернигов: Тип. губ. Земства, 1900. – С. 262-263.
6. Тичина, П. Прекрасна ініціатива / Павло Тичина // Соц. культура. – 1959. – №4. – С. 31.
7. Чернігівщина: енциклопедичний довідник. – К.: УРЕ ім. М. П. Бажана, 1990. – С. 61; С. 284.
8. Федірко, Г. О. Бібліотека – душі основа / Г. Федірко // Труд. слава. – 1998. – 30 верес. – С. 3.

Людмила Студьонова

«ЯКЩО НАЩАДКИ ЗАПРОСЯТЬ ЗВІТ ЗА НАШУ ДІЯЛЬНІСТЬ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ, МИ ЇМ ПОКАЖЕМО НАШІ БІБЛІОТЕКИ»

Ці слова належать А. де Монзі – одному із міністрів Франції і як найкраще дають можливість розкрити тему даного повідомлення. Мова піде про значення ОУНБ ім. В. Г. Короленка в гуманітарній сфері не лише для відомих чернігівців.

Після Лютневої революції 1917 року важкі часи торкнулися і бібліотеки, які тривали кілька років. Історично вважається, що з 1922 року

бібліотека розпочала регулярно працювати. У січні цього ж року їй присвоєно ім'я В. Г. Короленка. Бібліотека приваблювала різних читачів. Наприкінці 20-х – на початку 30-х років група чернігівської молоді організувала гурток «Друзі книги» на чолі із Олександром Селівановим і Веніаміном Гордоном. Гуртківці часто виступали з доповідями на літературні теми перед читачами різних аудиторій. Ці виступи носили, з точки зору того часу, протиправний характер. Серед учасників гуртка була Лідія (Ладя) Михайлівна Могилянська, дворянка за походженням, дочка письменника Михайла Михайловича Могилянського, її брат Дмитро Тась (літературний псевдонім), молоді письменники Марко Вороний, Олександр Соколовський, які були знайомі з київськими літераторами Миколою Зеровим, Максимом Рильським, Григорієм Косинкою, Тодосем Осьмачкою. Поступово гурток перетворився на підпільну організацію «Демократична Спілка». Свої наміри підпільники виклали у «Воззванні Центрального Исполнительного Комитета Демократического Союза ко всем трудящимся». Останні рядки відозви були такими: «Долой диктатуру мошенников и грабителей! Да здравствует Демократическое Право! Да здравствует Учредительное Собрание!». 15 січня 1929 року розпочались арешти членів «Демократичної Спілки». У Києві судили 66 осіб, серед них – 21 чернігівець. Кримінальну справу було заведено і на завідуючого бібліотекою Івана Семеновича Дроздова. Пізніше Ладя Могилянська, її брат Дмитро і батько загинули у сталінських концтаборах. Така ж доля спіткала Марка Вороного, Олександра Соколовського.

Після того, як бібліотеку помітили правоохоронні органи, увага до неї з боку преси стала винятковою. Так, ганьбою називався той факт, що у відділі «Історія революційного руху» поруч із марксистською літературою стоять книги історика Василя Ключевського. Критика газети «Більшовик» на адресу бібліотеки тривала до початку війни.

Після визволення Чернігова від німецько-фашистських окупантів бібліотека розпочала свою роботу у виділеному їй приміщенні по вулиці Попудренка, 60 (будинок знесений). Пізніше читальний зал розмістився на території Єлецького монастиря (церква Петра і Павла). Тут же оселився фонд дореволюційної краєзнавчої літератури – справжній скарб для дослідників чернігівської минувшини. В цей час у Чернігів, для роботи в редакції газети «Деснянська правда» приїхав молодий журналіст Володимир Олексійович Чивіліхін – випускник факультету журналістики МДУ, майбутній відомий письменник. Пристрастю Володимира Олексійовича були книги і бібліотеки. Чернігів йому дуже сподобався, він захопився його історією. Аби знати про неї якомога більше, Чивіліхін записався до нашої бібліотеки. Як він сам згадував, бібліотекар порадила йому прочитати «Слово о полку Ігоревім». Багато сторінок присвячено цій книзі в останній, великій праці самого Володимира Чивіліхіна – в романі-есе «Пам'ять», де він написав: *«не могу себе представить, как бы сложилась моя жизнь, если б своевременно не познакомился со «Словом о полку Игореве»*. Інтерес Чивіліхіна до цього періоду історії також був викликаний знайомством з Петром Дмитровичем Барановським. Легендарний дослідник давньоруської архітектури і реставратор світового значення тоді як раз досліджував і відроджував у Чернігові П'ятницьку церкву, що постраждала під час бомбардувань міста у 1941 і 1943 рр. У фондах нашої бібліотеки і досі зберігаються цікаві видання XIX ст., присвячені цьому пам'ятнику початку XII ст., які, можливо, тримали у своїх руках Барановський і Чивіліхін.

Дружина відомого українського письменника Олексі Десняка Ольга Степанівна мешкала у Чернігові. Вона часто відвідувала сектор краєзнавчої літератури. Дарувала книги свого чоловіка, які у 1970-ті роки перевидавалися. Їх син, Олександр Олексійович Руденко-Десняк,

випускник факультету журналістики МДУ, пізніше очолював редакцію журналу «Дружба народів». Однак не розривав духовного зв'язку з Батьківщиною та українською культурою. Кожного літа він гостював в Ольги Степанівни, одночасно працюючи над монографією про Михайла Стельмаха. У читальному залі нашої бібліотеки Олександр Олексійович вивчав твори письменника українською мовою, літературно-критичні видання про творчість Стельмаха. Монографія О. О. Руденка-Десняка «Верность герою: размышления о прозе Михаила Стельмаха» була видана у Москві 1980 року.

Відомий український мистецтвознавець та історик Людмила Андріївна Пляшко, науковець та провідний мистецтвознавець у відділі науково-історичних досліджень «Укрпроектреставрації», деякий час теж була користувачем нашої бібліотеки. На початку 1980-х років Людмила Пляшко працювала над чотиритомником «Памятники градостроительства и архитектуры УССР». Вона самостійно обстежувала пам'ятки архітектури, церкви з іконостасами в Чернігівській області. Їм присвячено четвертий том видання. Людмила Андріївна автор реконструкції Ніжина на початок ХІХ ст., містечка Березни у Менському районі, книг «Город. Писатель. Время. Нежинский период жизни Н. В. Гоголя», «Подорож до міста ХVІІІ століття» (про Чернігів).

Були й «екзотичні» читачі. Троє студентів з Танзанії, студентів Мінської політехніки, приїхали до нашої бібліотеки з метою написати курсові роботи про стародавні пам'ятки архітектури Чернігова. Один з них більш-менш володів російською мовою. І тим не менше хлопці з далекої африканської країни, користуючись словниками, понад три дні без перерви на обід вивчали надану їм літературу з краєзнавчого сектору. Курсанти Чернігівського училища внутрішніх справ МВС України з Афганістану також відвідували нашу бібліотеку. Вибрати потрібну книгу

їм допомагали бібліотекарі відділу абонементу. Контрольні роботи і реферати курсанти писали з історії Чернігівщини.

Група географів і філософів з Московського державного університету на чолі із Вірою Сергіївною Блащенковою завітала до нас влітку 1999 року з метою ознайомитись зі статистичними матеріалами, виданими у Чернігові. Це необхідно було для вивчення історичного, політичного, економічного обличчя Чернігівської області. До кінця року вчені мали видати довідник про країни СНД – Росію, Україну і Білорусію. У відділі краєзнавства московські гості пропрацювали кілька днів.

Не вперше до Чернігова завітав правнук поета Миколи Андрійовича Вербицького Олексій Вербицький, кореспондент московського журналу «Встреча» – професійного видання для працівників культури. Один з його візитів – це відрядження у бібліотечних справах. Журналіст кілька днів провів у стінах нашої бібліотеки. Знайомився з її роботою і проблемами. А потім на сторінках «Встречи» з'явилась велика стаття Олексія Вербицького за назвою «Широко раскрытые двери». Лейтмотивом цієї публікації є слова автора: *«Никто не неволит, никто не зазывает, но поток читателей, несмотря на мощную, оболванивающую пропаганду телевидения, не уменьшается. ...Важна ли роль библиотек в сегодняшнем скудном быту? Да, важна»*. Тому що, на думку правнука нашого великого земляка, книга вчить мудрості, до того ж, показує: переживемо лихоліття, справимося.

Юлія Дорошенко, Тетяна Манірко

БІБЛІОТЕКИ ЯК ЦЕНТРИ КРАЄЗНАВЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Здобута Україною незалежність і побудова суверенної держави обумовили реорганізацію бібліотечної діяльності, в тому числі і краєзнавчої. Відродження бібліотечного краєзнавства викликано

небувалим підйомом національної самосвідомості. Сьогодні спостерігається значне пожвавлення інтересу населення до вивчення історії свого краю, самоідентифікації пересічної особи громадянином України. Саме це зумовило визнання краєзнавчої функції бібліотеки як важливого напрямку та дало поштовх для її розвитку.

В краєзнавчій роботі бібліотек Борзнянщини можна виділити такі основні спрямування як історичне, літературно-мистецьке та етнографічне.

Враховуючи інтерес користувачів до подій минулого, бібліотекарі послідовно та систематично ведуть копітку пошукову роботу. За участю бібліотечних працівників району створені: тека пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років, пишуться історії сіл, збираються спогади старожилів: легенди, приказки, пісні, перекази, казки, які увібрав у себе фольклорний збірник «Народний скарб Борзнянщини».

Живі спогади очевидців війни та окупації 1941-1943 рр. на Борзнянщині, які передаються з покоління в покоління, стали основою видання «Автографи пам'яті». Бібліотекарем Комарівської сільської бібліотеки-філії Юрієм Кантуром видане літературно-художнє видання «Люди прадавні на нашій землі». Перекази очевидців воєнних років можна прочитати на «хустинках-спогадах», виготовлених працівниками бібліотек Борзнянщини. В результаті фонди бібліотек поповнюються копіями архівних документів, фотографіями, споминами старожилів і сучасників історичних подій.

Результатом краєзнавчої роботи бібліотек є цікаві ідеї проектів, зокрема проект «Бібліотека відкриває таланти», кінцевою метою якого планується видання збірки поезій «З поезією в серці».

Для задоволення найрізноманітніших потреб користувачів одним з провідних напрямків діяльності бібліотек, є бібліографічне інформування

шляхом складання бібліографічних посібників. Дані видання стали важливою часткою краєзнавчих бібліографічних ресурсів кожного населеного пункту. Головна їх мета — забезпечення систематичною і оперативною інформацією користувачів бібліотек. Серед них видання: «Музеї Борзнянщини: пам'ятка користувачеві» (2015), «Немеркнуче сяйво століть: церкви нашого міста: пам'ятка читачу» (2014), «Автографи пам'яті: спогади очевидців війни 1941 – 1943 рр. на Борзнянщині» (2013).

Суттєву допомогу в організації оперативної інформаційної роботи з питань краєзнавства мають сформовані тематичні теки статей, оформлені на основі зібраних краєзнавчих джерел та матеріалів періодичних видань, та документально-ілюстративні альбоми, де прикріплені історичні, архівні матеріали, інформація про визначні місця району, його видатних людей та ін.

Літературно-мистецьке краєзнавство книгозбірень району представлене вивченням та залученням користувачів до творчості авторів, які пов'язані з рідним краєм. Поширеною формою роботи є любительські об'єднання користувачів, які згуртовують поетів, прозаїків, краєзнавців, майстрів декоративно-прикладного мистецтва і всіх хто цікавиться історією нашого краю. Уже багато років поспіль плідно працюють: клуб «Краєзнавець» та «Юний краєзнавець». Успіхом користується клуб любителів книги «ЛітЕра», у роботі якого, беруть участь краєзнавці, молодь Борзнянщини, місцеві поетеси Ольга Анцибор, Ніна Василенко та член Національної спілки письменників і Національної спілки журналістів України Володимир Сенцовський.

Бібліотеки підтримують творчість талановитих користувачів, допомагають презентувати свої досягнення. Так була зібрана і упорядкована книга Ольги Черненко «Жаринка пам'яті в руках моїх...» (2013).

Етнографічне краєзнавство представлене циклами народознавчих заходів з метою ознайомлення користувачів зі святами, звичаями, традиціями, народними промислами Борзнянщини. Цікавими є виставки-інсталяції, виставки прикладного мистецтва, флористичні композиції, колекції народних ляльок-мотанок, краєзнавчі фотогалереї, краєзнавчі куточки. У деяких бібліотеках відкриті етнографічні кімнати. «Українська світлиця» в Шаповалівській сільській бібліотеці-філії. Воловицька сільська бібліотека-філія тісно співпрацює з краєзнавчим музеєм-садибою, де зібрано багато експонатів: домоткане полотно, скатертини, взуття, вишиті сорочки, рушники, гончарні вироби, знаряддя праці, віз, вироби місцевих майстрів.

Розширюються форми краєзнавчої діяльності бібліотек району в рекламно-іміджевому форматі. А саме, під час святкування дня Незалежності, творчих звітів, ярмарок, активну участь беруть бібліотечні працівники. На місцевому радіомовленні постійно ведеться рубрика «Видатні діячі Борзнянщини» про видатних, культурних, освітніх та громадських діячів, краєзнавців, письменників, поетів Борзнянського краю.

Бібліотеки ЦБС також здійснюють велику соціокультурну діяльність. Відновленню та збереженню історичної пам'яті сприяють: краєзнавчі телетайпи, лекторії, краєзнавчі розвідки, дослідження родоводів тощо. Організація та проведення свята села, зустрічей, виставок виробів декоративно-ужиткового мистецтва односельчан привертає увагу громади до минулого та сучасності села.

Бібліотеки Борзнянщини активно співпрацюють з партнерами: історико-меморіальним музеєм-заповідником П. Куліша «Ганнина пустинь», «Музеєм-садибою народного художника України О. Ф. Сасенка», меморіальним комплексом «Пам'яті героїв Крут», Борзнянським історико-краєзнавчим музеєм.

Бібліотеки старанно збирають і зберігають публікації з історії та сьогодення свого міста, села, накопичують фактичний матеріал, таким чином передають культурний досвід громад, забезпечують збереження історичної пам'яті, формують духовну платформу наступних поколінь, сприяють підвищенню рівня культурних та освітніх потреб населення.

Краєзнавча робота бібліотеки стала необхідним фундаментом, який привертає до неї більше користувачів і згуртовує навколо себе національно-свідому громадськість. Завдяки цьому бібліотека перетворюється на суспільно значущий заклад, центр патріотичного виховання та збереження історичної пам'яті на своїй території.

Сьогодні однозначно можна говорити про те, що формування світогляду молоді неможливе без любові до своєї «малої батьківщини» - до домівки, в якій народився, де пройшло дитинство.

Джерела та література

1. Дем'янчук Г. С. Українське краєзнавство: сторінки історії / Г. Дем'янчук, Б. Дем'янчук, А. Дем'янчук. – К.: Просвіта, 2006. – 296 с. – Бібліогр.: с. 247 – 253.
2. Кантур Ю. Люди прадавні на нашій землі / Ю. Кантур. – К.: 2008. – 106 с.
3. Корбач І. Чернігівщина краєзнавча: Календар 2005 / І. Корбач, В. Устименко. – К.: Златояр, 2004. – 768 с.: іл.
4. Сердюк П. О. Поетичні голоси Чернігівщини / П. О. Сердюк, О. В. Забарний. – Чернігів: Чернігівські обереги, 2003. – 336 с.
5. Черненко О. А. Жаринка пам'яті в руках моїх.../ О. А. Черненко. – Чернігів: Десна Поліграф, 2013. – 280 с.: 8 іл.
6. Щербина К. І. Народний скарб Борзнянщини: фольклорний збірник / К. Щербина, Т. Шинкарьова, О. Троїцька, В. Шумна. – Борзна, 2009. – 67 с.

РЕЗОЛЮЦІЯ
ОБЛАСНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЧЕРНІГІВЩИНИ»

17-18 серпня 2016 р. у Чернігівській ОУНБ ім. В. Г. Короленка відбулась обласна науково-практична конференція «Краєзнавча діяльність бібліотек Чернігівщини: до 25-річчя незалежності України».

Організаторами заходу стали Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської облдержадміністрації, Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Чернігівська обласна організація Національної спілки краєзнавців України та Чернігівське обласне відділення Української бібліотечної асоціації.

У роботі конференції взяли участь бібліотекарі обласних, районних, міських, вузівських та обласної медичної бібліотек, Національної історичної бібліотеки України, науковці ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, співробітники Українського інституту національної пам'яті, Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника М. М. Коцюбинського, Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського, краєзнавці, журналісти, письменники, громадськість.

У рамках конференції відбулось обговорення нагальних питань бібліотечного краєзнавства, серед яких: «Краєзнавча діяльність бібліотек Чернігівської області: здобутки і перспективи», «Бібліотеки як центри краєзнавчої інформації», «Популяризація краєзнавчих ресурсів, продуктів і послуг: досвід бібліотек», «Електронні краєзнавчі ресурси бібліотек», «Інноваційні технології в краєзнавчій бібліотечній діяльності», «Сільські бібліотеки – центри відродження і збереження історико-культурної спадщини рідного краю та історичної пам'яті народу», «Дослідження

історії бібліотеки як актуальний напрямок краєзнавчої роботи», «Сторінки історії бібліотек Сіверського краю» тощо.

Учасники конференції констатували, що одним із основних завдань для бібліотечних установ є збереження історико-культурного надбання Сіверського краю та забезпечення доступу до нього на основі як усталених форм і методів роботи, так і нових інформаційних технологій. Адже основна місія бібліотеки – надання інформації користувачеві.

Для бібліотек, які є центрами поширення краєзнавчих знань у своїй області (районі, місті, селищі) учасниками конференції були схвалені наступні рекомендації:

1. Вважати за доцільне започаткувати проведення конференції «Бібліотечне краєзнавство Чернігівщини» один раз на два роки;
2. Організувати участь публічних, наукових, спеціальних та спеціалізованих бібліотек Чернігівщини у проекті «Краєзнавчий корпоративний каталог Чернігово-Сіверщини»;
3. Активізувати участь публічних бібліотек у створенні електронних ресурсів краєзнавчої тематики з метою забезпечення зростаючих інформаційних потреб громади;
4. Активізувати проведення збору та збереження краєзнавчих досліджень з використанням методу «усної історії»;
5. Продовжити вивчення історії публічних бібліотек області та видання книг за матеріалами дослідження;
6. Організувати планову роботу з доповнення краєзнавчих БД відомостями з історії тих населених пунктів, про які відсутня інформація в електронному довідковому апараті, та поліпшити якість надання користувачам інформаційних продуктів і послуг;

7. Розширювати хронологічні межі краєзнавчих БД за рахунок опрацювання місцевих ретроспективних джерел інформації про історію міст і сіл регіону.

8. Систематично відслідковувати офіційну інформацію щодо змін у підпорядкуванні сіл, їх перейменування та оперативно вносити відповідні дані в краєзнавчу БД. Саме офіційні відомості про міста і села є важливим підґрунтям не лише для формування назв рубрик у КДБА, а й для подальшого вивчення історії населених пунктів краю;

Пропозицію голови Правління Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, професора О. Б. Коваленка щодо регулярного (один раз у 2-3 роки) проведення у стінах Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка конференції з бібліотечного краєзнавства учасники конференції підтримали одностайно.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Шаповал Петро Дмитрович**, *Надзвичайний і Повноважний Посол України.*
2. **Аліференко Інна Михайлівна**, *директор ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка.*
3. **Гайова Ольга В'ячеславівна**, *завідувач відділу обслуговування центральної бібліотеки імені М. М. Коцюбинського Чернігівської міської ЦБС.*
4. **Гейда Ольга Сергіївна**, *доцент кафедри історії України Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, кандидат історичних наук.*
5. **Горобець Сергій Михайлович**, *науковий співробітник Українського інституту національної пам'яті, кандидат історичних наук.*
6. **Грищенко Петро Васильович**, *головний бібліотекар науково-методичного відділу ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка.*
7. **Гусєва Любов Григорівна**, *провідний бібліограф Ніжинської МЦБС.*
8. **Демченко Тамара Павлівна**, *доцент кафедри історії України Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, кандидат історичних наук.*
9. **Дорошенко Юлія Вікторівна**, *бібліограф Борзнянської ЦРБ.*
10. **Ільяс Валентина Павлівна**, *бібліограф – краєзнавець Городнянської ЦРБ.*
11. **Каганова Ірина Яківна**, *завідувач відділу краєзнавства ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка.*

12. Казакова Лариса Миколаївна, головний бібліограф відділу інформаційної, довідково - бібліографічної роботи Чернігівської обласної бібліотеки для дітей.

13. Карбовська Наталія Вікторівна, завідувач відділу документів із економічних, технічних, природничих та сільськогосподарських наук ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка.

14. Кисельова Валентина Павлівна, завідувач сектора науково-дослідної роботи Національної історичної бібліотеки України.

15. Коваленко Олександр Борисович, голова Правління Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, директор Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, професор.

16. Коваленко Ольга Олександрівна, доцент кафедри всесвітньої історії Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, кандидат історичних наук.

17. Лобода Ганна Василівна, провідний бібліотекар Чернігівської обласної бібліотеки для юнацтва.

18. Манірко Тетяна Костянтинівна, бібліотекар відділу обслуговування читальної зали Борзнянської центральної районної бібліотеки.

19. Михайленко Валентина Микитівна, письменник, історик, член Національної спілки краєзнавців України.

20. Михайлова Ольга Володимирівна, завідувач науково-методичного відділу Національної історичної бібліотеки України.

21. Мокросноп Ніна Павлівна, директор Щорської ЦБС.

22. **Москаленко Марія Іванівна**, завідувач меморіального відділу
Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника
М. М. Коцюбинського.

23. **Нагорна Наталія Миколаївна**, вчитель історії та правознавства
Ніжинської гімназії № 16.

24. **Притиковська Лариса Михайлівна**, бібліотекар Чернігівської
ЦРБ.

25. **Прочай Надія Володимирівна**, бібліотекар краєзнавчого відділу
Ічнянської ЦРБ ім. С. В. Васильченка.

26. **Рахно Олександр Якович**, доцент, завідувач кафедри історії
України Навчально-наукового інституту історії, етнології та право-
знавства імені О. М. Лазаревського ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка,
кандидат історичних наук.

27. **Сльозка Олена Анатоліївна**, завідувач науково-методичного
відділу ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка.

28. **Студьонова Людмила Валентинівна**, бібліотекар відділу крає-
знавства ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка.

29. **Царенок Андрій Вікторович**, доцент кафедри філософії та
культурології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, кандидат філософських наук.

30. **Царенок Тетяна Миколаївна**, бібліотекар відділу абонементу
ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка.

31. **Ясновська Людмила Василівна**, доцент кафедри історії
України Навчально-наукового інституту історії, етнології та
правознавства імені О. М. Лазаревського ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка,
кандидат історичних наук.

Наукове видання

«КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЧЕРНІГІВЩИНИ»

**Обласна науково-практична конференція
до 25-ї річниці незалежності України 17 – 18 серпня 2016 р.
Збірник матеріалів**

Відповідальний редактор І. М. Аліференко
Технічний редактор О.М. Єрмоленко

Підписано до друку 27.12.2016.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 9,25. Ум. фарб.-відб. 9,25. Обл.-вид. арк. 8,60.
Зам. 0128. Тираж 250 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40

КОНТАКТИ:

Тел./факс: (0462) 77-45-63

E-mail: korolenkolib@ukr.net

Адреса сайта: libkor.com.ua